

„Ti adjatok”

DÁVID ADÉL

És mit tegyünk rá? – gondolkozik a vacsorát készítő háziasszony. Mármint hogy mit tegyünk a kenyérré. Legyen ma szalámis? Tojáskrémés? Körözöttes? Sajtos? Együnk hozzá paradicsomot vagy uborkát, esetleg mindkettőt?

Amikor összecsapnak a fejem felett a teendők, előfordul, hogy este jut eszembe, elfogyott otthon a kenyér. Hálás vagyok, hogy ilyenkor csak azért aggódom, lesz-e még „normális” kenyér az éjjel-nappaliban, vagy hogy ne kelljen rohagálni, inkább gyorsan bedagasztok egyet – hisz liszt, élesztő, víz és só mindig van otthon.

Nem vagyok vak – Budapesten is sok embert látni, akinek látszólag nem a „mit tegyünk rá” a fő kérdés, hanem a „honnan vegyünk”. Ennek ellenére sokkolt, amikor pár hónappal ezelőtt az asztalomra került a „kemenceprojekt”. A bátonyterenye–szúpataki gyülekezet kemencét szeretne építeni, hogy a faluban lakók számára biztosítva legyen a mindennapi kenyér. Nem átvitt értelemben, ahogy Luther mondja a *Kis káté*-ban: minden, ami szükséges a testnek, étel, ital, ruházat, lábbeli, hanem a kenyér. Nem szalámis, nem tojáskrémés, csak a puszta. Mert ebben a nőgrádi gyülekezetben a hittanóra kenyérsztással kezdődik.

Az LVSZ ideai világgyűlésén a mindennapi kenyér van a gondolkodás fókuszában. Az a mindennapi kenyér, amelyet egyesek olyan magától értetődőnek gondolnak, hogy a *Miatyánk* kérését csak úgy tudják értelmezni, ha ételt, italt, ruházatot és minden egyebet beleértenek, ami a megszokott életszínvonalukhoz hozzátartozik. Ha ennél kevesebbet kellene érteni alatta, akkor minek is kérnék, hisz úgyis megvan. A mindennapi kenyér azonban sokak számára nem a minimum, hanem a vágyakozás és a remény tárgya.

Könnyű azt gondolni, hogy ez csak messze tőlünk probléma. Könnyű azt gondolni, hogy akinek nincs, az maga tehet róla. A gazdasági válság talán ezen a ponton árnyalhatta előítéleteinket: nemcsak azokat bocsátották el, nemcsak azok munkáját nem fizették ki, akik rosszul dolgoztak, akik „megérdemelték”.

Jézus egész estig tanított. Amikor tanítványai szóltak

volna neki, hogy most már itt az ideje befejezni, hogy az emberek el tudjanak menni ételt venni maguknak, akkor Jézus ezt mondta nekik: „*Ti adjatok nekik enni.*” Lehet ugyan arra hivatkozni, hogy a miénk a lélek dolga, a testtel foglalkozzon más. A máltaiak, a Vöröskereszt, akárki. Vagy azok a szegény emberek oldják meg maguk a problémáját. De Jézus nem választotta szét az embereket testre és lélekre. Mintha ez lenne a lehető legtermészetesebb, azt mondta a tanítványoknak: „*Ti adjatok nekik enni.*”

Nem lehet házat építeni a tetőzettől indulva. Vannak alapvető szükségleteink, az evés, az ivás, az alvás, a fizikai biztonság – s minden más csak ez után érdekel minket. Aki otthon jóllakott, az végig tudja hallgatni a szeretetvendégségi előadást a terített asztal mellett, és jól nevelten csak a „tartalmi rész” után nyúl a tányér felé, de aki éhes, annak előbb ennie kell, hogy bármi másra figyelni tudjon. Vannak gyülekezetek, ahol ez a probléma nem látszik, ahol nincsenek jelen kirívóan szegények. És vannak olyanok, mint a szúpataki – ahol a probléma már akkora, hogy nem lehet elmenni mellette tétlenül, ha Jézus tanítványaiként hitelesek akarunk maradni.

Volt idő, amikor az egyház megpróbált úgy tenni, mintha az embereknek nem lenne testük. Vagy ha van is, csak arra való, hogy sanyargassák. Ezt a sanyargatást általában a hierarchia tetején lévő tanácsolták az alul lévőeknek. Mert a megtört testben előbb-utóbb a lélek is megtörik. Ha komolyan vesszük, hogy az Isten szolgálata a kicsinyek és elesettek szolgálata, akkor nem kérdés, miért választott az LVSZ ilyen világias jelmondatot az ideai világgyűlésre. Azért, amiért Jézus is magától értetődően várta a tanítványoktól, hogy lakassák jól azokat, akik hallgatták őt. Mert az ember test és lélek, és aki képes lelkileg jóllakni az embert, az a testet sem hagyja éhezni.

Bármilyen meghökkentő is, Jézus azt mondja a tanítványoknak a jól végzett tanítói alkalom után: „*Ti adjatok nekik enni.*” És Isten segítségével néhány hónapon belül egy kis nőgrádi gyülekezetben ez a szó legszorosabb értelmében meg is történhet.

A Lutheránus Világszövetség 1984-es budapesti világgyűlésének előkészületei

KORÁNYI ANDRÁS

Káldy Zoltán püspök életpályája és szolgálata megkerülhetetlen fejezete a közelmúlt evangélikus egyháztörténetének – sokak számára azonban még vegyes emlékekkel és érzésekkel teli emlékezés. Nemzetközi kapcsolataink kiépítésében és irányításában nem csupán egy kiválasztott szempont érdekességei tárulhatnak fel a kutató előtt, de életének nagy feszültségek alatt álló, drámai fordulatai és maga a környezetet meghatározó Kádár-rendszer jellegzetes vonásai is. Ennek a három évtizedes korszaknak most egy kiemelt fejezetét adjuk közre, az 1984-es budapesti LVSZ-világgyűlésről szóló részt, amely nemcsak a negyedszázados emlékezés része lehet, hanem az idej nagygyűlésre való felkészüléséé is.

Az 1977-es tanzániai világgyűlés után, amely a világszövetség történetének első ilyen összegyűlekezése volt Afrikában, illetve a harmadik világ egyik tagegyházánál, újra napirendre került az a lehetőség, hogy a következő alkalmat az NDK-ban rendezzék meg. Miután 1979-ben nyilvánvalóvá lett, hogy a keletnémet állami és pártvezetés – elsősorban a német–német kapcsolatok szorosabbá válásának kockázata miatt – nem támogatja ezt a tervet, a kezdeményező NDK-beli egyházak bejelentették elállásukat a meghívástól. E fordulat után azonban továbbra is arra törekedtek, hogy az 1984-re tervezett újabb ülés a vasfüggöny mögött, valamely szocialista országban élő tagegyháznál legyen.¹

1980. február 17-én két levelet küldtek el Budapestről Genf-be, a Lutheránus Világszövetség főtitkárának, Carl Maunak címelve. Az egyikben Káldy Zoltán püspök-elnök hivatalosan meghívja a következő világgyűlést Budapestre.² Ennek előzményeit is megtudhatjuk a levélből: február 12-én Risto Lehtonen, az LVSZ egyik igazgatója telefonon felhívta Káldy püspököt, hogy lenne-e esély egy budapesti meghívásra.³ A püspök ebben az első beszélgetésben adott válaszát – misze-

rint megtisztelő a bizalom és örömteli lenne a lehetőség, ha „egyéb tényezők” is kedvezően nyilatkoznak – most hivatalosan is megerősítette azzal a kiegészítéssel, hogy „egyáltalán nem tűnik lehetetlennek vagy reménytelennek ennek a kezdeményezésnek a valóra váltása”. Egyben kérte, hogy a Végrehajtó Bizottság következő üléséig más irányba ne kezdeményezzenek, mert az gyengíthetné a hazai egyeztetéseket az állammal. Ugyanezen a napon Káldy egy másik levelet is küldött Maunak,⁴ amelyben arra kérte személyén keresztül az LVSZ-t, hogy a nemzetközi világban tapasztalható növekvő bizalmatlansággal és lehúléssel szemben változatlanul tartsanak ki az egyházak hídépítő szerepe mellett. „Mi úgy látjuk, hogy az egyházaknak és az egyházi világszervezeteknek a mi időnkben nagy chance-a van arra, hogy jelentős szolgálatot tegyenek az egész emberiségnek. [...] Ne engedjen [az LVSZ] annak a kísértésnek, hogy bíró szerepet vállaljon az égető nemzetközi problémák között. Ez nehezítené a Lutheránus Világszövetség és a szocialista országokban élő evangélikus egyházak kialakult jó, meleg kapcsolatát.” A két levél félreérthetetlenül tájékoztat arról az egyértelműen pozitív fogadtatásról, amellyel Káldy a Magyarországi Evangélikus Egyház püspök-elnökéként a genfi megkeresésre válaszolt.

Káldy már a következő hónapban hivatalos látogatást tett az LVSZ genfi központjában, ahol a tisztségviselők jelenlétében tartott előadást *A hidak szolgálata* címmel.⁵ Ebben lénye-

¹ A cikk a szerző habilitációs értekezésének egy fejezete, amelyet a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen védett meg 2009 novemberében. A teljes dolgozat könyv alakú megjelenése átdolgozott formában az év második felében várható.

² LWF GSX 5.o.o Hungary 1969–1986.

³ Lehtonen Carl Mau főtitkár tudta nélkül tette meg ezt a kezdeményezést. Káldy Zoltán beszámolója az LVSZ VB 1980-as augsburgi üléséről. *EOL külügyi iratok*, 74. d. 1980.

⁴ *EOL külügyi iratok*, 74. d. 1980.

⁵ *EOL külügyi iratok*, 74. d. 1980.

gében megismételte februári levelének legfontosabb üzenetét, hogy „az egyházak és egyházi világszervezetek, köztük a Lutheránus Világszövetség ne engedjék magukat belevonni a nemzetközi feszültségek áramkörébe”. Példának az Egyesült Államok és a Szovjetunió kölcsönös vádjait hozta fel – Afganisztán és a nyugat-európai rakételepítések ügyét –, amit természetesen nem kell visszavonulva szemlélni, hanem „az adott feszültségekkel terhes nemzetközi helyzetben az egyházaknak és az egyházi világszervezeteknek most a híd szolgálatát kell betölteniük Nyugat és Kelet között”. Ebből két feladat következik: „az egyik az, hogy kéri Nyugaton és Keleten egyaránt az államok vezetőit, hogy döntéseikkel segítsék a népek megbékélését”, a másik, hogy „imádkoznak és imádkozásra biztatnak, mint akik tudják, hogy óriási hatalom az imádság”. Aligha kételkedhetünk benne, hogy az elmondottak részét képezték Káldy személyes erőfeszítéseinek a világgyűlés budapesti megszervezése érdekében, mint ahogyan tükrözték – a kormányzattal történt előzetes egyeztetés nyomán⁶ – a magyar állam külpolitikai törekvéseit is.

A Végrehajtó Bizottság július 6. és 12. között ülésezett Augsburgban, ahol a világgyűlés előkészületei és a budapesti tervek természetesen napirenden voltak.⁷ Az előkészítő bizottság – melynek elnöke a dán Bodil Sølling volt, aki 1984-ben elnökjelöltté is lett – beszámolója nyomán véglegesítették az 1984-es évet. Jelezték azt is, hogy bár korábban formális meghívás még nem érkezett, de két tagegyház jelezte egyértelmű szándékát a rendezésre: a Magyarországi Evangélikus Egyház és a pápua-új guineai egyház. Káldy Zoltán azonban előterjesztette a június 25-én kelt hivatalos és írásbeli meghívást a Végrehajtó Bizottság előtt, amelyet a következő érvekkel támasztott alá: sosem volt még ilyen esemény a szocialista országokban, ahol tizenhat tagegyházban tizenhatmillió evangélikus él, a megrendezés tehát erősítené az itteni szórványegyházakat. A térségben az NDK után a magyar a legnépesebb tagegyház, amely alapítása óta tagja az LVSZ-nek, és az MEE 1963 óta minden világgyűléshez előkészítő anyagokkal járult hozzá. Mindezen túl a magyarországi társadalmi élet kiegyensúlyozott, vallás- és lelkiismereti szabadság van, széles körben ismert a kedvező éghajlat, a magyar gasztronómia és a vendégszeretet. Végül: „Megerősíthetem, hogy bírom a magyar kormány ígéretét arra, hogy a világgyűlés minden résztvevőjének garantálja a szükséges vízumokat.” Káldy ugyanerről az ülésről írt beszámolójában⁸ további érdekes adatokat említ: 1980 májusára véglegesen tisztázódott, hogy sem az NDK, sem Norvé-

gia, sem az ázsiai egyházak nem tartanak igényt a rendezvényre, s ekkor már a korábbi bizonytalanságok után Mau is pozitív jelzéseket küldött Magyarországra. A magyar hivatalos meghívást tehát ezen az ülésen terjesztette elő Miklós Imre ÁEH-elnök jóváhagyásával. Egy első körös szavazással az új-guineai egyház szóbeli meghívását kizárták a további egyeztetésekből, majd heves vita indult meg arról, hogy Budapest jelentkezése elfogadható-e. Többen attól tartottak, hogy megismétlődik az 1970-es keserű tapasztalat, amikor a braziliai katonai rezsimmel szembeni tiltakozások miatt – az utolsó pillanatban – végül kénytelenek voltak áttenni az ülést Porto Alegre helyett a francia Evianba. A jelentős nyugati támogatás – Preus amerikai és Hanselmann német püspök – ellenére is végül Aarflot érsek, a magyar egyházzal és Káldyval szemben köztudottan távolságtartó norvég egyház vezetője szólalt fel, hogy a végső döntés előtt kéri annak megvizsgálását, hogy Magyarországon valóban vallásszabadság és konszolidált társadalmi helyzet van, s ezért halasszák a szavazást 1981-re. Káldy felszólalásában azt kérte, hogy „ne halasszák el a döntést, mert nem tudja támogatni a kivizsgálást, ez sértené a magyar kormányt és a magyarországi evangélikus egyházat”. Ezt a kérést támogatta a továbbiakban Kortegangas finn püspök, az etióp és az NDK-s küldött is. A hosszas vita végén tizenhat szavazattal hat ellenében és három tartózkodás mellett a Végrehajtó Bizottság „köszönettel elfogadta a Magyarországi Evangélikus Egyház meghívását”. Az összefoglaló beszámolóban végül megkönnyebbülten állapította meg: „Nem ismétlődött tehát meg egyházi területen az olimpia.”⁹

Az előkészítő bizottság 1981 júniusa és júliusa fordulóján tette első látogatását Budapesten, ahol a világgyűléssel kapcsolatos fontos helyi kérdéseket igyekeztek tisztázni. Ennek nyomán a VB következő, a finnországi Turkuban tartott ülésén¹⁰ megnyugtatónak minősítették a helyszínre vonatkozó terveket, meghatározták a gyűlés mottóját – *In Christ – Hope for the World* –, megtárgyalták a meghívottak számát és a kelő reprezentációt (régiek, nők, fiatalok), valamint a látogatási programlehetőségeket a hazai gyülekezetekben és a környező országokban. Kialakították az istentiszteleti és munkakereteket is. A VB 1982 augusztusában tartott vancouveri ülésén¹¹ – újabb helyszíni látogatás után – a még nyitott kérdések jelentős részét sikerült tisztázni, úgy mint a központi témához kapcsolódó altémákat és azok irányát – misszió, ökumené és az egyház közössége, felelősség a teremtett világért, béke és igazságosság –, a delegátusok számát és összeté-

⁶ Káldy Zoltán már ekkor Miklós Imre államtitkár, az ÁEH elnöke hozzájárulásával tárgyalt a budapesti világgyűlési tervekről. Káldy Zoltán beszámolója az LVSZ VB 1980-as augsburgi üléséről. *EOL külügyi iratok*, 74. d. 1980.

⁷ Minutes. LWF Executive Committee Meeting, July 6–12, 1980. Exhibit 11. *EOL külügyi iratok*, 93. d.

⁸ Káldy Zoltán beszámolója az LVSZ VB 1980-as augsburgi üléséről. *EOL külügyi iratok*, 74. d. 1980.

⁹ Az 1980-as moszkvai – majd az 1984-es Los Angeles-i – nyári olimpia a két szembenálló politikai tömb kölcsönös bojkottjával zajlott le az afganisztáni válságot követő kis hidegháború következtében.

¹⁰ Minutes. LWF Executive Committee Meeting, August 4–13, 1981. Exhibit 12. *EOL külügyi iratok*, 93. d.

¹¹ Minutes. LWF Executive Committee Meeting 1982. Exhibit 11. *EOL külügyi iratok*, 93. d.

telét, a látogatási programok további szervezését, a bibliai és teológiai munka tematikáját és előkészítő kiadványait, valamint egyéb szervezési kérdéseket. Ezen az ülésen véglegesítették azt is, hogy ifjúsági világgyűlést is szerveznek közvetlenül a nagygyűlés elé, amelyet a magyar tagegyház és kormány szintén szívesen fogad. Káldy hangsúlyozta, hogy „az állam a maga részéről messzemenő segítséget nyújtott eddig is, és nincs kétség, hogy minden segítséget meg fog adni a jövőben is”.¹² 1982 nyarán a világgyűlés tervezett mérete ezerszáz részvevő volt (delegátusok, stáb, sajtó, magyar egyháziak), nem is beszélve a gyülekezeti tagokat is nagy számban megmozgató nyilvános alkalmakról. A helyszínül kijelölt új Budapest Sportcsarnok kapacitásait szinte teljes egészében kihasználó rendezvény körvonalazódott, amely egyházi rendezvényként – hozzászámítva a kétszázötven főre tervezett ifjúsági világgyűlést is a műszaki egyetem épületében – valóban minden korábbi elképzelést felülmúlt, különösen is egy szocialista berendezkedésű országban.

Az 1983-as év végrehajtó bizottsági ülés nélkül folyt le, ugyanakkor mind az előkészületek haladásában, mind újabb nemzetközi viták kirobbanásában érzékelhető volt a nagygyűlés közeledte. Az LVSZ két bizottsága is – az előkészítő mellett a kommunikációs bizottság – Magyarországon tartotta ülését, ahol kényes és kritikus kérdéseket is tisztázni kellett: biztosított lesz-e a szólásszabadság a gyűlésen? Mindenki kaphat-e vízumot? Közvetíti és továbbadja-e a közvetítést a Magyar Televízió az istentiszteletekről? A szervezők – állami ígéretek és jóváhagyás mellett – minden tekintetben igyekeztek megnyugtató és igenlő választ adni, a szólás szabadságára vonatkozóan is: „...lesz, de mindenkinek Isten és emberek előtt való felelősséggel kell beszélnie.”¹³ A konkrét szerződéskötések, technikai előkészületek, a részletekig menő pontos tervezés munkájának jelentős része ebben az esztendőben zajlott, miközben felerősödtek – elsősorban a nyugaton élő magyar evangélikus lelkészek köréből – a magyarországi egyházi és politikai helyzetet kritikusan bemutató, Káldy Zoltán személyét és teológiai nézeteit pedig élesen támadó megnyilatkozások. Ezek jelentősen hatottak az előkészületek légkörére, és leginkább Káldy elnökké választási törekvéseire vonatkoztak.

1984 júniusára – a VB januári ülése és a legapróbb rész-

¹² Káldy Zoltán beszámolója a VB vancouveri üléséről. *EOL külügyi iratok*, 74. d. 1982.

¹³ Káldy Zoltán jelentése az 1983-as év külügyi munkájáról. *EOL 75. d. Külügyi jelentések*, 1983. A szocialista rendszerben természetesen olyan technikai kérdéseket is tisztázni kellett, amelyeket politikai okokból az államhatalom engedélye és ellenőrzése nélkül aligha lehetett megoldani: írógépek használata, iratok sokszorosítása, telefonvonalak biztosítása, telexgépek használata, megjelenő nyomtatott előkészítő anyagok tartalma, kísérő programok szervezése gyülekezeti látogatásoktól kiállításokig, az ifjúsági előgyűlés problémái. Reuss András külügyi titkár jelentése az LVSZ genfi központjában tett látogatásáról 1983. október 17. és 21. között. *EOL 75. d. Külügyi jelentések*, 1983.

letekig menő szervezőmunka és egyeztetés után – a világgyűlés programja mind technikailag, mind tartalmilag lényegében összeállt. Döntés született a delegációk létszámkeretéről és a különféle bizottságok személyi összetételéről, s véglegesítették az ifjúsági előgyűlés programját is. A sűrű utazgatással járó kölcsönös egyeztetésekben minden külső érintett, azaz az LVSZ és a magyar állam is igyekezett maximális rugalmassággal részt venni. Ennek megerősítésére, bár a kelet-európai régió hasonló intézményeinek sorába illeszkedve tett látogatást az EVT és az LVSZ genfi székházában Miklós Imre államtitkár, az ÁEH elnöke áprilisban. Ottléte alatt mutatták be hivatalosan azt a *Különb út* című filmet, amely a világgyűlés előkészületeként a hazai helyzetről és a meghívó egyházzal készült.

A magyarországi hatóságok egyeztetése a nagy jelentőségű eseménynek megfelelően a legszélesebb körben folyt – párt- és állami szervek, külügy- és belügyminisztérium – a közvetlen kapcsolattartó szerv pedig az Állami Egyházügyi Hivatal volt. Az ÁEH-n keresztül folyt már az első egyeztetés is 1980-ban a Genfből érkezett megkeresés után, s ugyancsak a Miklós Imre vezette hivatal végezte a többi keleti – mindenekelőtt a szovjet,¹⁴ de esetenként a keletnémet és a csehszlovák – társhivatallal a kapcsolattartást. Egy 1984 júliusában tartott egyeztetés is világosan érzékeltette ezt a támogatást: „Sarkadi [Nagy Barna, az ÁEH delegációjának vezetője – K. A.] elvtárs tájékoztatójából kitűnik, hogy jól készülünk az LVSZ VII. Világgyűlésére, melyben valamennyien érdekeltek vagyunk.”¹⁵

Az elnöki megbízatás esélyei

A budapesti gyűlés egyik legkényesebb pontja volt a személyi jelölések kérdése, hiszen az LVSZ alkotmánya szerint a hagyományos közgyűlési feladatokat – beleértve az elnök és a vezető testületek tagjainak megválasztását is – a nagy-

¹⁴ Az aktív előzetes és mindvégig folyamatos egyeztetés tényét igazolja Miklós Imre levele V. A. Kurojedovhoz, a szovjet egyházügyi tanács elnökének a világgyűlés utolsó szakaszában, 1984. augusztus 1-jén írt levele: „Rendkívül fontosnak tartom azt a segítséget, amelyet a Világgyűlés előkészítésében a testvéri szocialista országok egyházügyi hivatalaitól, mindenekelőtt a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Egyházügyi Tanácstól kaptunk. Ennek nagy része volt abban, hogy az eddigiekben sikeres rendezvényről adhatunk számot.” *MOL ÁEH XIX-A-21 d 136. d. 0034/1/2/1984.*

¹⁵ A világgyűlést közvetlenül megelőző egyeztetéseken olyan kérdésekről volt szó, amelyek jól tükrözték az egyes országok politikai viszonyait is. A szovjet küldöttet elsősorban a külső kapcsolattartás, a külvilággal való érintkezés (gyülekezeti látogatások, kiállítások), a várható dokumentumok előkészítettsége foglalkoztatta, az NDK képviselője a nyilvánosság és propaganda kockázatait elemezte, a csehszlovákok a megszerezhető pozíciókat említették. Egységes aggodalom vette körül az ifjúsági gyűlést, nehogy kritikus hangvétel uralkodjon el a résztvevőkön. Vö. *MOL ÁEH XIX-A-21 d 136. d. 0034-1/i/1984.*

gyűlések végzik el. Káldy már az előkészítő egyeztetések korai szakaszában világossá tette, hogy számít jelöltségére az elnöki poszton, és megválasztása érdekében jelentős lépéseket tett az LVSZ vezetői, tagesházai és az állami hatóságok – és azokon keresztül a szocialista országok hivatalos szervei – felé. Minden erővel igyekezett tudatosítani azt az irratlan, legtöbb esetben követett hagyományt, hogy a vendéglátó egyház jelöltjét választják első emberré, és ezt minden téren úgy állította be, hogy ez egyfajta követendő szokásjog. Törekvéseinek elszántságát csak tovább növelte az a tény, hogy aspirációja egészen megválasztása pillanatáig bizonytalan volt, és sokféle motiváció alapján jelentős erők mozdultak meg és mozgósítottak vele szemben.

Káldy elnöki jelölését és remélt megválasztását már az egyeztetések első fázisában teljes támogatásáról biztosíthatta a magyar kormányzat. Erre utal az ÁEH egy 1984. május 29-én kelt tájékoztató anyaga,¹⁶ amely Káldy elnökké választásának esélyeivel összefüggésben felidéz egy 1982. szeptember 16-án kelt levelet, amelyben Miklós Imre a szocialista országokban élő tagesházakra tekintettel – az ottani egyházügyi hatóságoktól –, „kérte az egységes álláspont kialakításának elősegítését”, azaz a magyar püspök támogatását. Ennek megvalósítása azonban nem lehetett hatékony a szocialista országok között, mert 1984 elején még olyan információk érkeznek hírszerzési forrásból, hogy „az LVSZ-hez közelálló körökben egyébként úgy tudják, hogy a cseh, az NDK és a román egyház ellenezni fogja Káldy Zoltán megválasztását”.¹⁷ A kormányzati szempontok szerint nagy nemzetközi diplomáciai sikernek számított már a budapesti rendezés is – a keletnémet állásponttal szemben ki kell emelni, hogy a magyar állam nem elsősorban politikai kockázatot látott a kínálkozó lehetőségben –, amellyel egyben demonstrálni lehetett az ország szocialista viszonylatban kiemelkedő nyitottságát a nyugat felé, és alkalom nyílt a ’80-as években az egyházak iránt növekvő állami tolerancia nemzetközi népszerűsítésére is. A világszervezet elnöki pozíciójának megszerzése ebbe a koncepcióba messzemenően illeszkedett.

Maga az LVSZ, illetve annak vezetői – Mau főtitkárrel az élen – arra törekedtek, hogy az amúgy is kedvezőtlen világpolitikai hangulatban lehetőleg semmiféle kelet–nyugati konfliktushelyzet ne éleződjön ki. A kényes egyensúly megbomlása nehezíthette volna mind a vendéglátó egyház helyzetét, mind a magyar államhoz fűződő kedvező munkakapcsolatot, és fiaszó felé sodorhatta volna az első olyan világgyűlést, amelyet a második világban tartanak. Káldy maga számolt be arról,¹⁸ hogy 1983 elején Mau Budapesten járt, ahol bejelentették neki a magyar igényt az elnöki székre, s

annak további támogatását kérték tőle.¹⁹ A kényes helyzetben – Káldy tudósítása alapján – a főtitkár kiterő választ adhatott, mivel ekkor már más irányú nyomás is nehezedett az LVSZ-re ebben a kérdésben. Nem sokkal később úgy fogalmazott, hogy „az elnök megválasztásánál az ország, ahonét az új elnök jön, másodrendű szerepet játszik”. Ezt kisebb diplomáciai szóváltás követte,²⁰ miután a magyar egyház vezetői kifogásolták ezt a kijelentést. Az LVSZ szűk körű elnöksége erre adott válaszában kijelentette: „Nem automatikusan jön az új elnök a vendéglátó egyházból, noha természetesen esélye van az elnökségre.” Káldy erre újabb levelet írt: „A magyar evangélikus egyház ennek tudatában van, de azt nem szeretné, ha »automatikusan kizárnák a vendéglátó egyházat abból a lehetőségéből, hogy ő is adhat jelöltet, vagy éppen elnököt.«” Ez a feszültség csupán napvilágra hozta, hogy az LVSZ-ben jelentős erőt képviselő egyházak és személyiségek egy része különböző megfontolások alapján más jelöltek állítását készítette elő, amint azt később a jelölési folyamat, illetve maga az elnökválasztás is igazolta.

Az 1983-as esztendőben két irányból indult széleskörű kampány, amely egyrészt az egyházak helyzetét és szabadságát firtatta a szocialista országokban, másrészt személy szerint Káldy Zoltánnak a szocialista egyházpolitikával keresett békés együttműködését bírálta. Az LVSZ skandináv tagesházai, mindenekelőtt az Ordass-ügy óta Káldyval szemben mindig kritikus norvég evangélikus államegyház köréből szólaltak meg olyan kritikus hangok és jelentek meg olyan állásfoglalások és írások a sajtóban, amelyeknek a szocialista rendszerekben élő egyházak helyzetének elhallgatások nélküli bemutatásán túl nyilvánvaló szándéka volt Káldy Zoltán megválasztásának megakadályozása. Hosszú ideig úgy hírlett, hogy norvég elnökjelölt állítását is fontolgatták, végül erre mégsem került sor – dán jelölt volt azonban a választásnál a legesélyesebb ellenaspiráns –, s a norvégok inkább a főtitkári poszt biztos megszerzésére összpontosítottak. A norvég álláspont jelentős hatással volt az izlandi, a dán és a svéd egyházra is, amit a határozott visszautasításon túl mind a magyar egyházvezetés, mind az állami diplomácia igyekezett ellensúlyozni. A külügyminisztérium elsősorban Svédországban fejtett ki tervszerű ellenkampányt, ahol felkeresték és tájékoztatták a befolyásos egyházvezetőket, Wikström érseket és Brattgord püspököt, aki tagja volt a tizenkét tagú jelölőbi-

¹⁹ A magyar nemzetbiztonsági szolgálat feljegyzése azonban már 1981. február 3-án ezt írja: „Az LVSZ vezetőségének információi szerint dr. Káldy Zoltán püspök pályázik a világszövetség elnöki tiszterére. A genfi központ munkatársai szívesebben látnák a funkcióban dr. Nagy Gyula professzort, akit 8 éves genfi tevékenysége alapján alkalmasabbnak tartanak. Dr. Káldy püspök munkássága nemzetközileg kevésbé ismert. Egyes hírek szerint az NDK egyháza is törekszik az elnöki pozíció megszerzésére.” ÁBTL 3.2.5 O-8-555/IV („Evangelisták”) p. 91.

²⁰ Uo.

¹⁶ MOL ÁEH XIX-A-21 d 136. d. 0034-1/c/1984.

¹⁷ ÁBTL 3.2.5 O-8-555/IV p. 153.

¹⁸ Káldy Zoltán jelentése az 1983-as év külügyi munkájáról. EOL 75. d. *Külügyi jelentések*, 1983.

zottságnak.²¹ A svéd álláspont felpuhítása azért is lehetett központi jelentőségű, mert onnan indult ki az a kezdeményezés is, amely a budapesti világgyűléshez kapcsolódóan nagy figyelmet és hivatalos megemlékezést kívánt tartani Raoul Wallenberg, az egykori zsidómentő magyarországi svéd diplomata emlékére.²² A Wallenberg-ügy közvetlenül érintette a Szovjetuniót is, miután a hivatalos moszkvai álláspont szerint a német világháborús bűntettek közé sorolható nyomtalan eltűnése, míg a nyugati közvélemény azt állította – az igazságnak megfelelően –, hogy a szovjet titkosszolgálat hurcolta el. A nevéhez kapcsolódó megemlékezés egyben annak a kérdésnek is a felvetése lett volna, hogy esetleg még életben van, és a Szovjetunióban raboskodik. E témát tehát a szovjetek nyomására mindenképpen meg kellett próbálni levetetni a napirendről. Ez a több összefüggő célból indított diplomáciai akció – legalábbis a nagykövetség visszajelzései alapján – nem volt hatástalan.

Legalább ekkora jelentősége volt annak a széles körű és nagy nyilvánosságot kapott fellépésnek is, amelyet a nagygyűlést megelőző egy évben egyre intenzívebben képviseltek a nyugatra emigrált magyar evangélikus lelkészek. Ezek a megnyilvánulások, cikkek és tanulmányok a magyarországi evangélikus egyház mélyebb történelmi és teológiai ismeretéből születtek, és két meghatározó szempontot érintettek. Először is a baloldali diktatúra által jogtalanul félreállított és meghurcolt egyházi emberek, kiemelten is Ordass Lajos püspök ügyének nyilvános és elégtétellel járó tisztázását követelték, másfelől élesen elutasították a Káldy Zoltán nevéhez köthető diakóniai teológiai irányzatot. Ez utóbbit egyrészt a szocialista kontextushoz való túlzott alkalmazkodásnak, konformizmusnak ítélték, másrészt az egyre inkább egy személyivé váló egyházvezetés miatt azonosították Káldy autoriter megnyilvánulásaival. Az LVSZ nyilvánossága előtti első híradás – egy norvég írás megjelenése után – 1983 nya-

²¹ A magyar külügyminisztérium a stockholmi nagykövetségen keresztül fejtett ki diplomáciai ráhatást az egyházi vezetőkre, amiben információkkal és kölcsönös tájékoztatással segítette az ÁEH. Ennek levélbeli anyaga egyértelműen feltárja azokat az egyháztörténelmi és személyi okokat – elsősorban Ordass püspök elhallgattatását és a magyar lelkészi emigráció meghatározó személyiségeinek befolyását –, amelyek meghatározták a Káldy-ellenes fellépést. Vö. MOL ÁEH XIX-A-21 d 136. d. 0034-1/b/1984, 0034-1/d/1984, 0034-1/g/1984.

²² 1984 januárjában és márciusában két rejtjelezett genfi távirat is tájékoztatta az állambiztonsági szerveket a Wallenberg-megemlékezés növekvő egyházi támogatottságára nyugaton: „Az amerikai, a svéd és több észak-európai egyház intenzíven készítik elő a Wallenberg évforduló széleskörű megünneplését a Budapesti Világgyűlés során. Ezzel kapcsolatban egyre nagyobb nyomást gyakorolnak az LVSZ vezetésére. A jelzett egyházak szorosan együttműködnek a szervezésben az egyházi és világi zsidó szervezetekkel. A svéd egyház vezetésével készítik elő a Wallenbergről eddig megjelent művek ismételt, illetve újabb kiadását. Állítólag olyan dokumentumok kiadását is tervezik, amelyek kompromittálják a Szovjetunió [sic!] Sztálin alatti nemzetiségi politikáját a zsidó kérdésben.” ÁBTL 3.2.5 O-8-555/IV p. 157.

ráról való, ekkor adtak hírt először a Norvégiában élő Terray Lászlónak a magyar egyházi helyzetet és vezetést bemutató írásáról,²³ amely hamarosan nagy vihart kavart mind a világszervezetben, mind Magyarországon. Terray 1984 februárjában jelentette meg Oslóban az Ordass Lajos életét bemutató kötetét *Nem tehetett mást* címmel, ami szintén érzékenyen érintette a kialakult konfliktust. Ehhez csatlakozott a Svédországban élő Vajta Vilmos, aki az LVSZ strasbourg-i ökumenikus kutatóintézetének egykori igazgatójaként világszerte nagy elismertségnek örvendett, és cikket jelentett meg a Hannoverben kiadott *Lutherische Monatshefte* című folyóiratban. Minderre ráerősített a Frankfurtban megjelenő *EPD (Evangelische Pressedienst)* néhány írása is. Nagy szerepet vállalt a *Koinonia* című emigráns teológiai szakfolyóirat is, amikor Gémes István korábbi írásaihoz kapcsolódva *Egyház a szocializmusban* cím alatt Terray és Vajta tanulmányait közölte a magyar egyházi helyzetről, illetve a diakóniai teológiával szembeni álláspontjáról.²⁴ A világszövetség könyomatosa 1984 februárjában kettejük mellett említette már az angliai Pátkai Róbertet is – ugyanebben a tudósításban ismertetve Mau főtitkár álláspontját is: „...csalódott volt a kritika ügyében, amely kárára lehet a világgyűlés előkészületeinek Magyarországon belül és kívül egyaránt”²⁵

Mau főtitkár, Dahlgren Európa-titkár és az LVSZ más vezetőinek elhárító állásfoglalásai csalódást keltettek azokban a körökben, amelyek fenntartásokkal voltak esetleg már a második világban tartott világgyűléssel vagy éppen egy itteni beágyazottságú egyházvezető elnökségével szemben. Megnyilatkozásaik hátterében az a szándék munkálkodott, hogy politikai konfliktusok keresztüztében ne sodródjon veszélybe – az 1970-es helyzethez hasonlóan – a világgyűlés munkája, és ne szenvedjen károkat a tagegyházak egymáshoz való viszonya sem a kiélezett állásfoglalások következtében. Egy ilyen irányú összetűzésnek az LVSZ-en belül nem kívántak helyt adni. Ráadásul a marxizmussal folytatott párbeszédre a '70-es években elkezdődött nyitás alapvetően változtatta meg a világszervezet viszonyulását a szocialista kontextusban élő egyházak helyzetének megközelítéséhez. Káldynak és a magyar államnak a gyűlés sikere érdekében vállalt nyílt elkötelezettsége azt is egyértelművé tette, hogy a kis hidegháború idején éppen az egyházi szervezetek közösségének erősítésére is lehetőség nyílhat.

A szélesebb nyugati egyházi sajtóban és közvéleményben a kritika pergőtüze alá vett magyar püspök is egyértelmű állásfoglalást és támogatást várt a genfi vezetőktől és munkatársaktól, ami annál is kínosabb helyzetbe hozta őket, mivel egyik fél irányába sem akartak súlyos politikai következményekkel járó, provokációnak minősíthető

²³ LWI 28/83, 14 July, 1983. 6.

²⁴ *Koinonia*, 28. 1983. december.

²⁵ LWI 8/84, 23 February, 1984. 3–4.

lépést tenni. Mau és a genfi stáb kísérlete arra, hogy a feszültség csökkentése érdekében megszervezzék egy találkozót az érintett emigránsok és a magyar egyházvezetés között, Káldy határozott elutasításába ütközött.²⁶ Válaszul – érzékelhető magyar állami sürgetésre is – arra törekedtek, hogy lényegében helyreigazításként ellentétes tartalmú tanulmányokat, cikkeket jelentessenek meg az érintett sajtóorgánokban, amire a legtöbb esetben csekély hajlandóság mutatkozott a szerkesztőknél. Nyilván ezzel a növekvő feszültséggel és Káldy személyes temperamentumával magyarázható az is, hogy a kint megfogalmazott vádakra és bírálatokra – nem először – az érintettekkel kapcsolatos vádakkal válaszolt. Erről tájékoztatta 1984 márciusában is az ÁEH-t – „Természetesen, ha ezek az emigránsok továbbfolytatják akcióikat, a magyar egyház meg fogja találni azokat az intézkedéseket, amelyek nyomán nagyon nehéz helyzetbe kerülnek”²⁷ –, és ez a kínosan személyeskedő fellépés valóban gyakori eleme lett nyilatkozatainak és sajtókonferenciáinak. Különösen is kiéleződött a vita Norvégiával kapcsolatban, ahol a hivatalos norvég delegáció tagjai közé jelölték Terrayt, aki egy korábbi határőrizeti intézkedés nyomán persona non gratának számított – s így az a kínos helyzet állt elő, hogy az államnak a beutazókra vonatkozó ígéretének megfelelően mégis vízumot kellett neki kiadni. Terraynak a norvég delegációból való kizárására többirányú nyomás alakult ki,²⁸ míg végül mégis részt ve-

²⁶ „Genf részéről (Harmati Béla Mau nevében kérdezte) tapogatózás történt, hogy Káldy Zoltán két más magyar egyházi vezetővel kész volna-e Genfben az említett három emigránssal tárgyalni. Az Országos Evangélikus Egyház vezetősége ezt a témát alaposan megtárgyalta és elutasította egyértelműen ezt a lehetőséget. Ez az emigráns csapat egyfelől nem képviseli az egész emigrációt. Ott vannak olyan emigránsok, akik jó kapcsolatot tartanak a Magyarországi Evangélikus Egyházzal. Másodsor, a Magyarországi Evangélikus Egyház egy »egyház«, az emigránsok pedig csak magukat képviselik. Harmadsor egy ilyen tárgyalás megemléne ezeknek az emigránsoknak a súlyát, ugyanakkor csökkentené a Magyarországi Evangélikus Egyház vezetőségének a tekintélyét.” Káldy Zoltán beszámolója az ÁEH számára az emigrációval kialakult feszültségekről, 1984. március 24. MOL ÁEH XIX-A-21 c 76. d. 7/pp.

²⁷ Uo.

²⁸ Titkosszolgálati információk szerint – melyeknek tartalma ez esetben kétséges – „a skandináv lutheránus egyházak március 28–31. között a svédországi Sigtunában tartották meg a budapesti világgyűléssel kapcsolatos konferenciájukat. [...] A vitában Stolset [Stalsett – K. A.] kijelentette, hogy a jelenlegi helyzetben nem helyes az állam és az egyház viszonyának kiélezése a szocialista országokban. Különösen káros lenne ez Magyarország esetében, ahol az állam és az egyház viszonya rendezett. A konferencia elhatárolta magát Terray László Norvégiában élő magyar emigráns lelkészről, aki a közelmúltban sajtókampányba kezdett a magyarországi egyházpolitika ellen. Miután az LVSZ képviselője is azt az álláspontot képviselte, hogy a világgyűlés az LVSZ ügye, amit a magyar egyház és a magyar emigráció közötti nézetkülönbség nem befolyásolhat, a norvég egyház püspöke kizárta Terray Lászlót a világgyűlésre utazó norvég delegációból.” Ez utóbbi nyilván nem történt meg, ezért az egész anyag megbízhatóságát fenntartásokkal kell kezelni. ÁBTL 3.2.5 O-8-555/IV p. 158.

hetett a világgyűlésen.²⁹ Az LVSZ vezetői is érzékelték ezekben a jelenségekben a szándékos diplomáciai provokációt, és igyekeztek semlegesíteni őket – amivel viszont az északi és nyugati tagegyházak egy részében rosszállást váltottak ki.³⁰

A magyar belügyi szervek folyamatosan figyelemmel kísérték és kiemelt ügyként kezelték Káldy Zoltán elnökké választásának esélyeit. Egy 1983 októberében készült feljegyzésben ezt írják: „A Lutheránus Világszövetség vezetőinek többsége mérsékeltnek tartja Káldy Zoltán elnökké történő megválasztásának esélyét. A magyar jelölt csak abban az esetben kaphat elnöki funkciót, ha a testület elfogadja azt a módosítást, mely szerint a szövetségnek a jövőben több elnöke lesz.”³¹ Az információ megbízhatóságát igazolja, hogy a „kollektív” vezetés, az esetlegesen rotáló elnöki funkció elképzelése átmenetileg valóban szerepelt a tervek között, de 1984 nyarán már nem esett szó róla. Mindezen viharok közepette viszont 1984 májusában már így értékelte az ÁEH a kialakult helyzetet: „Információink szerint Dr. Káldy Zoltán püspöknek a Lutheránus Világszövetség elnökké történő választásának esélyei az utóbbi időben jelentősen növekedtek. Az afrikai, ázsiai, finn egyházak egyértelműen, az NSZK-beli egyházak, a svéd egyház vezetőinek jelentős része, az USA-ból sokan támogatják.”³² Egyértelművé vált tehát, hogy – a harmadik világ egyházaival ellentétben – a nyugati és észak-európai tag-egyházak, valamint egyes szocialista országok megosztottsága okozza a jelölés körüli bizonytalanságot. Káldy erősödő pozícióit mutatta az LVSZ-hez a tagegyházaktól beérkezett hivatalos jelölések listája is – amely természetesen jelentősen átalakult még a végleges jelöltlista kialakításáig –, de ezen már szintén egyértelműen ő kapta a legtöbb jelölést, szám szerint a beérkezett tizennégy ajánlás felét.³³

²⁹ Káldy beszámolójában példának hozza fel az ügyet: „Terray hivatalos okmányokat csempészett ki Magyarországról mintegy 4 évvel ezelőtt. A magyar vámőrök ezeket a dokumentumokat elvették tőle. Akkor döntés született az Állami Egyházügyi Hivatalban, hogy Terray nem fog többet vízumot kapni Magyarországra. Most provokatív módon a norvég egyház delegátusként hozza magával Terrayt. Mivel államunk megígérte, hogy minden delegátusnak ad belépővízumot, ezt az ígéretet nem lehet visszavonni. Sajnálatos, hogy a norvégok ilyen méretű provokációt csinálnak.” Uo.

³⁰ „Az LVSZ apparátusában megoszlanak a vélemények Káldy Zoltánnal kapcsolatban. Carl Mau sajnálja, hogy nem jött létre találkozót Káldy és az emigráció között, s egyben tart attól, hogy a megoldatlan kérdések zavarhatják a budapesti közgyűlés munkáját. A főtítkárs véleménye szerint Káldy esélyeit növelte volna, ha tárgyalóképesebb, az ügyeket diplomatikusan elintéző tudó egyházi vezetőként mutatkozik be.” ÁBTL 3.2.5 O-8-555/IV p. 165.

³¹ ÁBTL 3.2.5 O-8-555/IV p. 150.

³² Hivatalos tájékoztató a világgyűlés előkészületeiről, 1984. május 29. MOL ÁEH XIX-A-21 d 136. d. 0034-1/c/1984.

³³ Az ajánlottak között a következők szerepeltek: Buthelezi 1 (Evangélikus Egyház, Dél-Afrika), Crumley 1 (Malajziai és Szingapúri Evangélikus Egyház), Káldy 7 (a magyar, lengyel, észt, lett, litván, etióp – Mekane Yesus – és indiai tagegyházak), Kunert 2 (argentín és chi-

Világgyűlés Budapesten

Az LVSZ világgyűlése 1984. július 22-től augusztus 5-ig ülésezett Budapesten, és a világszervezet történetének hasonló eseményei sorában kiemelkedő helyet foglal el mindmáig. Ennek fényében több szempontból is méltánytalan és hamis lenne az a beállítás, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyházat Káldy Zoltán püspök-elnök, Káldy Zoltánt pedig elnöki ambíciói motiválták volna kizárólag a meghívásban és a megrendezésben. Bár a kelet-európai régióban a magyar tagegyház a nagyok közé számított és számít, mégis jelentős tehervállalást jelentett a hivatalosan is félmilliónál kisebb létszámú hazai evangélikusság számára – különösen is az adott nemzetközi és hazai politikai adottságok között – egy ilyen méretű és történelmi jelentőségű rendezvény megszervezése. Korábban elképzelhetetlen méretű stáb, társadalmi kapcsolatrendszer, lelkesítő és gyülekezeti részvétel mellett igazi – akár egyházi, akár állami oldalról pozitív, konstruktív értelemben vett – egyházi demonstráció történt, amely közel százhusz helyi gyülekezet és temérdek intézmény bevonásával átjárta az egész Magyarországi Evangélikus Egyházat, és máig eleven emlékeket hagyott benne. Ugyanez mondható azokról is, akik – különféle státuszú – résztvevőként voltak jelen Budapesten akár a hivatalos üléseken, akár a nagyszámú egyházi és kulturális, sőt állami protokolláris³⁴ kísérőprogramon. Az esemény tehát egyszerre növelte a hazai evangélikusság belső erejét, külső befolyását, és pozitívan hatott az evangélikus egyháznak az állam előtti tekintélyére is. Ez a világgyűlés ilyen jelentős egyházi előnyöket persze „csak 1984-ben” hozhatott, azaz nemzetközi és hazai politikai, társadalmi összefüggésében már egy sajátos, átalakulóban levő környezetben zajlott – ennek felismerése s az ebben rejlő lehetőségek kihasználása Káldy Zoltán elévülhetetlen történelmi érdeme.

A világgyűlés a „Krisztusban – reménység a világnak”³⁵ mottó alatt magas színvonalú tartalmi munkát végzett az előre meghatározott tartalmi hangsúlyok – misszió, világbéke, társadalmi igazságosság, ökumené – szerint. A tárgyalt témáknak természetesen szinte minden területen széleskörű világ- és egyházpolitikai összefüggései is voltak, ugyanakkor nem nélkülözték a kellő teológiai megalapozottságot sem. Ha csupán a munkacsoportoknak kijelölt témákat vesszük sorra – misszió és evangélizáció ma, istentiszte-

lei tagegyházak), Mau (Huria Kristen, Indonézia), Preus (American Lutheran Church), ezen felül egy jelölés a keleti régióból jelölt személyre (Zsinatpresbiteri Evangélikus Egyház a Szovjetunióban). LWF GS X.I.O. Cabinet Meetings 1980–1982–1986.

³⁴ A Lutheránus Világszövetség tisztségviselőit július 26-án fogadta az Országházban Kádár János, a világgyűlés közel ezerkétszáz (!) résztvevőjét pedig Trautmann Rezső, az Elnöki Tanács helyettes elnöke látta vendégül ugyancsak a parlamentben július 31-én.

³⁵ Az „In Christ – Hope for the World” témát hazai környezetben gyakran fordították ettől – és az eredeti tartalomtól – eltérően úgy, hogy „Krisztusban – reménység a viláért”.

let és keresztény élet, alkalmasság a szolgálatra, ökumenikus küldetés és evangélikus identitás, viszonyunk az információ korszakához, férfi és nő partneri viszonya, ifjúság az egyházban és társadalomban, gazdasági és szociális igazságosság, felelősség a teremtett viláért, rasszizmus az egyházban és társadalomban, keresztény élet eltérő társadalmi rendszerekben, felelősségünk a békéért és igazságosságért –, akkor is szembevetendő minden egyes terület mai relevanciája. A világgyűlés nagy számban meghozott határozatai is tükrözték a szerteágazó munkát, ezzel ugyanakkor meg is nehezítette a későbbi hatékony végrehajtást is. A világszervezet szempontjából mindenestre a legjelentősebb döntések a következők voltak: két dél-afrikai egyház tagságának felfüggesztése (Dél-afrikai Evangélikus Egyház, Délnyugat-afrikai Német Evangélikus Egyház) az apartheid rendszerének faji alapú támogatása miatt, a tagegyházak szószék- és oltárközösségének rögzítése az alapokmányban, a nők részvételi arányának előírása a következő nagygyűlésen 40 százalékos, majd azt követően 50 százalékos kvótában.³⁶ A korabeli hivatalos értékelések azt is kiemelik, hogy a világbéke – ha csak a küszöbön álló csillagháborús programra és az atomháborús korabeli retorikára gondolunk! – és a társadalmi igazságosság összefüggésében is jelentős párbeszéd folyt, s ezt mai szemmel is nagy eredménynek tarthatjuk. Ennek hátterében – egyéb világszervezetekhez hasonlóan, például ENSZ – jelentős szociológiai és szociáletikai, teológiai és a vallás és kultúra, valamint a társadalmi berendezkedés összefüggéseit vizsgáló anyagot vonultattak fel. Ugyanakkor a misszió, a keresztény oktatás, az ökumené témájában is impulzív megszólalások hangzottak el. A világgyűlésnek a világ evangélikusságához intézett, tíz pontból álló üzenete ugyancsak a világméretű megosztottságokkal – kelet–nyugat, észak–dél, férfi–nő, szegény–gazdag – szemben a béke és biztonság, az egyházak közötti közösség megerősítése, a társadalmi igazságosság és az emberi jogok, a misszió és az evangélium hirdetésének közös szolgálatára hívott fel.³⁷

Természetes, hogy a kétpólusú világrend kiélezett versenye idején fokozott volt a rendezvény hátterében tevékenykedő állambiztonsági és sokféle titkosszolgálati, illetve állami ellenőrző jelenlét is. Hagyományos beépüléssel és technikai eszközökkel állandó megfigyelés alatt tartották a munkát. A keleti hálózatok – legintenzívebben az NDK, de vélhetően a szovjet és a hazai is – nagy éberséggel figyelték a politikailag „reakciónak” minősíthető jelenségeket, illetve a nyugati hálózatok ugyancsak igyekeztek befolyásukat érvényesíteni. Ezen felül nemcsak a világgyűlés előkészületi szakaszában, hanem magán az eseményen is nagy erőfeszítést követelt a

³⁶ The Seventh Assembly of the Lutheran World Federation. In: *From Federation to Communion. The History of the Lutheran World Federation*. Szerk. Jens Holger Schjørring – Prasanna Kumari – Norman A. Hjelm. Fortress Press, Minneapolis, 1997. 403–411. o.

³⁷ *EOL külügyi iratok*, 76. d. 2.

szervezőktől és az LVSZ vezetőitől, hogy elkerüljék a politikai alapú ellentétek kieleződését, és elébe menjenek a provokatív lépéseknek. A '80-as éveknek ez a hamisítatlan légköre vette körül természetesen a magyarországi gyűlést is.

Káldy Zoltán elnökké választása

A korábbi észak-európai és a nyugati magyar lelkészek köréből kiinduló kritikus megnyilvánulások a világyűlés idején nemcsak kiterjedtek, de jelentősen fel is erősödtek. Az Ordass Lajos püspök 1958-as félreállítását, majd ismételt nyilvános elítélését felrováó nyugati cikkek hatásának Káldy igyekezett elébe menni,³⁸ s ezzel jelentősen megváltoztatta álláspontját. 1984 márciusában még azt vázolta fel az ÁEH-nak, hogy ha az Ordass Lajosról írott könyv – minden valószínűség szerint Terray könyvére gondolhatott – megjelenik, arra az esetre agresszív befeketítő kampányt indítanak Ordass ellen.³⁹ Erre a méltatlan lépésre szerencsére a könyv megjelenése ellenére sem került sor, sőt közvetlenül a világyűlés kezdete előtt, július 20-án megemlékező áhítatot tartottak Káldy szolgálatával Ordass Lajos farkasréti sírjánál. A *Napról napra* című lapból, amely a gyűlés minden napján három nyelven – angolul, németül és magyarul, esetenként franciául is – tudósított a helyszínen az eseményekről, sajátos szerkesztésben adott hírt erről az eseményről. A magyar nyelvű cikk idéz Káldy igehirdetéséből, amelyben Ordasstól pozitíve idéz az egyház társadalmi szolgálatával kapcsolatban, majd méltató szavakkal állítja őt példának: „Szerette a magyar népet, és bár bejárta a nagyvilágot, és útjai során sok szeretetben és megbecsülésben volt része, ragaszkodott népéhez és hazájához, és ebben a földben pihent meg...⁴⁰ Bővebben és eltérő hangsúllyal számol be ugyanerről az újság angol nyelvű tudósítása, amely egyebek között így ír: »Egyoldalú megítélés, félreállítás és magány« terhének hordozása ellenére Ordassnak volt »lelki békessége«, mert hitt »Isten hatalmában és jóakarátában.«⁴¹ Ennél is tanulságosabb a másnapi német összefoglaló, amelyben az alábbi idézet ol-

vasható: „Csak bűnbánatra kész szívvel állhat meg az ember egy sírnál, mivel az a fájdalmas érzésünk van, hogy azokat, akiket eltemettünk, nem szerettük eléggé. Így állunk itt Isten bűnbocsátó szeretetében bízva, melynek bizonyosságában indulunk tovább a szolgálat útján.”⁴² Az eltérő tartalmú tudósítások egyértelmű példái annak az egymástól befelé és kifelé eltérő kommunikációnak, amely nem volt elszigetelt eset Káldy Zoltán gyakorlatában. Ezek a tudósítások mindenestre arról tanúskodnak, hogy álláspontja az Ordass Lajossal kapcsolatos kritika kezelésében alapvetően megváltozott, s ezzel igyekezett elébe vágni az ellenében kielezhető nyilvános vitának.

Az elnökké választásával szembeni nemzetközi kampányban ekkor már jelentősebb részt vállaltak a német egyházak képviselői. Ezt részletesen alátámasztják a keletnémet állambiztonsági szolgálat jelentései.⁴³ Egyes keletnémet vezetők – Gienke püspök és mások – nyíltan mozgósítottak Káldy megválasztása ellen, s ebben jelentős támogatást kaptak nyugatnémet oldalról is – Heubach püspöktől és másoktól. Ez mindkét német delegáció belső megosztásához vezetett, a titkosszolgálati értékelés szerint az NDK delegátusainak kisebb része támogatta a magyar jelöltet, ezzel szemben viszont a bajor és a baden-württembergi tartományi egyház egyértelműen mellette állt ki. Ugyanezen dokumentumok tárgyalják az úgynevezett Dóka-ügyet is, amely a világyűlés menetében a legnagyobb feszültséget teremtette, s amelynek kirobbantásában jelentős szerepet játszottak a német egyházak.

Dóka Zoltán hévízgyörki lelkész 1984 májusában egy hónapos tanulmányútra ment Nyugat-Németországba (Kuchen). Ott – egyre hosszabbra nyúló kinntartózkodás után – nyílt levelet⁴⁴ fogalmazott a Lutheránus Világszövetség vezetőinek és a VB tagjainak címezve, amely július 11-én délelőtt – azaz tizenegy nappal a világyűlés megnyitása előtt – érkezett meg Genfbe, az LVSZ központjába.⁴⁵ Dóka „a magyarországi Evangélikus Egyház segélykiáltásaként” fogalmazta meg levelét, amelyben az egyházat belsőleg meghasonlottnak mondta, s ennek okát mindenekelőtt a diakóniai teológiához kötötte. Állásfoglalásában polémiát kezdeményezett a diakóniai teológia „hibáiról”, azaz biblikus és rendszeres teológiai alapon fogalmazta meg ellenvetéseit ezzel a koncepcióval szemben. Ehhez kapcsolódva mutatott rá arra, hogy a diakóniai teológia „egyházkormányzati alkalmazásban” van az evangélikus egyházban, ami a gyakorlatban Káldy Zoltán „teológiai terrorját” jelenti. Ennek alátámasztására idézett fel konkrét eseteket, amikor Káldy „személyi kultuszt” gyakorolva megkövetelte a teológiai lojalitást, s ezzel összefüggésben kijelen-

³⁸ Az emigrációhoz tartozó lelkészek követelése mellett Fasang Árpád zongoraművésznek, a Deák téri evangélikus gyülekezet presbiterének Káldyhoz írott levele is kikerült a nyugati sajtóhoz (Szabad Európa Rádió, Neue Zürcher Zeitung, EPD, Glaube in der 2 Welt), amelyben Ordass rehabilitálását kérte tőle. Vö. MOL ÁEH XIX-A-21 0034-1/k/1984.

³⁹ Káldy ezt tákolta össze Ordass ellenében: „A Magyarországi Evangélikus Egyház is számos adalékot tud Ordass történetéhez adni, többek között azt, miként tett kenyértelemné 1956-ban Ordass Lajos mintegy 20 embert, köztük püspököket és professzorokat és önkényesen mondatott le 16 esperest. Arról is lehetne publikációt készíteni, hogy mennyire nem védte a fekete-listára került Dezséry László és Vető Lajos püspököket az ellenforradalom fegyvereseitől.” MOL ÁEH XIX-A-21 c 76. d. 7/pp.

⁴⁰ A Végrehajtó Bizottság tagjainak koszorúzása Ordass Lajos sírjánál. *Napról napra*, 1. sz. 1984. július 22. 3. o.

⁴¹ Officials hold memorial service at grave of Bishop Lajos Ordass. *Napról napra*, 1. sz. 1984. július 22. 1. o.

⁴² Lajos Ordass offziell geehrt. *Napról napra*, 2. sz. 1984. július 23. 2. o.

⁴³ BStU, MfS, HA XX ZMA Nr. 1797.

⁴⁴ Dóka Zoltán: Nyílt levél, 1984. *Keresztény Igazság*, Új folyam (1) 1989/3. 26–31. o.

⁴⁵ Harmati Béla feljegyzése a Dóka-ügyről, Genf, 1986. augusztus 29. Harmati Béla nyugalmazott püspök magángyűjteménye.

tette: „A politikai kormányzat egyházpolitikája ma – ha valakit meg is lepne ez – sokkal lojálisabb a lelkészek és gyülekezetek felé, mint az egyházvezetésé.”⁴⁶

Ennek okait abban foglalta össze, hogy Káldy 1958 után – amikor még Dóka szerint, tévesen, nem volt szó a diakóniai teológiáról – ötféle módon igyekezett megerősíteni pozícióját.⁴⁷

1. Nyíltan szembefordult Ordass Lajossal és munkatársaival. 2. Igyekezett ellenfeleit az államnál lekörözni. 3. „Különösen fontos eszköze volt külföldi kapcsolatainak kiépítése.” Ezzel összefüggésben másként fogalmaz külföldön és odahaza. 4. Személyes cenzúra alá vonta az egyházi sajtót. 5. „Káldy püspök utolsó és legjobb fegyvere ellenfeleivel szemben a DT [diakóniai teológia] koncepciójának kidolgozása lett.”

Levele végül azzal zárul, hogy mindez nem személyes támadás Káldy Zoltánnal szemben, hanem „az MEE lelkészeinek segélykiáltása”. Bármennyire is igyekezett azonban Dóka a bírálat élet Káldy ellen fordítani, az állammal való összeütközést pedig elkerülni, a nyílt levelet a püspök személyét ért támadáson keresztül is az állami egyházpolitika elutasításaként ítélték meg. Az ÁEH az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály felé július 18-án készült összefoglalója erről így ír: „Dóka Zoltán, hévízgyörki evangélikus lelkész, aki jelenleg az NSZK-ban tanulmányúton tartózkodik, levelet írt az LVSZ VB tagjainak, melyben személy szerint Káldy püspököt és az általa képviselt diakóniai teológiát, valamint a hazánkban érvényesülő vallásszabadságot támadja.”⁴⁸

Dóka Zoltán levele természetesen élénk reakciót váltott ki mind az LVSZ-en belül, mind a magyar egyházvezetésből. Annál is inkább, mert – a keletnémet titkosszolgálat értesülése szerint – a világgyűlésen Jürgen Jeziorobski, a VELKD német evangélikus egyházszövetség szóvivője a frankfurti EPD-tudósítóján keresztül eljuttatta a levelet a sajtóhoz. Jeziorobski később „szűk belső körben megerősítette, hogy ő volt a Dóka-ügy kirobbantója, biztatást erre Heubach püspöktől kapott.”⁴⁹ A július 22-i ünnepi megnyitót követő első napokban – nem hivatalos úton – már elterjesztették a levél másolatait a delegátusok között, amire 26-án, csütörtökön Mau főtitkár sajtótájékoztatóján történt az első hivatalos nyilatkozat.⁵⁰ A főtitkár azon reményének adott hangot, hogy a megnyilvánult bírálat visszafogott fogadtatásra talál majd. Másnap Káldy a sajtó nyilvánossága előtt ismertette álláspontját, miszerint a diakóniai teológiát érintő vitát a világgyűlés előkészületi éveiben nem volt mód lefolytatni, de erre sort kell keríteni a jövőben. „Egyáltalán nem gondolom, hogy az én és sok munkatársam ál-

lásponja tévedhetetlen” – tette hozzá.⁵¹ Ugyanakkor Dóka fellépésének hátterét sokkal összetettebbnek ítélte, mint amit a nyílt levél sugároz.⁵² Részletesebben tudósított erről az angol változat, amely Káldy véleményét idézve szükséges háttérinformációként Dóka személyes és családi helyzetét is ismertette.⁵³ Ugyanezen a napon ezt a nyilatkozatot írásos változatban is hivatalosan kiosztották a delegátusoknak. Erre válaszul a rákövetkező hétfőn, a választás előtti napra időzítve a dán Bertelsen püspök a plénumon kérdést tett fel arról, hogy egyformán kellett volna kezelni Dóka és Káldy írását, azaz vagy mindkettőt kiosztani, vagy egyiket sem. Mau főtitkár válaszában kiemelte, hogy a nyílt levél már lényegében mindenki előtt ismert volt, és a pletykák már a sajtó nyilvánosságáig jutottak.⁵⁴ Ugyanezen a napon tették közzé az EPD Dóka Zoltánnal készített riportját is.⁵⁵

A hétfői dán plenáris felszólalás, akárcsak a riport megjelentetésének időzítése aligha lehetett véletlen, különösen ha tekintetbe vesszük a 27-én véglegesített elnökválasztási jelöltlistát: Káldy Zoltán püspök, Roger W. Nostbakken professzor (Kanada), David Preus püspök (Egyesült Államok) és Bodil Sølling (Dánia), aki a világgyűlést előkészítő LVSZ-bizottság vezetője is volt. A dán jelölt volt a világ-szövetség történetében az első női elnökjelölt, választási esélyeit ez a tény is jelentősen befolyásolta. A végleges lista visszaigazolta azt a korábban is megmutatkozó tendenciát, hogy mindenekelőtt az európai, illetve nyugati egyházak nem tudtak közösen vállalható jelöltben megállapodni.

A július 31-én, kedden megtartott elnökválasztás első fordulójában a négy közül egyik jelölt sem kapta meg a szükséges 50 százalékos feletti támogatást, így a második fordulóban a szavazatszám szerinti két legerősebb jelölt, Káldy és Sølling mérte meg magát – Káldy Zoltán meggyőző többséggel, 173 szavazattal 143 ellenében lett a Lutheránus Világszövetség hetedik elnöke. Sokan figyeltek fel megválasztását követő első nyilatkozatának – korábbi hangvételétől jelentősen eltérő – üzenetére: „Már most megígérhetem, hogy nem a magam útján akarok járni, hanem munkatársak közösségében és csoportban dolgozni. Biztos vagyok benne, hogy lehetetlen egyedül vezetni egy ilyen nagy közösséget, mint az LVSZ.”⁵⁶

⁵¹ Erklärung von Bischof Káldy. (A nyilatkozat hivatalosan kiadott német fordítása.) Reuss András professzor magángyűjteménye.

⁵² Káldy püspök nyilatkozata. *Napról napra*, 7. sz. 1984. július 28. 3. o.

⁵³ Káldy ebben az esetben élt azzal az eszközzel, hogy Dóka személyével kapcsolatos tény, illetve személyes véleményt is nyilvánosságra hozott, mégpedig Dóka lányának egy LVSZ-től kapott ösztöndíj utáni svédországi folyamatban levő menedékjogi kérelmét, illetve Dóka neheztelését amiatt, hogy 1983-ban nem ő kapott lehetőséget a budapesti Evangélikus Teológiai Akadémia újszövetségi professzori állására. Káldy terms allegations „simply untrue”. *Napról napra*, 7. sz. 1984. július 28. 1. o.

⁵⁴ Danish bishop questions handling of Dóka letter. *Napról napra*, 9. sz. 1984. július 31. 4. o.

⁵⁵ BStU MfS HA XX ZMA Nr. 1197.

⁵⁶ Káldy püspök az LVSZ új elnöke. *Napról napra*, 10. sz. 1984. augusztus 1. 3.

⁴⁶ Dóka: Nyílt levél, 28. o.

⁴⁷ Dóka: Nyílt levél, 29–30. o.

⁴⁸ MOL ÁEH XIX-A-21 0034-1/k/1984.

⁴⁹ BStU MfS HA XX ZMA Nr. 1797.

⁵⁰ Mau urges calm consideration of criticism. *Napról napra*, 6. sz. 1984. július 27. 1. o.

Készülünk az LVSZ-nagygyűlésre

2010 júniusában Stuttgartban tartja következő nagygyűlését a Lutheránus Világszövetség. Mindennapi kenyereünk – ez a témája a világgyűlésnek. Az előkészületek során hat régió – Észak-Európa, Ázsia, Európa, Afrika, Latin-Amerika és Észak-Amerika – készített a főtéma egyes ágait feldolgozó füzetet bibliatanulmány-nyal, énekekkel, áhítattal, a csoporttémák feldolgozásával, sőt a régióra jellemző egy-egy alapvető élelmiszer bemutatásával.

A Magyarországi Evangélikus Egyház is bekapcsolódik a világgyűlésre való felkészülésbe. A Lelkipásztorban havonta közlünk egy-egy bibliatanulmányt a regionális füzetekből. Ezek a tanulmányok nem dolgoznak fel teljes mélységben egy igehelyet, hanem a mindennapi kenyér fogalmának egy-egy vonatkozását gondolják végig több bibliai hely segítségével.

Júniusi számunkban a hatodik – utolsó – nap bibliatanulmányát tesszük közzé. A nap összefoglaló témája: *az élet kenyere, a kérdés*. A hatodik nap anyagát az észak-amerikai régió dolgozta fel. Sajátos jellemzőként a kanadai Edmonton belvárosában működő „city pasztorációs szolgálatot” mutatják be, amely segítőt jelenléttel vállalja fel a belváros dzsungelében élő, tanácsstalanná vált emberek ügyét. Emberi kapcsolatot, bizalmat, spirituális megerősítést, egyszóval jelenlétet kínálnak fel azoknak, akik nem tudnak eligazodni az életben, és nem tudják magukat megvédeni. (E régió egyik legfontosabb tápláléka a búza.)

Hatodik bibliatanulmány Az Élet Kenyere – a kérdés

A Miatyánk negyedik kérése egy héten keresztül szolgál találkozásaink mottójaként, s e találkozásoknak illő csúcspontját képezi a nagygyűlés hatodik napja, melynek témája *Az Élet Kenyere*. Ez idáig – Luther nyomán – a negyedik kérdésben szereplő „kenyeret” hasonlatként értelmeztük, mely „felöleli mindazt, ami kell a földi élethez” (Nagy káté),¹ és amelyben benne foglaltatik még a „jó időjárás, béke, egészség, közrend, becsület” és sok minden más is (Kis káté).²

De mi lenne akkor *az Élet Kenyere*? Nem fed-e le már eleve minden, az emberi élethez szükséges dolgot a negyedik kérdésben szereplő „kenyer”? Az „élet kenyere” kifejezés jelentős szerepet játszik János evangéliumában. Az evangélium ha-

todik fejezetében azt olvassuk, hogy Jézus csalódik, amikor az emberek, akiket egy nappal korábban élelemmel látott el, most királlyá akarják őt tenni, mert – ahogy a sokaságnak mondja – „*ettetek a kenyerekből és jóllaktatok*”. Jézus azt kívánja, bárcsak „az örök életre megmaradó eledelért” (Jn 6,26-tól) fordulnának hozzá. Úgy tűnik, a „kenyerek” nem ilyenek.

Azok, akik rendszeresen jóllaknak, és nem szenvednek hiányt az élet adta örömeiben, gyakran panaszkodnak arra, hogy „üresnek” érzik magukat. Valami többre „éheznek”, „szomjaznak” valamire, amit nem teljesen értenek, „vágynakoznak” valami után – azt sem igazán tudják, mi után. Ez lenne az a szükséglet, melyet *az élet kenyere* hivatott betölteni? Ha így van, *mi* tehát *az élet kenyere*? János evangéliumának hatodik fejezetében pontosan ugyanezzel a kérdéssel birkózik a hallgatóság: mi az a valami, amely iránti vágyakozást nem lehet „kenyerekkel” betölteni? Ahogy az evangélium további részeiben folytatódik a párbeszéd Jézus és hallgatósága között, az emberek fokozatosan kezdik megérteni, hogy mi forog kockán.

¹ Konkordia könyv. *Az evangélikus egyház hitvallási iratai*. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest, 1957. 174. o.

² Uo. 62. o.

Kiindulópontként lássunk egy példát. A negyedik evangélium számos kulcskifejezése több jelentést hordoz. Van például egy görög szó, mely egyszerre jelentheti azt, hogy 'felülről' és azt, hogy 'újonnan, ismét'. Ezen a kettős jelentésen akadt fenn Nikodémus is (Jn 3,3). Jézus arról beszélt Nikodémusnak, hogy a Szentlélek által (azaz felülről) kell újonnan születni, de Nikodémus azt hallotta ki ebből, hogy az embernek ismét, újonnan meg kell születnie. Pontosan ez az a fajta kétértelműség, melyet a negyedik evangélium írója olyan jól kihasznál, amikor a születés és az újjászületés, a víz és az élő víz, a kenyér és az *Élet Kenyere* közötti különbségeket boncolgatja.

A kettős értelmű szavak által okozott félreértés alkalmat szolgáltat Jézusnak arra, hogy még világosabban és több különböző szemszögből közelítse meg a témát. A történetben szereplő hallgatóság egyre többet ért, de teljesen sosem jön rá a titok lényegére. Csak akkor fogják fel, ha és amikor Jézus felfedi azt számukra. Végül eléri azt a pontot, amelyen hitvallóvá válhatnak (vagy továbbállhatnak, embere válogatja). Hogy a kérdés kettős értelmének méltó figyelmet szentelhessünk, két történetet vizsgálunk meg János evangéliumából (a negyedik és a hatodik fejezetet).

Élő víz (Jn 4,1–42)

Galileába tartó útja során Jézus megáll Jákób kútjánál a samáriai Sikárban (Jn 4,3–6). Tanítványai elmennek enni-valót venni (4,8), és közben egy városbeli asszony kimegy a kúthoz vízért. Jézus inni kér tőle, és ezzel beszélgetést kezdeményez. Már önmagában különleges tény, hogy egy zsidó segítséget kér egy samáriaitól. Jézus egy titokzatos célzással felébreszti az asszony kíváncsiságát: „*Ha ismer-néd...*” (4,10). Ez az idegen azt állítja az asszonynak, hogy ő tud neki vizet adni – és nem is akármilyen vizet: élő vízzel tud szolgálni. Mivel az „élő víz” általában folyóvizet jelent – például forrásból előtörő vizet –, és mivel Jákób kútja az egyetlen megbízható vízforrás ezen a vidéken, az asszony visszautasítja Jézus szavait, mint valami tréfát. Kinek képzele ez magát? Ez a harminc méter mély kút, melyet még Jákób ásott, évszázadokon át a város egyetlen vízforrása volt. Mihez is kezdene ez az idegen? Forrást fakaszt a félig kiszáradt sivatagban? Még csak edénye sincs, hogy a már meglévő vízből merítsen. Nevetséges!

Jézus szavaira adott reakciója gyors eszűnek, intelligensnek, talpraesettnek mutatja az asszonyt, olyan valakinek, akivel élénk és tartalmas beszélgetést lehet folytatni.

Úgy tűnik, Jézus olvas az asszony gondolataiban, hiszen folytatja a megkezdett szójátékot. Valami ilyesmit mond: „Igen, pontosan ezt fogom tenni: forrást (mintegy gejzirt) fakasztok annak a belsejében, aki iszik az élő vízből, és így nemcsak hogy ő maga nem fog soha többé megszomjazni, de mások számára is a felüdülés forrásává válik.” Az asz-

szony nyilvánvalóan megérzi, hogy Jézus valami olyasmit tud adni neki, amire mélységesen vágyik; úgy tűnik, el is hiszi, hogy Jézus meg tudja tenni azt, amiről beszél, de nem egészen biztos benne, mi lesz mindennek a következménye. Kívánja és kéri ezt a vizet annak ellenére, hogy még nem tudja, mit jelent mindez. Vonzó számára a gondolat, hogy nem kell többé mérföldeket gyalogolnia, ha vizet akar hozni. A beszélgetés jól halad, és Jézus úgy dönt, hogy kibővíti a hallgatók körét: „*Menj el, hívd a férjedet...!*” (4,16)

Jézus ezzel érezhetően érzékeny pontra tapintott. Kiderül, hogy ismeri az asszony egész élettörténetét. A nő kétségkívül sebezhetőnek érezheti magát. Mindenkinek az életében vannak olyan dolgok, amelyekről senkivel nem akar beszélni, legkevésbé egy idegennel. Megpróbálja elterelni a szót: beszéljünk inkább arról, hol illő Istent imádni (4,19–20). Jézus, zsidó létére nem vonja kétségbe a samaritánusok hagyományának jogosságát, hanem azt állítja, hogy mindkét hagyomány helytelen. Úgy tűnik, az asszonyt kielégíti és megerősíti ez a válasz. Igen, kérdéseinek egy részével várnia kell addig, míg a Messiás el nem jön (4,25). Csak nem Messiást mondott? Jézus megszakítja az asszony gondolatmenetét: *ἐγώ εἰμι* (*ego eimi*) – mondja, azaz: „*Én vagyok*”.

Ebben az evangéliumban ez az első alkalom, amikor Jézus ezeket a szavakat mondja, de még halljuk őket később is – még hozzá gyakran. Jézusnak ez a kijelentése mindig az evangélium egy-egy csúcspontját jelzi, egy olyan pontot, amikor valaki szemtől szemben találkozik vele. Eszünkbe juthat Istennek a szava, mellyel Mózesen keresztül a fáraónak üzent: „*Vagyok aki vagyok... A »vagyok« küldött engem.*” (2Móz 3,14) A „vagyok” szó Jézus személynevévé válik, mintegy utalásként az Atya isteni nevére.

A történetnek ezen a kulcsponthoz (4,26) a beszélgetés a tanítványok visszaérkezése miatt megszakad. A samáriai asszony merítő edényét hátrahagyva izgatottan elrohan, hogy a városbelieknek beszámolhasson élményéről. Ő lenne a Krisztus? – kérdezi reménykedve. Egy hatalmas felfedezőtutott tett meg. Az elején még tegezte Jézust (4,9), hamarosan átváltott az „Uram” megszólításra (4,11.15.19a), majd „*prófétaként*” utal rá (4,19b) jelezve, hogy Jézus iránti megbecsülése egyre nő. Már azon gondolkodik, hogy Jézus lenne a Messiás. A történet végén az asszony és az ő tanúságtétele által meggyőződött városlakók egyetértének abban, hogy Jézus „a világ üdvözítője” (4,42). Az asszony egyszerű bizonyoságtétele sok gyümölcsöt termett. Általa számtalan samáriai jutott el a világ üdvözítője iránti hitre (4,39–42). A történet jó példája annak, hogyan vezet a Jézussal való találkozás lépésről lépésre a hit és a misszió felé.

Az asszony még mindig nem tudja, mit jelent az „élő víz” kifejezés, de találkozott valakivel, aki komolyan veszi őt, aki teljesen elfogadja, aki megtisztelti azzal, hogy egyenlőként bánik vele, és aki nem ítélkezően fordul felé. Talált valakit, aki elől semmit nem kell elrejtene, aki közelébe vonja és megerősíti méltóságában. Lehet, hogy mégiscsak tudja, mi az az „élő víz”?

Az Élet Kenyere (Jn 6,1–71)

Az ötezer ember megvendéglése (6,22–59)

János evangéliumának negyedik és hatodik fejezete között sok hasonlóság van. Szinte azonos a két fejezet szerkezete is. A hatodik fejezet az ötezer ember megvendéglésével kezdődik, de a többi evangéliummal ellentétben itt nem egy csoda különálló leírásával találkozunk. A történet arra szolgál, hogy előkészítse a terepet – mint ahogyan tette ezt János a 4. fejezetben a víz említésével is. A fejezet középpontjában tehát nem a csodatétel leírása áll, hanem az azt követő párbeszéd. A történet végén az emberek egy nagyon okos észrevételt tesznek. Összefüggést látnak a Jézus által adott kenyér és az Egyiptomból való kivonulás során kapott isteni manna között, és azt a következtetést vonja le, hogy Jézus bizonyára a második Mózes, az a próféta (Mózeshez hasonlóan), akinek a messiási korban kell eljőnie (6,14). Jó nyomon járnak tehát, de még messze az igazságtól (lásd 6,52–29). Arra számítanak, hogy a végidők prófétájának politikai törekvései lesznek, ezért királlyá akarják tenni Jézust. Ő azonban nem kér ebből, hanem otthagya őket (6,15).

Az élet kenyeré

Másnap reggel az öt királlyá tenni kívánó tömeg Jézus után megy a tó túlsó partjára. Jézus nem ujjong, hogy újra láthatja őket. Tudja, hogy csak egy cél vezérli a sokaságot: hogy még többet kapjanak a veszendő eledelből (6,27). Természetesen Jézus ezzel is ellátja a népet – megtette az előző nap is és meg is fogja tenni újra meg újra –, de ennél sokkal értékesebbet is tud nyújtani, és kár lenne, ha a sokaság ezt kihagyná. Jézus meg is magyarázza: amit ő kínál, „örök életre megmaradó eledel”, olyan táplálék, amely az életet annak teljességében képes fenntartani úgy, ahogyan azt Isten a kezdetektől szánta (6,27).

Sajnos úgy tűnik, hogy ez nem érdekli az embereket. Rabbinak szólítják Jézust, amely az udvariasság általános kifejezése. Nincs jobb beszélgetéstémájuk, mint megkérdezni Jézustól: „Mikor jöttél ide?” (6,25). Ettől függetlenül a helyzet nem reménytelen. Mivel Jézus az eledelért való fáradozást említette (6,27), rákérdéznek, hogy mit kell tenniük, hogy Isten akaratát teljesítsék (6,28). *Tenni* akarnak valamit, Istennek tetsző dolgokat *véghezvinni*. De amikor Jézus ezt a látszólag egyszerű választ adja nekik: „higgyetek abban, akit ő küldött”, először „jeleket” akarnak. Nem veszik észre, hogy a jelek ott vannak körülöttük. János evangéliuma egy egész *könyvnyi* „jel”!

A sokaság ismét előhozakodik Mózes nevével, aki – a 78. zsoltár (vö. Zsolt 105,40) szavait idézve – „mennyei kenyeret adott nekik enni” (6,31). Jézus két okból is visszautasítja az adott bibliai szövegnek ezt az értelmezését: először is a manna nem Mózesből, hanem Istentől származott; másodsor pedig hibás lenne azt gondolni, hogy a manna előbbre való az „Élet Kenyerénél”. Ezen a ponton meglepően aktuálisnak válik a kérdés: mi is ez az „élet kenyeré”?

Végül (6,34) a sokaság kifejezi az igényét arra, amit Jézus felajánlott: „Uram, add nekünk mindig ezt a kenyeret!” (A samáriai asszony a 4. fejezet 15. versében hasonlóan kérte az élő vizet.) Jézus ekkor a lehető legteljesebb módon nyilatkoztatja ki magát: ἔγω εἰμί (*ego eimi*), mondja: „Én vagyok [az élet kenyeré]”. A titokról fellebbent a fátyol! Az Élet Kenyeré egy személy! Egy személy, aki a kenyérhez hasonlóan az egész embert akarja táplálni. Kezdek már érteni a történetbeli emberek?

Nos, sokan még mindig nem értik. Ragaszkodnak a fogas kérdések megvitatásához. Hogyan mondhatja Jézus, hogy a mennyből szállt alá, amikor mindenki tudja, hogy itt született a földön, ahol apja és anyja is jól ismertek (6,42)? Hogyan adhatja saját testét eledelül (6,52)? Még a tanítványok közül is elbizonytalanodnak egyesek. Sokuknak kérdéseik támadnak. „*Kemény beszéd ez*” – mondják –, „*ki hallgathatja őt?*” (6,60) Néhányan el is hagyják Jézust (6,66). De ő nem válaszolja meg ezeket a meddő kérdéseket. Pusztán elismétli azt (pl. 6,48), amit mostanra mindannyian kellene, hogy tudjanak: ő az Élet Kenyeré; az a kenyér, amely a mennyből szállott le (6,41). Ezek a kijelentések nem arra szolgálnak, hogy vitatkozzanak rajtuk, hanem hogy ajándékként elfogadják és elhiggyék őket. Simon Péter válik a hűséges tanítványok szószólójává: „*Örök élet beszéde van nálad.*” (6,68)

Az, akit az „Élet Kenyerének” hívnak, a legbensőségesebb kapcsolatot kínálja fel. Ezt a kapcsolatot megfelelőképpen csak az elfogadás és a szeretet nyelvén lehet leírni, olyan kifejezések és képek használatával, mint amilyeneket a fejezet 56. versében is olvashatunk: „*énbennem marad és én öbennem*”, azaz benne élni valakiben, enni, inni és táplálkozni az ember egész valójával. Ez az Istenhez kötődő szoros kapcsolat az, amely megkülönbözteti az embereket a többi élőlénytől. Ezzel visszatértünk oda, ahonnan kiindultunk: Isten saját képmására és hasonlatosságára teremtette az embert. Az ő rendje szerint az ember Krisztusban találhatja meg igazán önmagát, aki pedig egy az öt elküldő Atyával.

Ez a szoros kapcsolat pontosan az úrvacsorában válik a legbensőségesebbé, amikor az Élet Kenyeré oly különleges módon adja oda magát. „*Aki eszi az én testemet, és issza az én véretem, annak örök élete van*” (6,54) – biztosítja Jézus a benne hívőket. Ebben az ételben és italban Jézus kézzelfogható módon kínálja fel magát, amikor belép valójukba, és eggyé válik velük, ahogyan ők is eggyé válnak benne. Ez a tudat teszi lehetővé, hogy emberek látszólag lehetetlen feltételek mellett is kitartsanak reményük, bizonyosságuk, önbecsülésük vagy méltóságuk elvesztése nélkül. Az úrvacsorában úgy tapasztalhatják meg saját identitásukat, mint sehol mást. Itt ráébredhetnek, hogy nincsenek egyedül – sohasem.

Gyakran felhívták már a figyelmet arra, hogy János evangéliuma nem beszél el az utolsó vacsora történetét, és nem közli az abban oly fontos szerepet betöltő szereztetési igéket sem. Ehelyett ebben az evangéliumban egy igen meghatározó eseményt találunk: Jézus megmossa tanítványainak lábát (Jn 13,1–20). Ezután elmagyarázza, miért tett így: példát akart

hagyni tanítványainak. Úgy kell egymás szolgálivá válniuk, ahogyan ő, a mester tanítványai szolgájává vált. Az úrvacsora jelentőségéhez fűzött kommentár lenne ez a történet? Az úrvacsorai szent közösségben Jézus a benne hívők csoportját közösséggé formálja, és felhatalmazza annak tagjait, hogy egymást kölcsönösen szolgálják. Az az élet, melyet az Élet Kenyere táplál, a másik kölcsönös építésében teljesebbé válik.

Jézus a tengeren jár (Jn 6,16–21)

A hatodik fejezetben van egy kis epizód, amely a tömegek tekintete elől elrejtve játszódik, és amely az egész fejezet – ha nem az egész evangélium – összefoglalásának tekinthető.

Egy a nyilvánosság előtt eltöltött hosszú nap után a tanítványok egyedül vannak egy hajón, messze kint a tavon, mély sötétségben, az erős szél által felkorbácsolt vízen. Az éjszakai homályban alig-alig tudják kivenni Jézus alakját, amint a tengeren járva feléjük közeledik. Rettegés fogja el őket.

Azután meghallják az ismerős szavakat: „Én vagyok”, és „ne féljete.” És a félelem átadja helyét a békességnek, annak a fajta békességnek, melyet a világ nem adhat. Pillanatokon belül biztos partot érnek.

Veletek vagytok minden napon a világ végezetéig (Mt 28,20b).

Az észak-amerikai régió kérdései, melyeket érdemes végiggondolni

Az Élet Kenyere – a kérdés

Az észak-amerikai életmód egésze régóta a túlzott anyagi jóléten alapul. A világ népességének öt százalékát képviseljük, de mi fogyasztjuk el a rendelkezésre álló források 25 százalékát. Amikor Izrael népe tette ezt a mannával, az megromlott (2Móz 16,13–21).

Hogyan tartjuk fenn azt a hazugságot, hogy a bővelkedő élet egyenlő a felebarátot figyelmen kívül hagyó gazdagsággal és anyagi mértéktelenséggel? Hogyan tudnánk – mi, akiknek elegendő, sőt több mint elegendő kenyérünk van – elszakadni az állandó, még több „kenyér” iránti sóvárgástól, és megéhezni az Élet Kenyerére? Milyen hatással van a mindennapi kenyérről való gondoskodásunkra – mind saját magunk, mind felebarátunk számára –, ha megtelünk az Élet Kenyerével? Mi az, ami valóban elégséges a bővelkedő élethez?

Élő víz (Jn 4,1–26)

Sokak felismerése, hogy a tiszta és biztonságos ivóvíz önmagában is csodálatos ajándék. Egyesek azonban mégis árucikként tekintenek rá, nem pedig mindenkit megillető jogként. Az ivóvíz egyre gyakrabban válik jelentős tényezővé a világon előforduló fegyveres konfliktusokban, a változó időjárási viszonyok miatt pedig ez az egykor bőségesen hozzáférhető erőforrás szűkössé válik.

Hogyan segíthet a Krisztus által kínált élő víz megoldani a tiszta és biztonságos ivóvízhez való hozzáférés egyre növekvő problémáját?

Tanítványokként nekünk is elhívásunk van, hogy mi magunk legyünk az élő víz forrásává és így másokat is megelégtítsünk Isten ajándékaival (Jn 4,14).

Hogyan tudnánk egyénenként, egyházakként, az LVSZ közösségeként, Krisztus egész testeként együtt eleget tenni ennek az elhívásnak?

A víz kiemelkedő szerepet tölt be a kereszténység nagy családjába való belépés, a szent kereszttség szertartásában is.

Hogyan teszi a kereszttség életadó vize világossá az emberi létünkben lévő szomjúságot és Isten megújító munkája iránti óriási szükségünket, és ad egyben erőt és célt is, hogy ezen a megújuláson munkálkodjunk?

Az Élet Kenyere (Jn 6,1–71)

„Az vagy, amit megeszel” – ez az Észak-Amerikában közszájon forgó mondat arra hívja fel a figyelmet, hogy testi egészségünk a bevitt táplálék minőségétől függ. „Hirdesd az evangéliumot – akár szavakkal is, ha szükséges.” Ez a gyakran emlegetett, Szent Ferentzól származó idézet pedig arra emlékeztet, hogy tetteink hatásosan árulkodnak arról, miben hiszünk. A gazdasági világválsághoz vezető erőteljes kampány elhitette velünk, hogy a több jobb. Mikor tartunk végre mértéket? Jézus látja, hogy az első tanítványokhoz hasonlóan néha nekünk is lassú a felfogásunk, ezért nagyon világosan fogalmaz: „Én vagyok (ἐγώ εἰμι [ego eimi]) az élet kenyere.” (Jn 6,35)

Miért tűnünk mi, akik bővelkedünk a mindennapi kenyérben, megelégedettnek annak ellenére, hogy a velünk egy közösségbe tartozó testvéreinknek, Isten saját képmására teremtett, szeretett gyermekeinek egyáltalán nem jut belőle? Mit tanulhatunk egymástól arról, hogy mi az elégséges? Melyek azok a szokások egyéni életünkben és közösségeinkben, amelyek segíthetnek bennünket megmaradni az Élet Kenyerében? Mely szokások jelentenek akadályt? Hogyan segít bennünket ezeknek a kérdéseknek a megválaszolásában az, hogy az Úr szent asztalánál Jézus maga lát bennünket vendégül az Élet Kenyerével?

Jézus a tengeren jár (Jn 6,16–21)

A sötétség áthatolhatatlan, a szél erős, a hullámok nagyok, a jövő bizonytalan, Jézus mégis elhozza Isten jelenlétét közénk és a világba: „Én vagyok” (ἐγώ εἰμι [ego eimi]) – mondja. Immánuel – velünk az Isten. Mi, mindannyian – Isten minden szeretett gyermeke – szó szerint egy csónakban evezünk, különbségeink és nézeteltéréseink ellenére, mert ugyanaz az Egy lakozik bennünk és velünk.

Az a tény, hogy Isten velünk van, hogyan változtatja meg a Te életedet, azt a közösséget, melyben élsz, a világot, az LVSZ közösségét?

Fordította Wagner-Balicza Klára

A világosság keresztútja¹

ROZS-NAGY SZILVIA

Bevezető²

Útra kelsz most, útra a fény felé, mely Isten.

Járj várakozással.

Akard felfedezni a csodákat, a lenyűgözőt.

Tárd tágra a szemed, használd az érzékeid – ez nem egy érzékek nélkül járható ösvény.

Lélegezz mélyen. Lazíts. Ne siess, élvezd ki, ízleld mélyen a pillanatot.

Légy tudatában a többieknek – együtt utazunk. És fókuszálj arra, hogy Isten felé tarts.

Engedd el a saját magadról alkotott képeid, hogy igazán, igaziként lehess Istennel.

Ereszd el azt is, hogy mások mit gondolnak rólad, elvárásait, rád vetített valóságait. Utazás közben vedd le az álarcod, hántsd le a rétegeket – növekedj az elengedés által.

Készítsd föl magadat, a belső, legbelső magadat az Istennel találkozásra.

Ha készen állsz arra, hogy beszélj és találkozz Jézussal, akkor indulj bátran. Ő vár rád.

1. állomás

Kerestél a városban?

(Kellék: egy nagy és meleg kendő.)

(Foglalj helyet kényelmesen, és terítsd a kendőt fejedre és válladra. Burkolózz bele.)

¹ A világosság keresztútjának az az érdekessége, hogy keresztút ugyan, de húsvét utáni. Vagyis a húsvét es pünkösd közti időszakban lehet felhasználni. De alkalmazható meditációs ösvényként vagy alternatív istentiszteleti formaként is.

² A bevezető a budapesti Egyetemi és Főiskolai Gyülekezet labirintus-istentiszteletének felhasználásával készült.

Emlékszel a hangzavarra? Emlékszel, ahogy a tömeg közrefogott engem? Emlékszel, ahogy elvittek tőled a Gecsemáné-kertből?

Akkor is csöndben voltál. Akkor is magadra húztad a kendőt, és a város felé futottál az éjben. Haza.

Hiányoztam? Kerestél másnap a tömegben? Én láttalak. Nem néztem rád, nehogy összeroppanj, mint Péter. Féltél? Féltettél engem is?

Hazugnak tartottál? Becsapottnak érezted magad? Miért hallgattál?

Jó itt a kendőben, ugye? Nem lát senki. A dühöd is, a könnyed is, a tehetetlenséged is láthatatlan marad a többi báméskodó előtt.

Elém mernél állni? Pofon mernél vágni, hogy hagytam? És hogy hagyta a kendőben, és tovább léptem előtted? Tudnál üvölni? Meg tudnád állítani a katonákat?

Ha igen, vedd le a kendőd és csapd a földhöz. Mutasd meg a világnak az arcodat.

Majd hajolj le, hajtsd össze a kendőt, és köszönd meg neki, hogy tanítód volt.

2. állomás

Kerestél a keresztben?

(Kellék: egy darab gerenda [20×10×10 cm], kalapács, kicsi szögek.)

Mindig meg akartam kérdezni, hogy miért eredtél a tömeg nyomába. Otthon is maradhattál volna. Tenni akartál valamit netán? Vagy sodort egy érzés? Vagy nem akartad elhinni, hogy ez lesz a vége?

Hm, hát igen, egyedül otthon biztos nehezebb lett volna gondolkodni. De itt sikerült vajon?

Még sosem feküdtem előtted ennyire kiszolgáltatottnak. Még sosem néztem le rád ilyen magasból. Még sosem

voltam ilyen fáradt. Még sosem mentem ennyire túl a határaimon.

Még sosem éreztem ennyire üresnek és ennyire teljesnek magam. Végbevittem. Nem tudtak megtörni. Nem adtam föl magam. Nem kellett szembeköpnöm a tükrömet. Istenem, Istenem. Beteljesedett.

Emlékszel, egyre hátrébb húzódtál a tömegben, és azt hajtogattad, hogy ez lehetetlen, hogyan tehetted, ki a felelős, te nem kérted, hogy meghaljak érted, hagyjam abba, hagyjam abba, és szálljak le a keresztről.

Életem legfontosabb órája volt. Bizonyos értelemben a legszebb, mert győztem. A világon, magamon, a gonosz kisszerű és lealacsonyító posványán. Én voltam az egyetlen, aki ott ember tudtam maradni.

Tudtad, de ott azt hazudtad, hogy neked semmi közöd ehhez. A többiekhez akartál csatlakozni, az emberekhez. Szemeddel nem láttad, hogy már régen nem azok. A bűn megfertőzte és elvakította őket. Igazságuk hazugság volt. Törődésük képmutatás. A közjó hangoztatásával egyéni érdekeiket fedték el.

Állj mellém, és verd belém te a szöveget, amelyet ott kellett volna. Vállald a felelősséged. Légy részese győzelmemnek, válj ismét emberré, ünnepelj velem!

3. állomás

Kerestél a barlangban?

(Kellék: egy nagy, fekete kendő, alatta vékony gézcsíkok.)

Emlékszel, ahogy levettek a keresztről? Összecsuclottam, sápadtan, mint egy rongybab. Megmostak, gézzel betekerték tagjaimat, sírba tettek. Hogy sírtál! A szemed vörös volt a sok könnytől. Azt gondoltad, hogy meghaltam, mégis csak ennyi, nem több.

Szépeket mondtam, de te sosem tudtad megfogadni őket. Ott a sírnál érezted, hogy nem is lehetséges így élni. Neked nem. Senkinek. Akkor meg mire volt jó ez az egész?

Miért nem maradtam nyugton, akkor most is borozhatnánk, és Istenről beszélgethetnénk. Nem kéne most elindulnod, le a hegyen, végig az utcákon, kerülni a tekinteteket, feszíteni az izmokat, nyugodt arccal hazudni, hogy jogos a káröröm, a gúny, és nincs helye sem gyásznak, sem hitnek.

Sokszor kérdeztem magamban, hogy miért keltél föl hajnalban, miért virrasztottál titokban mégis, miért jöttél ki a síromhoz? Gyanús volt a saját gyanúd is? Netán tévedhettél, és mégiscsak nekem volt igazam?

Gyere beljebb. Emeld fel a kendőt és keress meg az éjfekete barlangban.

Ja, hogy nem találtál mást, mint néhány levetett textilcsíkot? Igazat mondtam vagy sem?

Vigyázz, mert akkor igaz az is, amiket korábban mondtam.

Én itt vagyok. Veled vagyok.

Amit mondtam, megmondtam. És komolyan gondoltam.

Örülsz?

Ha akarsz, a csuklódra köthetsz egy gézcsíkot, hogy ne feledd, az üresség nem hiányt jelent, hanem a jelenlét egy másik szintjét.

Én élek. Szeretek élni. Veled élni pedig nagy öröm.

4. állomás

Kerestél az úton?

(Kellék: egy nagy tányér, kenyérruha és kettétört kenyér.)

Milyen nehezek voltak a lépteid, amikor elhagytad a várost. Hogy azok döngtek jobban, vagy a szíved a mellkasodban, így utólag már nehéz eldönteni.

Péter, András meg a többiek is elindultak haza. Haza? Vissza a hálókhoz. Úgy tűnt, te sem látsz jobb megoldást, mint vissza az egyetlen biztos ponthoz. A megszokotthoz, a rutinhoz. Aki az eke szarvára tetted a kezéd egykor, most föl is emelted, és ott is hagytad a barázda közepén. Miért kellett volna folytatnod? Miért izzadtál volna tovább, ha egyszer nem láttad már értelmét. Ha egyszer kihunytna benned a tűz.

Értelmedet ismét legyőzték az érzelmek, vágyak, vonzalmak és hiányok.

Kipp-kopp, kipp-kopp, vajon bántad-e, hogy megzavarlak gondolataid kavargásában, bántad-e, hogy egy idegenhez igazítod lépteid, és válaszolsz számtalan kérdésére, hogy ki volt ő, mit jelentett neked és másnak. És a ki nem mondott kérdésre: mit keresel itt az úton?

Kerestél benne? Megláttál a szemében, hajában, kezében és illatában?

Nekem úgy tűnt, hogy csak akkor ismertél meg, amikor megtörtem neked a kenyeret.

Mikor megérezted az élet ízét a szádban. Az életem ízét a szádban. Hogy örömöd teljes legyen, és senki ne vehesse el tőled.

Emeld föl a kendőt, egyél velem ma is.

Eztán fölismersz, ha álruhában jövök is? Fölismersz, ha veled szemben állok, ülök, fekszem, eszem, iszom?

5. állomás

Mennybemenetel: Megtaláltál? Elveszítettél?

(Kellék: két lányom, papírra rajzolva és kivágva.)

Még itt vagyok. Látsz, foghatod a kezem.

Indulok. Nem marad más utánam, mint e két lányom.

Bele mersz állni? Nyomomba mersz lépni?

Ismered elveim, sorsom és végzetem. A tiéd sem lenne külön.

Már nem látsz. Mégis veled vagyok.

Érted? Elfogadod? Örülsz?
Belátod, hogy csak így lehetsz szabad?
Mersz élni a szabadsággal?
Akkor lépj a lábnyomomba bátran, és kövess engem!

6. állomás

Neked adom a Józanság lelkét

(Kellék: toll és papír.)

Neked adom a Józanság lelkét.

Hogy merd a jót tenni, megbánás és bocsánatkérés nélkül.

Hogy ne érezd magad kínosan, ha nemet mondasz bárminek vagy bárkinek, aki el akar vonni Isten közeléből.

Mi az, ami megakadályoz abban, hogy szent legyél, hogy teljesen Istené legyél, hogy áradjon belőled a jóság?

Gondold át, és írd föl egy papírra.

Vidd haza, és tedd egy gyertya lángjába. És figyeld, milyen gyorsan elhamvad a papír.

Ahogy a fölírt okaid is, amikor az isteni szeretet lángja föllobban szívedben.

7. állomás

Neked adom az Igazság lelkét

(Kellék: egy nagy tál, kettő kicsi tálka, fehér és fekete bab-szemek.)

Neked adom az Igazság lelkét.

Hogy ne veszítsd el tartásod és mértéked.

Hogy ha vétkezel is, mindig tudd, hogy azt nem lett volna szabad. És hogy ezt beláthasd, megvallhasd, változtathass.

Hogy ne kelljen mentegetőznöd, vagy hazudnod önmagadnak.

Válogasd szét e tál babot. És vedd számba erényeid és bűneid, fölhasznált talentumaid és elfecsérelt kincseid.

8. állomás

Neked adom a Szeretet lelkét

(Kellék: pálinkásüveg teli vízzel, kupicák.)

Neked adom a Szeretet lelkét.

Hogy soha ne kelljen félned.

Hogy kimutathasd gondoskodásod, figyelmed, és kivirágoztathasd kedvességed.

Hogy föl tudd vállalni, mint Assisi Szent Ferenc, hogy Isten bohócának tartanak.

Hogy meg tudj részegülni Isten szerelmétől.

Töltsd meg poharad, igyál, és részegedj le a Szeretettől.

9. állomás

Neked adom az Erő lelkét

(Kellék: kosárka, keresztes nyakláncok vagy igéslapok.)

Neked adom az Erő lelkét.

Hogy végrehajthasd föladatod halogatás nélkül.

Hogy ne kelljen indokokat keresned, hogy mások előtt igazold magad.

Hogy a bal kezeden ne kelljen azzal törődni, hogy mit tesz a jobb.

Hogy tedd, vagy ne tedd. De tudj dönteni és cselekedni, és ne kelljen próbálkozásokban elfecsérelned az energiád.

Hogy kutass, kérdezz, és vidd véghez a dolgokat.

Hogy hordozd a kereszted, és töltsön be az öröm teljességgel, hiszen én veled vagyok minden napon a világ végezetéig.

Keresd meg a kereszted a kosárban, és vidd magaddal, hogy tanítson és emlékeztessen.

Szolgalat és lelkiesség a Dunáninneri Egyházkerületben:

D. Szabó József¹

KEREPE SZKI ANIKÓ

D. Szabó József 1948-tól 1952-ig volt a Dunáninneri Evangélikus Egyházkerület püspöke. Főként erre az időszakra összpontosítva szeretném bemutatni azt a szolgálatot és lelkiességet, mely őt és általa az egyházkerületet is jellemezte.

Szabó József szolgálatát meghatározta származása: egyszerű földművelő, paraszti családból származott Kemensaljáról, ez lehetett a mélyen szociális gondolkodásmódjának a gyökere is. (Erre egyik példa az, hogy egyházkerületében bevezetett egy segélyező rendszert, amellyel a négy- vagy többgyermekes lelkészcsaládokat segítette.)

Származásából adódhatott az is, hogy az állam felől könnyebben tudtak vele kommunikálni, állandóan emlékeztették is származására. Püspökké választása előtt megjárta a győri Andrássy út pincéjét, ahol valami történhetett, hiszen utána áthelyezték Komáromba, majd megválasztották a Dunáninneri Egyházkerület püspökévé. Priusza nem volt, hacsak az nem, hogy a Magyar Út Körökkel szimpatizált, valamint 1944-ben a *Harangszóban* (melynek főszerkesztője volt) megjelent egyik cikkében arról írt, hogy nem kell megkönnyíteni a zsidóknak a keresztséget: „Az egyház végül is nem arra való, hogy a bőrünket mentsük vele. A missziói parancs a zsidók felé is kötelezi az egyházat. Felelősek vagyunk azért, hogy Krisztus gyülekezetét könnyelműen ne gyengítsük.” Csak akkor részesüljenek a keresztségben, ha tiszta szívből vállalják a keresztyénséget. – Akkor azonban már a zsidók életéről volt szó.

Az államhatalom részéről képesnek tartották a lojalitásra, de Szabó József tudott nemet is mondani. 1950. április 19-én megírta lemondólevelét, melyben a külügyek intézését Vető Lajosnak adta át, mivel nem kívánt Genfben menni, ugyanis nem volt hajlandó arra, hogy a genfieket rávegye, forduljanak el Ordasról.

1948. március 18-án iktatták be Balassagyarmaton, ahol egyben a gyülekezet lelkesze is lett. A püspöki székfoglalójából kiderül, hogy a püspöki tisztséget szolgálatnak tekintette. „Mint az egyszerű nép valóban egyszerű fia, püspöki szolgálatomban sem lehetek más, mint népem szolgálója, tehát demokrata, de demokráciámban is meghatározóan köt Istennek mindenek felett való ígéje.” „Imádkozzatok velem és értem, hogy püspökségem uralkodás helyett szolgálat le-

hessen, mégpedig úgy, hogy engedem: Jézus szolgáljon önmagával nekem s minden rám bízottak.”

A legtöbb körlevelet is így írta alá: „Szerető szolgatársad, Szabó József”.

Az ébredési mozgalomhoz tartozott. Szívén viselte a misszió ügyét, mellyel kapcsolatban így fogalmazott: „Az egyház a misszióért él, és abból is él.” Nézete szerint tobozozni kell a gyülekezeteket, s úgy vélte, a legfőbb eszköz erre az igehirdetés, de a templomi prédikáció mellett hangsúlyt kell fektetni a bibliaórák, bibliakörök igehirdetési alkalmaira is, valamint az evangélizációra. Az 1948. június 9-i körlevelében ismét felhívja a figyelmet a konferenciákra, evangélizációkra, „mert az egyház csak akkor indulhat új feladatokra, ha gyülekezeteit át- meg átjárja élő hitű szívek kovásza”. Szabó József rámutatott, hogy mozgósítani kell a laikusokat is, hogy a lelkészeknek legyenek munkatársaik, ennek érdekében pedig gyarapítani kell azon alkalmak és intézmények számát, melyek ezt a célt szolgálják.

Hangsúlyozta a továbbképzés fontosságát: ennek egyik legfontosabb formája a lelkészi munkaközösség kell hogy legyen, hiszen „egy-egy teológia szóbeli megbeszélése igen sokat ér”. Emellett szükség van a lelkészi önképzésre is, melynek „egyik legnagyobb eszköze” a *Lelkipásztor* című folyóirat. Ahogy írja: „Alkalmam van a teológiai és lelkészi szakfolyóirat-irodalmat világviszonylatban is figyelemmel kísérni. Megállapíthatom, hogy a *Lelkipásztor* világviszonylatban is elsőrendű szakfolyóirat.” Bár akkoriban nehéz volt komoly teológiai könyvhöz jutni, Szabó József felhívta a figyelmet néhány magyar nyelvű, jó teológiai könyvre, amelyek akkor kaphatók voltak.

A lelkészek figyelmébe ajánlotta a továbbképzéseket és az evangélizációkat is; bár az utóbbiak nem a képzést, hanem az ébredést szolgálják, mégis fontosak.

Időnként prédikációkat, exegéziseket kért a lelkészeitől (például: „50 tömör sorban végezd el Róma 10:4-nek exegézisét és teológiai értelmezését.”), utána mindig röviden ismertette is azokat.

A lelkészeket a határidők pontos betartására kérte – ha nem érkezik be a kijelölt időre a beszámoló, akkor a mulasztót megbírságotla. Mert „az idő kétféleképpen válhatik veszedelmes kísértéssé az ember számára. Vagy úgy, hogy bálványá teszi, vagy úgy, hogy semmibe veszi.”

Több körleveléhez csatolt ajánlott és kötelező olvasmányokat a továbbképzés jegyében. Már az egyes írások ösz-

¹ Elhangzott az Evangélikus Hittudományi Egyetemen, a tudomány napján.

szeválogatásának módja is mutatja, hogy Szabó József kiváló lutheránus teológus volt.

Az 1950. március 20-i körlevelében elküldte a lelkészeknek azt a tizenkét pontot, melyben Észak-Amerika két különálló egyházteste, a Missouri Synod és az American Lutheran Church együttműködésük közös hitbeli alapját fektette le, és amelyet ő fordított magyarra, ezzel a megjegyzéssel: „E 12 tétel helyes látással foglalja össze egyházunk hitvallásos tiszta tanítását, s tömörségében valóságos kis dogmatikának tekinthető.”

Az 1950. május 6-i körleveléhez kis imádságos füzeteket mellékel, többek között Assisi Ferenc imádságait és Luther sekrestyeimádságát ajánlja egyéni használatra. Máskor igéket gyűjtött ki, és azokat küldte el a lelkészeknek, hogy tanulmányozzák; pünkösöd előtt például a Szentlélekre vonatkozó ószövetségi és újszövetségi igékből készített összeállítást, de szerkesztett olyan igegyűjteményt is, mely „papokról és papoknak” szól.

Lelkiségéhez és szolgálatához hozzátartozik az is, hogy volt bátorsága és ereje ahhoz, hogy tévedéseit beismerje. Püspöki székhelyében hangzik el a következő állítása: „Aki ma Magyarországon egyházüldözésről beszélne, az vagy tévedne, vagy téveszteni akarna.” Megpróbálta a kompromisszum útját járni, hogy az evangélium terjedhessen. 1948. május 20-án Rákosi Mátyáshoz kérik Túróczy Zoltánnal együtt, ahol „magukra nézve elfogadhatónak és képviselhetőnek mondták az egyházi iskolák államosításának tervét”.

Később azonban, amikor az állam az 1949. évi 5. számú törvényerejű rendelettel egyoldalúan semmisnek tekintette a kötelező hitoktatásról szóló egyezményt, Túróczy és Szabó felismerték a rendszer visszasságait. 1952-ben le is mondatják őket, valamint a négy egyházkerületből kettő lesz.

Szabó József ebben az időszakban annak örült leginkább, hogy az egyházellenes hangulatkeltés és megfélemlítés ellenére még mindig 80-100 százalékban iratkoznak be önként a hitoktatásra.

A valószínűleg 1957-ben írt *Egyházunk jelenlegi helyzetének felmérése és gyakorlati feladatunk* című tanulmányában lemeri vonni a következtetéseket: „Illúzió azt hinni, hogy a konstantini szövetség akárhol is, akárhogyan is folytatható. Mi ebben az illúzióban benne maradtunk.” „Az evangélium szabaddá tesz arra, hogy hitben nemet mondjunk emberi hatalmasságok minden totalitárius igényére... és inkább szenvedjünk, mintsem istenellenes törvényeknek és rendelkezéseknek engedelmessédjünk.”

Szabó József lelkiségéhez hozzátartozott a magyar irodalom, a magyar nyelv szeretete is, mely sugárzik abból, ahogyan prédikált és írt. Balassagyarmaton lelkészi munkája mellett irodalomtörténeti kutatásokat folytatott Ma-

dáchcsal kapcsolatban, és óriási gyűjteményt halmozott fel. Már diákként is gyönyörű kézírással írt. Lelkészvizsgára készített homiletikai dolgozatából való a következő idézet (1926): „Érzi, hogy a láb, amelyet Ő gyógyított ki bénaságából, most az Ő üldözésében fáradozik, az a kéz, amelyet a fásultság kövülttségéből az Ő szava hívott új életre – dobja rá talán a botránkozás első követ, az a szem, amelynek világát az Ő áldott ujjainak érintése adta vissza – fürkészi, úgy lehet, legmohóbban lába nyomait, s a nyelv, amelynek némaságát ő oldotta meg, kiáltja rá majd lehangosabban a »feszítsd meg«-et.”

Később letisztul majd a nyelvezete, világosabb és egyszerűen kifejező lesz. Írásaiban olykor megcsillan a humor is. Meditációs írásai közül való a következő idézet: „Mély értelmű mese szerint egy tudáskereső kritikus bírálta a Teremtőt, hogy kontármunkát végzett, amikor az erős tölgy hatalmas ágaira apró makkokat helyezett, a hatalmas tököt pedig gyenge indákra akasztotta. Kimegy egyszer emberünk az erdőbe, és egy tölgyfa alatt elalszik. Hirtelen arra ébred, hogy egy makkocskára esett az orrára. Rögtön eszébe jutott, hogy mégiscsak jó, hogy nem egy ötkecskés tök lógott azon a fán.”

Szabó József püspök nagy műveltségű, mély lelkiségű, igazi lutheránus teológus volt, határozott egyházi vezető, aki szívén viselte mind a gyülekezetek, mind a lelkészek sorsát, és aki nem félt bevallani, hogy volt, amiben tévedett.

Felhasznált irodalom

- BÖRÖCZ ENIKŐ 2006. *Ordass Lajos második aktív püspöksége. A Magyarországi Evangélikus Egyház története 1956–1958.* Doktori értekezés (Evangélikus Hittudományi Egyetem). Kézirat. Budapest.
- KÖREN EMIL 1996. Már késő. D. Szabó József. *Lelkipásztor*, 3. 104. o.
- MEZEY GÁBOR 2006. *Húsz esztendeje hunyt el D. Szabó József, a Dunáninnyi Egyházkerület utolsó püspöke (1948–1952).* Diplomamunka (Evangélikus Hittudományi Egyetem). Kézirat. Budapest.
- PÁSZTOR PÁL: Dr. Szabó József. In: *Evangélikus naptár 1988.* Szerk. Nagy Gyula – Lehel László. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 1987. 70. o.
- Püspöki körlevelek 1948–1952.* Evangélikus Országos Levéltár, 36. doboz.
- SÜMEGHY JÓZSEF 1996. D. Szabó József. *Lelkipásztor*, 3. 84–86. o.
- SZABÓ JÓZSEF: *Böjti egyházi beszéd Mt 26,36–46 alapján. Homiletikai dolgozat lelkészvizsgára.* (1926. aug. 30.) In: Evangélikus Országos Levéltár, Evangélikus Hittudományi Kar – Evangélikus Teológiai Akadémia. Teológiai dolgozatok 2. Szigorlati dolgozatok, 1925/1926.
- ZÓLYOMI MÁTYÁS (szerk.) 2005. *Igazgyöngyök. D. Szabó József püspök igehirdetési és írásai.* Budapest-Csepel.

Isten, teremtés és időjárás-változás

A Lutheránus Világszövetség tanulmányi és vitaanyaga¹

Mi folyik itt?

Szerte a világon érzékeljük az éghajlatváltozás hatásait: vészesen emelkedik a víz és a levegő hőmérséklete, ami káros hatással van a halak, emlősök, növények és az emberek természetes lakókörnyezetére. Növekszik az egyre súlyosabb aszályok és áradások által okozott pusztítás. A viharok és hurrikánok egyre gyakoribbak és hevesebbek. Új betegségek bukkannak fel, és régiak terjednek. A magasabb hőmérsékleten például a maláriaszúnyogok is jobban szaporodnak. A túliparosodott területeken a levegő minősége is romlik. Az időjárási körülmények hatással vannak az emberek egészségére, és bizonyos területeken növekszik a hőség okozta halálozás. Az éghajlat változásával előreláthatóan az éhezés is terjed.²

A természet előre jelezhető, összefüggő rendje változik: egyre kiszámíthatatlanabb, hogy mikor köszönt be a tél vagy a nyár, vagy hogy mikor várható az esős évszak, ha egyáltalán eljön. Veszélybe kerül az élet fenntartásához szükséges tiszta víz, főleg mivel jó részét privatizálják. Látványosan szilárd talajra épült házak dühöngő vizek áldozatává válnak. Jelentős mértékben változik a mezőgazdasági termények termesztési időszaka, mivel a terméshozam szoros összefüggésben van a termőföld minőségével, nedvességével és az erózióval. Egyes helyeken a tél hidegebbé, máshol melegebbé válik. Egyre kevésbé kiszámítható, hogy honnan és mikor érkezik a mindennapi élethez szükséges táplálék, egyre bizonytalanabbá téve az ehhez való jogot, különösen is a legkiszolgáltatottabbak számára.

Egyesek azon gondolkodnak, hogy vajon még mindig lehet-e építeni Isten Nőének tett ígéretére: „*Amíg csak föld lesz, nem szűnik meg a vetés és az aratás, a hideg és a meleg, a nyár és a tél, a nappal és az éjszaka.*” (1Móz 8,22)

A Klímaváltozás Kormányközi Szervezetének (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) 2007-es összefoglalója szerint: „A klímaváltozás az időjárás jellegzetes változásaival (például gyakoribb és intenzívebb szélsőséges eseményekkel), illetve közvetetten a víz, a levegő, az élelmiszer mennyiségének és minőségének romlásával, az élővilág, a mezőgazdaság és a gazdaság változásaival hat az

emberre. Az egyre gyakoribb kánikula, aszály és áradás a puszta klímaváltozás hatásain túl káros a terméshozamra és az állatállományra. Ez meglepetésekkel jár, vagyis a hatások erősebbek és hamarabb következnek be, mint ahogyan az egyes tényezők alapján megjósolhatók volnának. Ez különösen az alacsonyabb szélességi fokon elhelyezkedő, létminimumon élő területek helyzetére igaz. Az éghajlat változékonysága és változása az erdőtüzek, járványok kiterjedésének kockázatát is módosítja, hozzájárulva az élelmiszerek, a termesztett növények és az erdők romlásához.

Más szóval drámaian változnak mindazok a kiszámítható körülmények, amelyekre emberi életünket alapoztuk. Kérdés, hogy mire építhetünk a jövőben.

Számos tanulmány jelzi, hogy különösen az emberi tevékenység okozza az éghajlatváltozást, de legalábbis jelentékeny hatást gyakorol rá. Az Isten-kérdés mindazonáltal szerte a világon megkerülhetetlen azok számára, akik szoros kapcsolatot látnak az isteni erők és a természetben előforduló jelenségek között.

Isten és az éghajlatváltozás?

Az éghajlatváltozást szemlélve sokak számára úgy tűnik, mintha az emberi tevékenység nyomán perifériára szorult volna Isten eltűnt volna a színről, és többé nem lenne aktív a kozmoszban. Hívő emberként azonban az éghajlatváltozás kiterjedt globális és kozmikus valóságát annak fényében kell értelmeznünk, ahogyan Istenről, a teremtésről és az emberiségről gondolkodunk.

A Biblia számos fejezete Istennek tulajdonít olyan természeti jelenségeket, amelyek ma az ember által előidézett éghajlatváltozás miatt következnek be. Az emberek a világ sok táján ma is így gondolják. Úgy tekintenek Istenre, mint az áradások, viharok, aszályok és más lokális és globális természeti katasztrófák előidézőjére. Minden eseményt Isten cselekedetének tekintenek, és azt kérdezik, hogy miért.

A különböző vallások minden korban gyakorta „Isten cselekedetének” tulajdonították az időjárással összefüggő katasztrófákat. Amikor az adott pusztító jelenség bekövetkezett, sokan azonnal úgy értékelték, hogy bizonyára Isten bünteti az emberiséget. Bizonyos bibliai fejezeteket is így értelmeznek. Egyszerűen azt mondják az embereknek, hogy inkább várjanak, és szenvedjék el Isten ítéletét, mint hogy bármit is tegyenek annak megváltoztatására, amit Isten rendelésének és mint ilyen szükségszerűnek tartanak.

Hívő emberekként kitarunk amellest, hogy Istennek

¹ God, Creation and Climate Change. A resource for reflection and discussion. In: *God, Creation and Climate Change. Spiritual and Ethical Perspectives*. LWF Studies 02/2009, July 2009. Szerk. Bloomquist, Karen L. Lutheran World Federation, Geneva, 2009. 13–26. o.

² www.windows.ucar.edu/tour/link=/earth/climate/cli_effects.html&edu=high.

valamiféleképpen köze van az éghajlatváltozáshoz – különösen abban, hogy ráébredsen minket a helyzet sürgősségére –, de nem tulajdoníthatjuk csupán „Isten művének”. Mindenképpen a tudományhoz kell fordulnunk, amely által alaposabban, nagyobb alázattal tanulmányozhatjuk azt, amit Isten megteremtett. Az éghajlatváltozással kapcsolatos számos probléma oka az, hogy az emberiség visszaél mindazzal, amit Isten minden teremtmény javára megteremtett. Az egyház régóta azt tanítja, hogy legyünk jó sáfárai vagy gondnokai annak, amit Isten adott, és továbbra is így kell tennünk. A kihívás azonban ennél többet követel.

Az éghajlatváltozási krízis globális szempontjai főként amiatt kerültek előtérbe, hogy az Istenről, a teremtésről és az emberről vallott felfogás együttes hatása formálta a modern társadalmakat, intézményeket és életmódot. Mindez évszázadokon keresztül hagyományozódott tovább az egyház tanításában, amely például a természetet és a kegyelmet elválasztotta egymástól. A nyugati gondolkodás arra hajlott, hogy az embert (teljesen) elválassza a többi teremtménytől, ezzel elősegítette az iparosodást és a kapitalizmus felemelkedését, következésképpen világszerte elterjedt a fejlődésnek ez a módja. A századok folyamán az ilyen felfogás és az azt követő gyakorlat halmozottan és mostanra katasztrofálisan felgyorsította az éghajlatváltozást, amely komolyan fenyegeti bolygónkon az eddig ismert életmódot. A klímaváltozás hatása hasonlatos az éhezéshöz – gyengít, gyötör, és bár nem egyedüli halálok, mindenféleképpen afelé vezet.

Ez a felfogás azt jelenti, hogy

- Isten transzcendens, változatlan, mindenható, mennyei uralkodó vagy pátriárka, aki a világ felett uralkodik és irányítja, úgy, hogy a földi valóság nem hat rá;
- van olyan világnézet, amely szerint Isten van a csúcson, utána következnek a férfiak – mégpedig a nők és a gyermekek fölött, azután az állatok, végül, legalul, a többi teremtmény;
- Isten küldötteiként az emberek hatalmat gyakorolnak a többi teremtmény fölött;
- Isten elsősorban a történelemben működik, tehát nem a természetben vagy a természet által;
- csak az emberek és különösen a keresztények élvezik Isten kegyelmét vagy megváltását;
- a lelki dolgok teljesen elkülönülnek a testiaktól vagy a „földiektől”.

Az effajta felfogás befolyása és hatása szerte a világon elterjedt a gyarmatosítás, a hódítások, a birodalmi terjeszkedés, a missziói mozgalmak és a gazdasági fejlődés következtében. Manapság ezek hatása tovább él a globalizáció felgyorsult folyamatában. Ez a felfogás világszerte megerősítette és elősegítette azokat a szokásokat és azt a gyakorlatot, amely mára drámaian hozzájárul az éghajlatváltozáshoz, és fenyegeti a megszokott életet.

Ezen gyakorlat megnyilvánulásai a következők:

- A mohóság által vezérelt, a nagyobb növekedést és

profitot végtelenségig hajszólo gazdasági élet, amely ma nagyon is nyilvánvaló a gazdasági válság miatt.

- Gyarmatosítás és birodalmi terjeszkedés, különösen az állandó erőforrások és piacok keresése céljából.
- Patriarchális ideológiák, amelyek mind a nők, mind a földkerekség fölötti uralmat és az elnyomást állandósítják.
- Hátrányos megkülönböztetés azokkal szemben, akik nemi, faji, etnikai, kasztbeli és gazdasági vagy politikai státusuk miatt „másnak” látszanak.
- Az a feltevés, hogy a teremtettség sok eleme (úgy mint a fák, a víz és a levegő) nélkülözhető, ahelyett, hogy az összes teremtményt tisztelnénk és megbecsülnénk.
- Emberközpontúság, amely csak az ember érdekeit szolgáló javak megbecsülésére irányul.

A klímaváltozás bizonyos hitbeli felfogás szerint ugyan csak „klimatikus” változást sürget az eddigi, régóta meghonosodott szemlélettel szemben. Az éghajlatváltozás szó szerint megolvaszthatja a jéghegyeket, de megolvasztja annak a gondolkodásmódnak a metaforikus „jéghegyeit” is, ahogyan Istenről, az emberről és a teremtettség többi részéről gondolkodnak, hozzájárulva az igazságtalanságokhoz és a romboláshoz az éghajlatváltozás jelenlegi időszaka alatt.

A Szentháromság Isten bensőséges viszonya az egész teremtettséggel

Amikor az emberek „Istenről” gondolkodnak, gyakran egy olyan felsőbb lényre hivatkoznak, aki uralkodik rajtuk és felettük, mint egy mindenható uralkodó vagy monarcha (és majdnem mindig hímnemben). Amikor rosszul megy valami a természetben, mint a klímaváltozás következményei, rögtön Istent okolják – aki mindenhatóként cselekszik, aki kívül áll mindenben, és irányítja mindazt, ami a földön történik. Az emberek minden korban, számos vallási hagyományban imádkoztak, és áldozatokat mutattak be, hogy az Isten kedvezőbb feltételeket biztosítson a földműveléshez, megvédje őket a viharoktól, az áradó vizektől, és irányítsa a környezet természeti erőit. Végso soron azonban nem Isten az egyetlen erő a kozmoszban, és éppen ezért az egyedüli, aki mindent, még a klímaváltozást is képes irányítani?

Úgy tűnik, hogy számos bibliai utalás ilyen istenképre hivatkozik. Sokszor úgy magyarázzák ezeket, hogy túl éles különbséget tesznek Isten és a természet között. Részben ez volt az, ami az ősi Izrael istenképét egyes természetvallásoktól elválasztotta, miszerint az emberek sorsát az istenek határozzák meg a természet körforgásában és erőiben működve. De Istennek és a természetnek ez a fajta elválasztása akkor lesz probléma, amikor figyelmen kívül hagyjuk Isten bensőséges kapcsolatát a teljes teremtettséggel, amelyet a Genézis és számos más bibliai hely ír le.

„Szent, szent, szent a Seregek Ura, dicsősége betölti az

egész földet.” (Ézs 6,3) A dicsőség, amelyet korábban a Sínainál megjelenő tűzfelhőként ábrázoltak, itt Isten vibráló jelenléte. Később a szövetség sátrát, majd Salamon templomát is „betöltötte”. Ézsaiás viszont itt tovább megy, azt állítva, hogy Isten teljes jelenléte betölti az egész földet, amely Isten szentélye.

Az Ószövetségben kinyilatkoztatott Isten nem ugyanúgy változatlan, mint más istenek. Isten kapcsolatban van a teremtettséggel, nem tértől és időtől való függetlensége folytán, hanem úgy, hogy megtartja ígéreteit. Nem helyénvaló „Isten akaratát” egyszerűen azonosítanunk a természet történéseivel, azt állítva, hogy Isten az oka mindannak, ami előfordul. Ugyanakkor mégis nyerhetünk némi bepillantást abba, amit Isten teremtett, és hogy mindezzel mi a szándéka. Ez pedig ellentétes a törekeny teremtettség összeomlásával vagy rombolásával, amely az éghajlatváltozásban mutatkozik meg. A teremtett világ jó, mert mindent Isten teremtett, bár nem minden jó, ami történik benne.

Jób könyvében, amikor Jób a legmélyebb kétségbe esik, nem csupán azzal vádolja Istent, hogy igazságtalanul gyötri az embereket, hanem a teremtett világ durva kezeléséért. Jób azt állítja, hogy Isten isteni bölcsességet használ, hogy feltartsa a vizeket, amíg felszáradnak, és szabadjára engedi őket, hogy elárasszák a földet. A 38–39. fejezetben Isten vándorútra viszi Jóbot, hogy többféle szempontból mutassa meg neki a kozmoszt, így világosítva fel a természet világának titokzatos működéséről. Jób útjának nem az a célja, hogy megpróbáljon uralkodni a természetben, hanem hogy megértse, hogyan teremtette Isten mindazt, ami létezik, és hogy felfedezze, miként illik bele az ember Istennek eme misztikusan komplex tervébe.

Itt és az Írás egyéb helyein másképp kezdhethetünk gondolkodni arról, hogy kicsoda Isten. Ő nem egy mindent irányító monarcha, aki még az ártatlant is bünteti, hanem kinyilatkoztatott Istenként is elrejtőzik a természetben. Isten kegyelme és szeretete végső soron sokkal fontosabb, mint a hatalom és az erő. Isten bensőséges viszonyban van az emberrel és az egész teremtéssel, jelen van a sebezhetőség és a szenvedés közepette is.

Ma hasonló hangsúlyeltolódásra van szükség azzal kapcsolatban, hogy miként képzeljük vagy gondoljuk el Istent, aki hozzánk hasonlóan a teremtett világ közepette szenved el a klímaváltozás hatásait. Ezek pedig azokat érintik a legdrámaibban, akik a legkevésbé használták ki a természeti erőforrásokat. A válasz erre azonban nem lehet az, hogy Istent hibáztatjuk. A Szentírás folyamatosan arra emlékeztet, hogy az ember Isten iránti hűtlensége a probléma. Ez tükröződik az embertársakkal, illetve a többi teremtménnyel való igazságtalan bánásmódban.

A 20. századi evangélikus ökoteológus, Joseph Sittler ragaszkodik ahhoz, hogy a teremtés Istentől származik, tőle elválaszthatatlan, és képes arra, hogy Isten dicsőségét hordozza. (BOWMAN-PREDIGER-BAKKEN 2009, 104.

o.) A kegyelem Istennek mint Teremtőnek, Megváltónak és Fenntartónak alapvető valósága. Kizárólag a kegyelem adománya az élet, a világ és mi magunk is. Kegyelemből „igazulunk meg”, még a természet dolgaihoz való viszonyunkban is. A kárhozat (a megigazulás ellentéte) a kegyelem hiányaként van jelen a világban, amikor szennyezzük, és szemétkerakónak használjuk a környezetet.

Ez egybevág Luther Márton 16. századi szemléletével – az egész teremtettség Isten hajléka. Isten ahelyett, hogy távol lenne a teremtett világtól, vagy felette állna, jelen van benne, vele és között. Minden rossz, például a klímaváltozás miatti pusztítás és rombolás ellenére még mindig abban bízunk, hogy minden ellenkező látszat ellenére Isten munkálkodik ebben a világban.

Ez a szíve-lelke annak, amit Luther a kereszt teológiájának nevezett: Isten sem nem látható, sem nem kereshető a teremtettség mögött, sem nem következtethető ki belőle, hanem csak felismerhető benne és általa. A kereszt mutatja meg, hogy Isten mennyire radikálisan immanens a teremtettségben.

Az egyház története folyamán sok vita alakult ki arról, hogy mi Isten legfőbb tulajdonsága. Egyesek számára Isten mindenható ereje a kulcs, míg másoknak Isten örökévaló szeretete. Az evangélikusok és más keresztények számára az a legfontosabb, hogy Isten maga a szeretet. Isten törekvése szoros kapcsolatban van azzal, amit teremtett, beleértve az emberiséget is: inkább *velük*, mint *felettük* vagy a távol a teremtett világtól.

Isten *Lelke (rúah)* az, aki ezt az intim viszonyt Isten és a teremtés között közvetíti. Isten élő és tevékeny mint Lélek, életet adva mindannak, ami létezik. Isten „lehelete” kifejezi, hogy Isten életet teremtő, életet fenntartó jóság.

Isten Lelke kimeríthetetlen, örökké teremtő isteni erő, a teremtés és újjáteremtés életadományozó ereje; uralkodik, de nem a hatalom irányítása, hanem „gyengesége” által. Isten felfordítja emberi elképzeléseinket a hatalomról. Isten mindent átalakító cselekvése túlmegy minden emberi határon, és nem korlátozható uralkodó értékekkel és rendszerekkel, például olyanokkal, amelyek hozzájárultak az éghajlatváltozáshoz. Isten Lelke segít az embereknek, hogy érzékeljék Istent a teremtettség középpontjában (WELKER 2004, 334. o.). Isten látszólagos gyengeség által irányít.

Az egyház a Szentháromság Istenbe vetett hit megvalósulásakor ragaszkodik ahhoz, hogy Isten lényege szerint mindig viszonyban van. Vagyis nem elszigetelt, hanem közösségben megnyilvánuló Isten. Ez élesen elhatárolja attól a látásmódtól, amely azt állítja, hogy Isten önmagának elegendő, és elkülönül a teremtett világtól, „kívülről és felülről” irányítva, ahogyan egy birodalom uralkodója teszi. Isten, aki szeretet, arra törekszik, hogy közel legyen teremtett világához, nem pedig minél távolabb.

A szentháromság-teológia célja nem az, hogy Istent vagy Isten önmagában való „lényegét” meghatározza, ha-

nem hogy leírja Isten relációk, kapcsolatok által meghatározott tevékenységét, azét, aki közösségre – intim kapcsolatra – törekszik azzal, amit teremtett. A teremtett világ sokkal több, mint Isten fő megváltó tevékenységének háttere az emberi történelemben. Az *egész* teremtettség megváltása a tét (Róm 8), nem pedig a *teremtéstől* való megváltás.

Isten teremtő, fenntartó és megváltó tevékenysége nem három elkülönülő vagy elkülöníthető tevékenység, hanem egyetlen, amelynek szándéka éppen ama világ megszülése, amely Isten szándéka szerint való. Isten „munkálkodik” a világban, a világért, hogy az olyan lehessen, amilyennek koncepciója szerint lennie kell (HALL 1993, 167. o.).

Más szóval Isten a forrás, erő és cél – a Lélek, aki meg-eleveníti a teremtettség komplex folyamatait. Isten sokkal inkább minden létezés forrása, mint olyan, aki kívülről avatkozik be. Így utalnak Istenre olyan teológusok, mint például Sallie McFague: az egész mindenség lélekkel átjárt testként, aki teremt, vezet és megváltja mindazt, ami létezik. Ahelyett, hogy Istent valamiféle akarattal vagy intellektusnak feltételeznék, aki rendezi és irányítja a világot, Isten a lélegzet, amely az egész lélegző bolygót meg-eleveníti, és ellátja energiával. Isten áthatja, elszenved, és energiával látja el minden teremtettség legbensőjét, ismert és ismeretlen módokon, mind immanensen, mind transzcendensen (MCFAGUE 1993, 145. kk.). Inkább csak hálával elfogadhatjuk, sem mint hogy megfejthetnénk ezt a titkot.

Isten tevékenységének ilyen szerves ábrázolása sokkal helyénvalóbb, mint ha gépiesen működőnek tekintenék, ahogyan elrendezi a problémákat, amelyekkel ma szembenézünk. A gép modell azt feltételezi, hogy a racionális irányítás a fontos, Istennel mint végső meghatározóval. A hangsúly ehelyett az irányításról a kapcsolatra kerül – az egymással összefüggő kapcsolatokra, szerte az egész teremtettségben.

Ez ahhoz hasonlít, ahogyan megannyi őslakos hagyomány és hit tekint Isten és a teremtés viszonyára. Mindenek kölcsönös függésének rendszere általános tudás volt a világtörténelem javarészében – minden kapcsolat szükséges ahhoz, hogy virágozzon az élet, az éghajlat előre jelezhetősége is ide tartozik. Sok őslakos nép hosszú ideje feltételezte az életnek ilyen ökológikus vízióját, ama szemléletmódokkal szemben, amelyek az élet más formáinak kárára értékelik az emberi életet.

Ha komolyan vesszük a teremtettséget mint Isten hajlékát, ez azt is jelenti, hogy fontossá lesz a teremtett világ fizikai tere. Régóta ünneplés tárgya ez a térbeli dimenzió, például a Zsoltárokból: „*Mily kedvesek a te hajlékaid, ó Seregek Ura! (...) Még a veréb is talál házat (...) oltáraidnál.*” (Zsolt 84,1–3). Istenben lakunk, aki körülvesz minket, minden idő előtt és minden időn túl: „*Uram, te voltál hajlékunk nemzedékről nemzedékre. Mielőtt a hegyek születtek, mielőtt a föld és a világ létrejött, öröktől fogva mindörökké vagy te, ó Isten!*” (Zsolt 90,1–2)

A megtestesülés – Isten teljesen emberré lett a názáre-

ti Jézusban – a legvilágosabb bizonyága Isten teremtettséggel fennálló bensőséges kapcsolatának. Az egyházi év központi ünnepei erőteljes költői és szimbolikus nyelven hangsúlyozzák ezt. Karácsonykor „az ég és a föld énekel”, amikor egy fényes égi csillag egy alacsony jászollal kerül kapcsolatba. Nagypénteken Isten az Egyetlenben nyilatkozik meg, aki az egész teremtettséggel együtt szenved és hal meg, és húsvétkor az ég és a föld együtt örvendez az élő Istennel. Pünkösdkor az égből fúj a Szentlélek szele, megerősítve a korai egyház tagjait, hogy földhözragadt különbségeiket áthidalva kommunikáljanak.

Mi van az emberekkel?

Nyugaton a legutóbbi századokban és manapság a világ legnagyobb részén elhomályosul a fenti látásmód. Egyesek úgy cselekszenek, mintha félistenek lennének, akik parancsolhatnak, és önző érdekeik szerint irányíthatják a földet, a fákat, a levegőt, a vizet és más teremtményeket, beleértve a sebezhető emberi közösségeket is. Mindezt gyakran a „fejlődés” és a „haladás” nevében. A levegőt, vizet, földet és növényeket aszerint értékelik, hogy mennyiben járulnak hozzá az emberi fejlődéshez és haladáshoz, nem pedig valódi értékükön. A pénz és a javak felhalmozása kifordította helyéből a Teremtő felszabadító ökonómiáját, amely a közös munkán, együttműködésen és az egész teremtettség életét segítő igazságosságon nyugszik.

Ennek következtében összezavarodott a teremtmények közötti kölcsönhatások finom rendszere. A teremtettség tiltakozása most éppen a klímaváltozás által tapasztalható.

Teremtmények lenni a teremtettségben, ez a keresztény antropológia lényegi része. Számos ember azonban már nem képes felfogni, hogy az élő, változó, dinamikus kozmoszhoz tartozik, amelynek léte Istenben és Isten által van.

A Genézis 1–2-ben található két teremtéstörténetre alapozva az emberiség gyakran gondolta magát a teremtés koronájának vagy fő céljának, amiért Isten minden mást megteremtett. Ez az „*uralkodjatok...*” (1Móz 1,28) parancsának félreértése folytán a teremtettség kizsákmányolásához vezetett, az az iránti felelősség és elszámoltathatóság helyett, amit Isten teremtett. 1Móz 2-ben a kert növényei és vizei között Isten a föld porából megformálja az első embert, és életet lehel *adamba*. Munkálja meg és tartsa fenn – művelje és őrizze Isten teremtett világát –, ezt kapta feladatul az emberiség. Az ember a szolgálja legyen a teremtés többi részének, mintsem uralkodója. Ez hasonló ahhoz, ahogyan Mk 10,41–45-ben Jézus a tanítványokat a szolgálatban való követésre hívja, nem pedig mások fölötti uralkodásra.

Ha feltesszük, hogy az ember elkülönül a természettől, vagy a természet fölött áll, ez teljes cselekvési szabadsággal jár a többi teremtmény irányában. Kihaszználja vagy kizsákmányolja őket emberi célokra, vagy úgy tekint rájuk,

hogy „nyersanyagok az emberi faj fenntartására és gyarapodására” (HALL 1993, 167. o. 4. jegyz.). A teremtettségnek ezzel szemben méltósága és célja van, amely minden emberi célt meghalad.

A bűn és az üdvösség mind spirituális, mind pedig földi kérdés, összefüggnek azzal, ahogyan Isten mindennapi, szokásos életünkben való jelenlétéhez viszonyulunk (McFAGUE 1993, 114. o. 5. jegyz.). A bűn az a kudarcunk, hogy nem élünk a kapcsolatok ama mátrixának megfelelően, amelyen a teremtettség többi részével és Istennel osztozunk. Megtagadjuk, hogy visszavonuljunk a világ középpontjából. Megpróbálunk teremtettségünk és a vele járó viszonyok és hivatás elől elmenekülni. A bűn azt jelenti, hogy hamisan élünk, a valósággal összhangban lévő kapcsolatokkal szembeszállva. A kapcsolatok megromlása igazságtalansággal, visszaélésekkel és pusztulással jár. A bűn a teremtettségben elfoglalt helyünkkel járó korlátok és a felelősség visszautasítása.

A környezetből való kizárás száműzetés formájában az Ószövetség központi témája, ez azoknak a milliőknak a helyzetéről is szól, akik úgy látják, őseik földjének elhagyására kényszerülnek a klímaváltozás okozta aszály és áradás miatt (NORTHCOTT 2007, 161. o.).

Az ószövetségi próféták könyvei ismételt figyelmetnek, hogy Isten nem tűri el az elnyomást és az igazságtalanságot az uralkodó, irányító hatalom részéről a többi ember és a többi teremtmény ellen. Számos szakasz azonban, ahol Isten az igazságtalanságra válaszol, úgy ábrázolja őt, mint egy mindent irányító, férfi uralkodót vagy harcost, aki büntetve, erőszakosan, rombolva cselekszik. A probléma az, hogy ez inkább legitimálja, mintsem megváltoztatná az erőszak megnyilvánulásait az emberiséggel és a teremtettséggel szemben.

Az igazságtalanságok megváltoztatására szolgáló erőnek összhangban kell lennie Isten egyetemes céljával, a teremtettség helyreállításával és átalakításával. Carol Dempsey bemutatja, hogyan tárja ezt elénk Ézsaiás 42, 49, 52, 53, 61 és 65.

(1) Az emberiség megváltása összekapcsolódik a teremtés helyreállításával; (2) az emberi közösség felelőséget visel az egész teremtettségért; (3) Ézs 65,17–25 látomása nem maradhat apokaliptikus vagy eszkatologikus, hanem valósággá kell válnia a bolygó és rajta az élet számára; (4) az egész teremtettség isteni víziója tisztelettel beszél az egész életről, az élet kiegyensúlyozott és közösségben folyik... A hangsúlynak az uralkodásra, irányításra és elnyomásra használt hatalomról önmagunk és mások megerősítésére és a teremtettség sóhajtozásból és elnyomásból való felszabadítására kell áttevődnie (DEMPSEY 2000, 179. o.).

Mk 1,15-ben a megtérésre hívó szót a Teremtővel és a teremtéssel való helyes viszonyra való hívásként hallhatjuk. „Hívás arra, hogy megszabaduljunk attól az emberinek tartott szükségletünkől, hogy istenek legyünk, helyette pe-

dig vállaljuk megfelelő helyünket a világban mint szerény kétlábúak a teremtés körforgásában, minden más teremtménnyel együtt.” (TINKER 2004, 113. o.)

A klímaváltozás mai kairoza idején nagyon sürgős a bűnbánat vagy a megtérés. Át kell térnünk

- az ember függetlenségéről az embernek a teremtettség többi részével fennálló kölcsönös függőségére;
- a szembenálláson és dualizmuson alapuló elkülönítés helyett az egymástól függő egyensúlyok és kapcsolatok hangsúlyozására;
- a technikai irányításról a teremtésnek és erőforrásainak tiszteletére, óvására, kiegyensúlyozott használatára, ideértve a megfelelő technológiák használatát;
- a teremtettségéről mint az ember istentiszteletének háttéréről az élettől, pátosztól, Isten imádatától lükettető teremtettségre;
- a kizárólag az emberi történelemben aktív Istenre fókuszáláson arra az Istenre, aki aktív az egész teremtettség térbeli valóságában, amelynek az ember is részese;
- az ember megváltásának túlnyomórészt krisztocentrikus fókuszáról a szentháromsági szemléletre, amely komolyabban veszi a teremtettséget, a Lelket és a kölcsönös kapcsolatok rendszerét szerte a kozmoszban, a teremtettség egészével mint a megváltás terével;
- a bűntől mint csak az ember és Isten között megszakadt viszonyról azokra a bűnös módokra, ahogyan a teremtettséggel való kapcsolatok megszakadnak;
- Istennek a teremtettségtől elválasztott kegyelméről Isten kegyelmére, amely felismerhető a természetben, általa és átalakítása által;
- arról a transzcendenciáról, amelyet elspiritualizálnak és kivesznek a teremtettség életéből és anyagából, az isteninek olyan érzékelésére, amely titokzatosan aktív abban, azzal és azáltal, ami teremtett;
- a gazdasági fogalmakkal mért haladás és fejlődés kényszerképzetéről az egész teremtettség számára fenntarthatóbb életre;
- a globális piacrendszer iránti elkötelezettségről az isteni ökonómia víziója általi ihletettségre mindenek, közöttük maga a Föld jóléte érdekében;
- a technikai vagy piaci alapú megrögzöttségekről a teremtettség gyógyítására.

Az egész teremtettség megváltása

Isten haragja nem ítélethez vezet, hanem kegyelemhez, nemcsak az emberek, hanem minden teremtmény számára: „...*hogya teremtett világ maga is meg fog szabadulni a romlandóság szolgaságából, Isten gyermekeinek dicsőséges szabadságára.*” (Róm 8,21) Isten átalakító kegyelme, nem pedig a félelem miatt van lehetőségünk arra, hogy megvál-

toztassuk hozzáállásunkat, életstílusunkat és cselekvésünket, hogy helyükre kerüljenek a dolgok. Nem mehet tovább a szokásos „biznisz”. Isten kegyelme azonban, amely aktív a természetben – vele és általa – kijelenti, hogy mennyire sürgős visszanyernünk a teremtettség többi részében meglévő közös jó értékelésének lelki jelentőségét.³

Ambrosius a következőt írta a 4. században: „Az isteni megtestesülés misztériuma az egész teremtettség megváltása.”⁴ A megváltás a teremtés iránya, és a teremtettség a megváltás helye (McFAGUE 1993, 180. o. 5. jegyz.). Más szóval minden teremtmény egészsége és jóléte az, amiről a megváltás szól. Krisztus felszabadító, gyógyító és mindent átfogó szolgálata a teremtésben és a teremtésért valósul meg. Krisztusban Isten minden szenvedő testtel azonosul, beleértve magát a szenvedő teremtettséget is.

Krisztusnak ez a kozmikus szerepe különösen is Kol 1-ben van megírva. Az üdvözülés vagy megváltás vagy megbékéltetés horizontja jelentősen kitágul. A fókusz nem az emberekre van; sőt még említésre sem kerülnek ebben a részben. Ellenkezőleg, itt a Krisztus és az egész teremtettség közötti intim kapcsolatot ünnepli az idő hajnala óta. Az Isten teljessége jön, hogy testileg lakozzon a teremtettségben. A világ erői a helyükre kerülnek, és a szerte a teremtettségben megromlott viszonyok helyreállnak vagy megbékélnek.

Hasonlóképpen Róm 8-ban a megváltás nemcsak az emberiséget foglalja magában, hanem az egész kozmoszt is. A teremtett világ maga vágyódik azok megjelenésére, akik a Lélek ereje által az egész teremtett rendet megmenetik; igazságot és békét hoznak, amit az egész teremtett világ sóvárogva vár. Ez az új ég és új föld bibliai ígéretére épül (Ézs 65–66) és a teremtéstörténetre, ahol az embereknek a teremtettség gondviselőivé kell lenniük. A szabadság, amire a teremtett világ sóhajtozik, cselekvő emberek által jön el, akiket a Lélek változtat olyanná, hogy bölcs, gyógyító és helyreállító igazságot hozzanak az egész teremtettségnek (WRIGHT 2002, 596–597. o.).

Jézus földi életében, ahogyan az evangéliumok feljegyezték, látunk valakit, aki folyamatosan szembeszáll a mindennapi élet hagyományos dualizmusának megnyilvánulásaival: a férfiak a nők felett, a gazdagok a szegények felett, az emberek a természet felett. Az ő együttérző szeretete és igazsága az egész teremtettséget átölelte, mindenféle korabeli határt átlépve.

Hasonlóképpen az éghajlatváltozás is átlépi a természetes és ember által meghatározott különbségek, a közösségek, a nemzetállamok, a szárazföld, a vizek, a közeli és távoli szomszédság, a gazdagok és szegények, a különféle kul-

túrák, a múlt és jövő határait. Hatásai közül sok eleve nem is ismer határokat, az éghajlatváltozás tehát arra figyelmeztet, hogy az egész részeként mindannyiunkat érintenek. Az élet jövője forog kockán ezen a bolygón. Mégis sokan vannak, akik mások helyett viselik a következmények oroszlánrészét, miközben sokkal elesettebbek. Az éghajlatváltozás folyamán a természet válik „új földönfutóvá”, annyira elesetté és feláldozhatóvá, amennyire ezt mindig is megtehették a szegény emberekkel és közösségeikkel. Mindezekelőtt erre kellene figyelniük.

Az egyház sokkal több, mint csupán egy a civil szféra azon szereplői közül, amely az éghajlatváltozásról nyilatkozik. Globális, sőt kozmikus kiterjedésű, átlép tér és idő határain. Magában foglalja azokat, akik a legdrámaibb módon felelősek a klímaváltozásért, és azokat is, akiket ez a legjobban megvisel; egyazon közösség tagjaiként kapcsolódnak össze, és alakulnak egymásba. A szentek közössége minden időbeli korláton túllép – az egykoriak, a jelenben élők és a jövő nemzedékek is a tagjai, tehát azok is, akiknek az életlehetőségeit veszélyezteti az éghajlatváltozás.

Isten ígéretei továbbá a teremtés hétköznapi elemei – víz, kenyér és bor – által lesznek kézzelfoghatóvá a szentségekben, amelyek megváltásunk, táplálásunk és megerősítésünk eszközei. Isten nem a teremtett dolgoktól függetlenül, hanem általuk vált meg bennünket. A megváltás vizében fürdetett meg a keresztségben, és az úrvacsora kenyérével és borával táplál. A szentségek által Isten ígéreteinek életfenntartó ereje valósul meg bennünk, ízelítőtül az eljövendő lakomából. Az egyház mint közösség, mint Krisztus teste bizonyosságot tesz az új teremtésről az Isten által teremtett világban, amelyet ő elvezet a beteljesedéshez.

Jelen és jövő valóságában élve a keresztényeknek élen kell járniuk az éghajlatváltozás hatásainak orvoslásában és a folyamat megváltoztatásában.

Feladatunk, hogy a megbékélés és helyreállítás olyan új lehetőségeit találjuk meg a teremtett világon belül, amelyek nemcsak kevesek, hanem mindenki javát szolgálják.

Az Isten általi megváltás valósága úgy tapasztalható meg, ha minél inkább mindenki számára keressük az igazságot. Nem elegendő, ha az éghajlatváltozás okozta krízisekre olyan – rövid távú – intézkedésekkel és „megoldásokkal” reagálunk, amelyek csupán a gazdasági és emberi fejlődésnek azon a régi ösvényén haladnak, amelyen ide jutottunk.

Túl kell lépnünk az élet szűk látókörű, emberközpontú szemléletén, és magunkévá kell tennünk a kapcsolatok rendszerének intimitását Isten, ember és a többi teremtmény között.

Ha így teszünk, a más közösségeket vagy a többi teremtményt ért igazságtalanságok nagyon is szembeszökővé válnak, csakúgy, mint az a képességünk, hogy rendbe tegyünk a dolgokat, közösségben a többi teremtménnyel.

*Fordította Domokos Tibor, Hidasi Márk,
Krucsió Márta Kinga, Liszka Viktor*

³ MACHILA, Rolita: Why are Earth and God Angry? In: *Thinking It Over...* 20 August 2008. www.lutheranworld.org/What_We_Do/Dts/Dts-Welcome.html.

⁴ Exposition of the Christian Faith [De fide ad Gratianum Augustum] V., VIII. 105 b.

Felhasznált irodalom

- God, Creation and Climate Change. A resource for reflection and discussion. In: Bloomquist, Karen L. (szerk.): *God, Creation and Climate Change. Spiritual and Ethical Perspectives*. LWF Studies 2009, July 2009. 13–26. o.
- BOWMAN-PREDIGER, Steven – BAKKEN, Peter (szerk.) 2009. *Evo-cations of Grace. The Writings of Joseph Sittler on Ecology, Theology and Ethics*. Eerdmans, Grand Rapids.
- WELKER, Michael 2004. *God the Spirit*. Fortress Press, Minneapolis.
- HALL, Douglas John 1993. *Professing the Faith*. Fortress Press, Minneapolis.
- McFAGUE, Sallie 1993. *The Body of God. An Ecological Theology*. Fortress Press, Minneapolis.
- NORTHCOTT, Michael S. 2007. *A Moral Climate: The Ethics of Global Warming*. Orbis, Maryknoll.
- DEMPSEY, Carol J. 2000. *The Prophets. A Liberation-Critical Reading*. Fortress Press, Minneapolis.
- TINKER, George 2004. *Spirit and Resistance. Political Theology and American Indian Liberation*. Fortress Press, Minneapolis.
- WRIGHT, N. Thomas 2002. Paul's Letter to the Romans. In: *The New Interpreter's Bible*. 10. köt. Abingdon Press, Nashville.

Néhány megjegyzés az LVSZ Isten, teremtés és klímaváltozás című tanulmányi és vitaanyagához

Az LVSZ Teológiai és Tanulmányi Osztályának iménti anyaga több szempontból is elgondolkodtató. Az elmúlt évtizedekben nálunk is úgy tűnt, hogy egyre melegszik az idő. Azt azonban, hogy ez az emberi tevékenységre vezethető vissza, már régóta és egyre többen vitatják. Miskolczi Ferencnek, az Országos Meteorológiai Szolgálat légkörsugárzási osztálya korábbi vezetőjének számításai szerint az üvegházhatás önszabályozó folyamat, amelyre az emberi tevékenység legfeljebb ideig-óráig van hatással. Zágoni Miklós fizikus, klímakutató, aki korábban szintén a többségi véleményt vallotta, Miskolczi hatására ma már másképp látja.⁵ Hetesi Zsolt fizikus, jövőkutató nem fogadja el Miskolczi és Zágoni véleményét, előbbi számításaiban súlyos hibákat vél felfedezni.⁶ A jelen sorok írója, nem lévén szakember, csak azt tudja mondani, hogy az idő – ha tovább melegszik, azért, ha nem, akkor azért – majd eldönti. A tél most éppen fitytyet hány a túlfűtött várakozásokra, Amerikában pedig már jó néhány éve.

Ha a globális felmelegedés korántsem annyira globális, akkor például a jelen tanulmányi anyag szerzői hiába

⁵ Zágoni Miklós: Klímaváltozás: javított kiadás. *Magyar Nemzet*, 2009. február. 8. 6. o. Miskolczi Ferenc a NASA-nál dolgozott, tanulmánya 2007-ben jelent meg. A szervezetnél nem publikálhatta, az OMSZ honlapján is csak angolul olvasható, a magyar fordítást levették.

⁶ Fenntartható Fejlődés és Erőforrás Kutatócsoport. http://ffek.hu/blog/hetesi_zsolt. Letöltés ideje: 2010. február 5.

dolgoztak? Nem, mert arra mindenképpen ráirányítják a tagedházak és az egyháztagok figyelmét, hogy a környezetpusztítás jelenlegi mértéke semmiképpen sem tartható fenn. Akármilyen is a helyzet az éghajlattal, a légkör, a talajok és a tengerek szennyezése, az erdőirtás, a biodiverzitás csökkenése már régóta nem folytatható a jelenlegi méreteken. Amíg nem lesz (esetleg) a napnál világosabb, hogy a klímaváltozásért, vagy -ingadozásért döntően nem az ember a felelős, addig mindenestre jó üzlet a széndioxidkvóta-kereskedelem, és az uralkodó nézet hívei egyre-másra kapják a támogatásokat. Miközben nem kizárt, hogy ezeknek legalább egy részét kézzelfoghatóbb, gyorsabb eredményt produkáló célokra is lehetne fordítani. Ha Miskolczinak igaza van/lesz, az még semmire sem ad felmentést.

Az anyag szemlélete a mindenképpen jogos és szükséges figyelmeztetésen túl azonban a *sola Scriptura* reformációi és a *was Christum treibt* lutheri elve alapján – néhol nagyon is – vitatható. A magyar olvasó már megszokhatta, hogy a feminista teológia hatására bizonyos egyházi dokumentumokban véletlenül sem helyettesítik Isten nevét semmilyen névmással. Az egyes szám 3. személyű, hímnemű személyes névmás használata az idejétmúlt és a történelemben a legtöbb bajt okozó patriarchális szemléletet támogatná (lásd különösen is a harmadik rész első mondatát). De sokkal zavaróbb, hogy a Gaia-hipotézisre hajaz, leginkább a Sallie McFague-tól vett ismert kép nyomán (lásd 5. jegyz. helye). (A *Gaia and God* a másik híres ökofeminista, Rosemary Radford Ruether műve.)

A Kol 1-re való hivatkozásban (V. 3. bek.) nagyon is érvényesül a Szentírásból és a reformációból idegen szemlélet. Bizony, a fejezet igencsak utal az emberekre (mondjuk a 15.17.19. vers kivételével). Pál az ember megváltása, a megváltottak gyülekezete „ürügyén” vázolja a kozmikus krisztológiát. A többi teremtménynek, bármennyire is örülnek, fogalmuk sem lehet róla. Ef 1,4 pedig annyira emberközpontú, hogy a teremtés elé helyezi a megváltást: „Mert őbenne kiválasztott minket magának már a világ teremtése előtt...”

Így az ilyen kitételek is problematikussá válnak: „Át kell térnünk

- a kizárólag az emberi történelemben aktív Istenre fókuszálásra arra az Istenre, aki aktív az egész teremtettség térbeli valóságában, amelynek az ember is részese;
- az ember megváltásának túlnyomórészt krisztocentrikus fókuszáról a szentháromsági szemléletre, amely komolyabban veszi a teremtettséget, a Lelket és a kölcsönös kapcsolatok rendszerét szerte a kozmoszban, a teremtettség egészével mint a megváltás terével.” (A negyedik rész végén a felsorolásban 5. és 6.)

Mi másról szólna a Szentírás, mint Isten és ember kapcsolatáról? Közben nyilván foglalkoznia kell a teremtettség világgal mint az Isten képére és hasonlatosságára teremtet-

ember életének színterével. Ha „*minden általa és reá nézve teremtett*” (ti. Krisztusra, Kol 1,16), akkor krisztocentrikus és szentháromsági szemlélet aligha állítható egymással szembe, Ef 1,3–13-ra tekintve pedig végképp nem. Az Újszövetség szerzőinek eszükbe sem jutott az ilyen megkülönböztetés. Remélhetőleg nemcsak azért, mert a szentháromságtan még nem volt kidolgozva...

Az egész teremtettség térbeli valóságában, vele és általa aktív Isten működése az emberi tevékenység miatti katasztrófákon túl (felmelegedés nélkül is bőven vannak ilyenek, például földcsuszamlások, árvizek) felveti a „szokásos”, „normális” természeti katasztrófák kérdését. Ezek vajon a teremtés szükségszerű velejárói vagy valahol az ember Istentől való elfordulásának következményei? Adott-e Isten például világméretű özönvizet földünk „térbeli va-

lóságában”, egyértelműen „az emberi történelemben aktívan”, vagyis az emberek bűnei miatt?

A teremtett világnak az ember bűnei miatti szenvedéséből még nem következik, hogy az Isten képe és hasonlatosságára teremtett embernek ne lenne egészen kivételesen különleges helyzete a világban, már „a világ teremtése előtt”. Az egészen kivételesen különleges helyzet akkor is egészen kivételesen különleges marad, ha egyesek – közösségben a többi teremtménnyel – a lehető legkevésbé különlegesnek szeretnék látni. A Szentháromság Isten Krisztusra nézve teremtett világa megőrzésének, pontosabban pusztulása lassításának vitán felül nemes szándéka sem indokolhatja, hogy különleges ki nyilatkoztatásának egészen kivételesen különleges helyzetű magyarázói közül egyesek így túllőjenek a célon.

Szentpétery Péter

K Ö N Y V A J Á N L Ó

A hívő értelem kísérlete

Természettudomány és vallás komplementaritása

SMIDÉLIUSZ ANDRÁS

Hans Küng: *Minden dolgok kezdete. Természettudomány és vallás*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2009. /Hit és tudomány./ 302 o.

Honnan származik a mindenség? Mi tartja össze a világot? Milyen viszonyban áll egymással a természettudomány és a teológia? Teremtés vagy evolúció? Mit mondhatunk az ember eredetéről? Hol keresendők az emberi ethosz kezdetei? Nem kisebb vállalkozásba fogott a hazánkban is jól ismert katolikus teológus szerző, mint hogy összefoglalja azokat a lehetséges válaszokat, amelyeket a kezdetek kezdetének, a világ, az élet és az ember eredetének e nagy kérdéseire fogalmazhat meg a gondolkodó hit, illetve hívő értelem. A fizika és a biológia korszakalkotó eredményeiből fakadó következtetéseket éppúgy igyekszik bemutatni könyvében, mint a Biblia „korszerűen felfogott” tanúságtételét.

A kötet magyar kiadását Nemeshegyi Péter SJ tanulmánya indítja, amely Küngöt mint az egyház „nehéz gyermekét” mutatja be. Az életrajz áttekinti a teológus eddigi életútjának és munkásságának legfontosabb állomásait, röviden felelevenítve a Vatikánnal történt összeütközése előzményeit és egyes mozzanatait, valamint régi adjunktusával, későbbi kritikussával, Joseph Ratzingerrel – ma XVI. Benedek pápa – 2005-ben megvalósult találkozáját is. A te-

ológus arcél izgalmas módon Hans Küng néhány oldallal később olvasható, saját könyvéhez írt bevezetőjével eleve nedik meg, melyben többek között kifejti: munkája során a „dogmatikai konformitásnál” fontosabb szempont volt számára az „intellektuális integritás”.

A szerző hat nagy fejezetre osztja a címben megjelölt vizsgálati területet. Ezek közül az első a tudományos gondolkodás, ezen belül is elsősorban a fizika újkori fejlődését, annak a ptolemaioszi világmodellt megdöntő és paradigmaváltást előidéző eredményeit, valamint az egyház erre adott ellenséges válaszlépéseit (Galilei-ügy) foglalja össze. Ahogyan az köztudott, a kezdeti konfliktus a természettudomány győzelmével zárult. A további megfigyelések és felfedezések, mint az einsteini relatív téridő, a táguló világegyetem (ehhez kapcsolódóan az ősrobbanásról szóló modell), illetve a Heisenberg-féle kvantumelmélet további paradigmaváltásokat eredményeztek a világról alkotott felfogásunkban. A könyv kitér a természeti erők összességét egybefogó képlet, a Nagy Egyesített Elmélet (Grand Unified Theory) megalkotására tett kísérletekre és azok kudarcaira, majd pedig rámutat a természettudomány és a teológia valóságához való viszonyának eltérő perspektíváira. Küng leszögezi: a természettudomány és a vallás konfrontációjának és integrációjának modellje helyett a komplementaritás modelljét kívánja alkalmazni.

A második rész a tudományos istenérvek, a valláskritika igazságainak és tévedéseinek, valamint a kozmikus rend, az alapvető univerzális természeti konstansok miéértjének kérdéskörét járja végig. Isten valóságosságának elfogadhatóságával kapcsolatban így fogalmaz: „Az Istenről szóló állításokat életünk és az alapvető egzisztenciális kérdések tapasztalati horizontjában kell megvédeni és igazolni: nem egy állítólag evidens tapasztalatból való kényszerítő levezetéssel, ami feleslegessé tenné az ember döntését, sokkal inkább *a mindig problematikus tapasztalat tisztázó megvilágítása* által, amely meghívást foglal magában a szabad döntésre.” (KÜNG 2009, 137. o.)

A harmadik részben a teremtéshit és az evolúcióelmélet egymáshoz való viszonyáról olvashatunk, illetve ehhez kapcsolódóan arról, hogy hogyan is gondolható el Isten a minden létező okát és eredetét kutató ember számára. Miként lehet jelen Isten a világban, és hogyan képes belülről áthatni a kozmoszt anélkül, hogy azonos volna vele? Mit jelent Isten transzcendens volta? Milyen módon beszélhetünk Istenről úgy, mint személyről? Küng – miután a maga részéről elveti az ősröbbanás-elmélet és a teremtéshit, az evolúcióelmélet és az ember teremtésének leírása közti harmonizálási törekvéseket, illetve óv a kétféle nyelvhasználat összekeverésétől – kísérletet tesz arra, hogy összefoglalja a teremtés hitének mai értelmét.

Könyvének negyedik részében az élet kialakulásának kutatásáról, a fejlődés véletlen vagy szükségszerű voltáról

ír a szerző, kitérve a bibliai csodaelbeszélések értelmezésére, majd az ötödik részben rátér az ember származásának és pszichés fejlődésének tárgyalására. Újszerű módon veti össze az akaratszabadság klasszikus problematikáját a neurofiziológiai agykutatás eredményeivel, miközben rámutat az utóbbi határaitra is.

Végül az epilógusban – mintegy az eddigiek ellenpólusaként – a világmindenség és az emberiség végének vízióit és a személyes véghez kapcsolódó ésszerű bizalom szempontjait villantja fel.

A *Minden dolgok kezdetének* figyelemre méltó törekvése, hogy konkrét és ésszerű lépéseket tegyen a természettudomány és a hit „gyakran ideológiai színezetű elmentéinek” meghaladására egy újszerű együttműködés irányába. Igaz ez még akkor is, ha a könyvet kézbe véve időnként az az érzése támad az olvasónak, hogy a robbanásszerűen fejlődő természettudományos kozmológia, biológia és antropológia átfogó kutatási területeinek áttekintése túl kockázatos vállalkozás. Küng ezen a ponton Erwin Schrödingerre hivatkozik, aki a tények és elméletek egyben látásának ezt a kockázatát szükségesnek tartotta, hozzátéve, hogy az erre vállalkozóknak számolniuk kell azzal, hogy így „tudásuk részben másodkézből származik és részleges – és kiteszik magukat a veszélynek, hogy nevetségesé váljanak” (Uo. 26. o.).

A kötet magyar kiadása 2009-ben, a Kairosz Kiadó gondozásában látott napvilágot.

Jézus a legnagyobb csoda

HAFENSCHER KÁROLY (ID.)

Gémes István: *Fellebbentett fátyol. Jézus munkamódszere: példázatok és csodák.* OLBK, Stuttgart–Budapest, 2010. 212 o.

A könyv címe jelentős, hiszen a Bibliában – az Ó- és Újszövetségben – különleges jelentése van. Nem romantikus, nem divathoz tartozó, hanem biblikus kifejezés. Arra utal, amit Pál apostol Mózesre és Jézusra tekintve mond (2Móz 34,53–58 és 2Kor 3,12–18). Vagyis a keresztény ember szabadságához tartozik, hogy nem kell fedett fővel vagy fedett szívvel Isten előtt megállnia, mert Jézus személyében a fátyol fellebbentett, és Isten dicsőségét az ő személyében látjuk.

Az ajánlás szerint a könyv célja, hogy az író és az olvasó, az igehirdető és az igehallgató találkozzék, és felismerje Jézus Krisztus Urunkat. A „nehéz mesterségnek” nevezett igehirdetés Mestere maga Jézus Krisztus. Gémes István vállalt képe szerint ő csupán a Pásztor bojtárja akar lenni.

A könyv írója országhatáron belül és kívül jól ismert lelkész, elfogadott ember. Elsősorban igehirdető, azután tudós tanító, lelkipásztor, jó tollú író (ezt mutatja sok száz publikációja), a *Koinonia* és az *Útitárs* szerkesztője, ügyes szervező, soknyelvű, de egy szívű ember. Hogy valóban polyglott jelenség, abból derül ki, hogy magyarul, szlovákul, németül, brazil-portugálul szolgálni is tud, és franciát, spanyolt is olvas, sőt belekóstolt a skandináv nyelvekbe is.

Személyesen ötvenhat éve ismerem a szerzőt közvetlen munkatársként és távolba került barátként. Magam is hitetlennek tartom fent említett tulajdonságai, munkái és kitartó barátsága miatt. Megtiszteltetés és számomra, hogy ő maga kért rövid ismertetőt könyvéről.

Mostani kiadványában igehirdetőként és jó teológusként jelenik meg. Ha a lelkész magvető, úgy könyvei magtárt jelentenek, ahonnan életképes termő mag kerülhet elő.

A könyv két részre osztható, egyfelől a „Jézus példá-

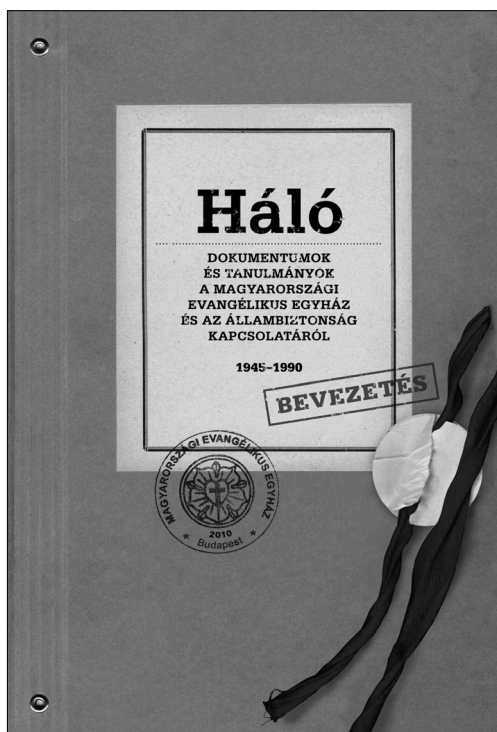
zatai”, másfelől a „Csodák János evangéliumában” című szakaszra.

A példázatok magyarázatán észrevehető a legújabb teológiai felfogás, mely szerint a jézusi példázat nem illusztráció, hanem „rejtvény” (másál), amit a hallgatónak magának kell megfejtenie, mint a keleti (és magyar) népmesék egy részének elrejtett mondanivalóját. A címek stílusában ellentétpárok jelentkeznek: toronyépítés és hadvezetés; farizeus és vámos; a vincellér és a haszontalan fügefafa, máskor viszont egymást kiegészítő képek adnak magyarázatot a bibliaolvasóknak: só, mécses, hegyen épített város a tanítvány mandátumaként, a bolond gazdag, a szolgálókra bízott pénz, sőt abszurd képekkel is dolgozik: szőlősgazda és a munkásai, a jó pásztor és az elveszett juh. Képeiben egyszerre mérvadó a következetes irgalom és a szabad isteni döntés. Fontosnak tekintem, hogy a szerző mindig kon-

textusban gondolkodik egy-egy textus feldolgozásánál is. Stílusa hivatkoz a Biblia kora és a mai olvasó környezete és körülményei között. Tudja, mi van a Bibliában, és azt is, mi van a mai világban. Ezen felül érezzük a lelkipásztor felelősségét, mentő szeretetét olvasói és hallgatói iránt.

A könyv második része, a „Csodák János evangéliumában” a János evangéliuma szerinti csodákat köti csokorba, mert ugyanarra a mondanivalóra utalnak, vagyis a jelekre, amelyek bizonyítják Jézus személyiségének, szolgálatának jellemzőit. Ezek a jelek együtt adják Jézus „arcképét”. Külön érdekesség, hogy a lábmosás különös jelene és a legnagyobb csoda, Jézus személyiségének titka egyaránt a csodák sorába tartozik.

Most már értjük az alcímet is: *Jézus munkamódszere – példázatok és csodák*. Őszinte szívből ajánlom a könyv olvasását a maga egészében és meditációként egyes fejezeteiben.

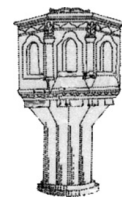
Háló 1.

Dokumentumok és tanulmányok a Magyarországi Evangélikus Egyház és az állambiztonság kapcsolatáról – 1945–1990

Luther Kiadó, Budapest, 2010. 320 o.

A Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Közgyűlése 2005 májusában állította fel az úgynevezett ügynökkérdés vizsgálatára a Tényfeltáró Bizottságot. Ennek a több szempontból is úttörő lépésnek közvetlen oka az volt, hogy az év elején az interneten megjelent egy 219 nevet – közöttük evangélikus neveket is – tartalmazó ügynökklista. Feltétlenül szükségessé vált a bizottság felállítása, hogy ezt az egyházunk számára oly fájdalmas ügyet ne engedjük át, ne szolgáltatassuk ki a sokszor nem is titkoltan egyházellenes szándékkal megszólalóknak. A bizottság megalakulása után haladéktalanul elkezdte a munkát, amelyről évente beszámol egyházunk zsinata előtt. Kezdetől fogva egyértelmű volt, hogy a bizottság kutatási eredményei nemcsak egy szűkebb körre, vezető grémiumra, hanem egyházunk teljes nyilvánosságára tartoznak. A munka most jutott abba fázisba, hogy az eddigi eredmények publikálása elkezdődhet. Így lép most ezzel a sorozatindító kötetrel a nyilvánosság elé az MEE Tényfeltáró Bizottsága. Ezt a bevezető – a tényfeltáró kutatás körülményeit, összefüggéseit bemutató és a vele kapcsolatos alapvető elvi kérdéseket tárgyaló – kötetet követik majd 2010 őszétől az egyes ügynökök tevékenységét feldolgozó továbbiak.

A rendszerváltás óta a magyar politika és a közvélemény igen ellentmondásos módon bánt az állambiztonsági múlt feltárásával. Az újabb és újabb tisztázási szándékokat, melyek őszinteségében nem kétkelhetünk, nem követhette olyan összegzés, mely egyértelművé tette volna: ki és mit tett az előző rendszer éveiben. Az egyértelmű feltárás egyik akadálya lehetett a források részleges megbízhatatlansága. A rendszerváltást megelőző években Magyarországon épp elég idő maradt számos dokumentum megsemmisítésére, az adatok átrendezésére, meghamisítására. Ez kiváló lehetőséget kínált mindazoknak, akik a fennmaradt dokumentumok hitelességét is relativizálni akarták, s ezáltal az egész ügy diszkreditálására tettek kísérletet. A következetes feltárás másik akadálya pedig nyilvánvalóan az volt, hogy az előző rendszer számos korifeusa a rendszerváltást követően demokratikusan legitimálódott, így bátran gondolhatták, hogy az 1990 előtti tevékenységük minden eleme – a titkosszolgálati is – vállalható. Az egyházi tényfeltárás nem törekedhet a fenti mulasztások pótlására, szándéka „csupán” annyi, hogy bemutassa: miként vált egy viszonylag kicsi, de nagy múltú és komoly intellektuális erővel bíró közösség a kommunista rendszer áldozatává, egyes tagjai pedig hogyan lettek – különböző indokok alapján és nagyon eltérő mértékben – a rendszerrel aktívan együttműködővé.

Szentháromság ünnepe után 3. vasárnap 1Tim 1,12–17

Igehirdetési előkészítő

Reménységre indító, bátorító példa

A vasárnapról

Isten bűnösöket hív! – hirdeti ünnepünk. Most különösen is ajánlatos lenne mindkét lekciónak felolvasása. Az ószövetségi ige, az evangélium és a textus szép és biztató ívet rajzol. Az ószövetségi olvasmány – Ez 18 válogatott versei – megtérésre hív, hogy ne kelljen a bűnösnek, Izrael házának meghalnia, mert nem akarja az Úr a bűnös halálát, hanem, hogy megtérjen és éljen. Az evangélium (Lk 15,1–10) az elvesztett kereső és megtaláló Isten örömét hirdeti. A textus pedig Istennek a Jézus Krisztusban elének jövő kegyelmét, csodáját és erejét kiáltja világgá.

Néhány mondat a szerzőség kérdéséhez. Most tükör által homályosan...

A pásztorlevelek keletkezése „leginkább Pál apostol közvetlen tanítványainak körében valószínűsíthető” (Jürgen Roloff).

„A Timótheushoz írt 1. levél a harmadik keresztény generáció írása, amely az új szituációra nézve fordítja le Pál apostol üzenetét.” (Anselm Grün OSB)

„Azt mondhatjuk tehát, hogy nincs kényszerítő ok Pál apostol szerzőségének kétségbevonására, sőt még munkatárs közreműködésének a feltételezése sem szükséges.” (Pröhle Károly)

Csoda-e, hogy e vélemények olvasása közben egyik ked-

venc történetem jutott ismét az eszembe? A II. vatikáni zsinat idején történt. Az egyik ülészünetben a következő kérdéssel fordult Willebrands kardinális Lucas Vischerhez, az EVT zsinati megfigyelőéhez: „Mondja, kedves professzor, mit csinál majd az üdvösség első tízezer évében?” Frappánsan hangzott a válasz: „Megbeszéltem Pál apostollal, helyes volt-e egyik-másik feltevésem leveleinek keletkezésével kapcsolatban.” Nem beletörődve, hanem a színről színre látás ígéréteiben bízva tettem hozzá: úgy tűnik, addig mi is arra kényszerülünk, hogy ezt a kérdést (is) nyitva hagyjuk.

A textusról

A textus teológiai és tartalmi súlypontja az 1,3–20 szakaszban, amelyben a levél írója arra biztatja Timóteust, hogy harcoljon a gyülekezetet veszélyeztető tévtanítás ellen. Ha a törvényt hirdetik, és ennek alapján vallásos teljesítményt követelnek, akkor rendszerint olyan exkluzív csoportosulás jön létre, amelyben az ember elsősorban saját kegyességével kezd el foglalkozni, vallásosságában önmaga körül forog, a missziói lelkesedés pedig kialszik.

Ezzel szemben Pál Istent a Jézus Krisztus gyülekezete elszánt ellenségének adott irgalmáért magasztalja. Hát ad azért a szolgálatért, amelyben úgy hirdetheti Krisztust, mint a bűnösök megváltóját. Az ellenállás, amellyel Efezusban szembesülnie kellett (ApCsel 19,9), nem térítette el szolgálatától. Ellenkezőleg, Jézus Krisztust magasztalja azért, hogy őt megbízhatónak tartotta, szolgálatába állította, és erejével felfegyverezte. Ez – a múltját soha el nem titkoló – Pál szemében Isten irgalmasságának csodája. Krisztust káromló volt, sőt másokat is arra kényszerített, hogy ugyanezt tegyék. Üldözte a keresztényeket, és úgy bánt velük, ahogy a római hivatalnokok később övele bántak Filippiben (1Thessz 2,2). Pál ugyanazokra az események-

re gondol itt, amelyekről Agrippa előtt részletesen szólt (ApCsel 26,9–11).

Amikor arról beszél, hogy hitetlenségében tudatlanul cselekedett, ezzel nem akarja mentesíteni egykori önmagát. Viszont azt állítja, hogy jó lelkiismerettel cselekedett (2Tim 1,3), mivel azt gondolta, hogy amikor Krisztust és a keresztyéneket üldözi, Istennek tetsző szolgálatot végez. Aki a Szentlélek ellen szól káromlást, annak nincs bűnbocsánat. Pál azonban itt arról tanúskodik, hogy Jézus Krisztus éppen azal igazolta igéjét (Mt 12,32), hogy neki, a Krisztust káromlóknak megbocsátott. És ebből a legszemélyesebb tapasztalatból fakad az átütő erejű hitvallás: „*Igaz az a beszéd, és teljes elfogadásra méltó, hogy Krisztus Jézus azért jött el a világba, hogy a bűnösöket üdvözítse.*” (1Tim 1,15) Úgy tűnik, hogy a levél írója ismerhette Lk 19,10-et, hiszen szavai összecsengenek vele: „*Mert az Emberfia azért jött, hogy megkeresse és megtartsa az elveszettet.*” (Lk 19,10) De utalhatunk vasárnapunk evangéliumára, Lk 15,1–10-re is. Ha ott a szavakban nincs is ilyen egyezés, a lényegét illetően ugyanarról van szó. Jézus a bűnösök barátja, értük jött, és értük van itt. Ez az az örömhír, amelyet Pál hirdet. Krisztusnak ebben a hozzánk jövetelében nyilatkozta ki Isten bölcsességét, amely mellett minden emberi bölcsesség bolondsággá lett (1Kor 1,20).

A bűnöst megigazító irgalom hatalmát Pál önmagán tapasztalta meg. Ez indítja hálaadásra, de eközben nemcsak magára és saját üdvösségére gondol. Hirdeti, hogy ami vele történt, másokkal is megtörténhet, és meg is történik. Az ő tapasztalata, az általa átélt csoda vigasztaló és reménységet adó példa mindazoknak, akik *majd* hisznek, és örök életre jutnak. Találón és szellemesen mondja Anselm Grün: „Amikor a levél szerzője a bűnös Pál megtérését, mint a mi megtérésünk mintáját írja le, a Paulus praedicansból váratlanul Paulus praedicatus lesz. Mint a Krisztus irgalmassága által megmentett bűnös prototípusa áll előttünk.”

Saját ismeretünk és bölcsességünk felfuvalkodottá tesz bennünket, de annak megismerése, amit Isten tett értünk, térdre kényszerít. És ebben a „pozícióban” fedezhetjük fel igazán a kívülről, az egyháztól (egyelőre még?) távol levők iránti elkötelezésünket is. W. Marxsen írja egyik prédikációjában: „Ha valóban Isten kegyelme az, hogy keresztyének vagyunk, és ha mi ezt valóban csak és egyedül neki köszönhetjük (...), akkor nem mehetünk úgy oda valakihez, hogy azt mondjuk neki: Többet kellene olvasnod a Bibliát, és többet kellene templomba járnod, hogy megváltozzál, és hozzám is barátságosabb legyél – hanem a kegyelemmel vagyunk adósok neki!”

A szószerző felé

Helyzetünk nehéz – és sajnos most nem tehetem hozzá a szokásos fordulattal: de nem reménytelen. Mert emberileg bizony az. Egy olyan világban, amely nem akar tudni a

bűnről, olyan közösségekben, ahol mindenről eshet szó, csak a bűn életet romboló valóságáról nem ajánlatos beszélni, milyen sikerrel kecsegtet vasárnapunk üzenete? Püspöki székfoglalóm egyik rövid bekezdése most nagyon is ide kívánczok: „Reformátorunk Istentől rettegő lelkiismerete felett sem volt üres a menny. Félelmek, aggodalmak között is jobb lehetett neki, mint ez a mai »gazdátlan« ég, a »semmi sem biztos«, »ki tudja, igaz-e?«, »mindegy, hogy miben, csak higgy valamiben!« ingoványa. Meg egyébként is, hogyan keresse a bűnbocsánat, az isteni kegyelem örömet az, aki még azt sem tudja, hogy van-e s mi a bűn.” És mégsem tehetünk mást, mint hogy az igénkben ránk bízott üzenetet meghirdetjük, abban a reménységben, hogy *Istennek itt és most úgy tetszik majd, hogy hatékonyan tegye igéjét a magunk és a ránk bízottak életében.*

1. Az apostol bűnvallása – és a mi „múltkezelésünk”

Pál apostol élete jól ismert számunkra, nemcsak az, amivé lett, hanem az is, *ami volt*. Mindig megrendítő – és ha a magunk múltkezelési technikáira gondolunk: megszügyenítő – az az őszinteség, ahogy ő magáról beszél. Szinte provokál bennünket ezzel a fenntartás nélküli nyíltsággal. Nem fél attól, hogy kiszolgáltatja magát nekünk. Menynyire más ez, mint ahogy mi gondolkodunk! Ha időnként zavar is bennünket az, hogy „honnan jöttünk”, de hogy erről beszéljünk is? Azt már nem! Még ideológiánk is van hozzá. Miért beszéljünk róla, ha az már elmúlt? Rég volt, talán igaz sem volt!

2. Kegyelem csak a bűnösöknek!

Semmi sem *hatástalanítja* jobban Isten kegyelmét, mint az a vélemény, hogy nincs rá szükségünk. Eszembe jut egy régi bibliaóra. Egyik – valóban hűséges, nemcsak rendszeresen templomba járó, de bibliáját is naponta olvasó – aszszonytestvérünk így szólt: „Nem értem azokat, akik nem hisznek Istenben! Hogy lehet nem hinni?” Innen indult a nehéz beszélgetés. A reménységem az, hogy ez a testvérünk és a bibliaórai közösség hasonlóan gondolkodó más tagjai is belátták – mert kiderült, nem állt egyedül véleményével az először megszólaló –, hogy nem az a csoda, hogy valaki nem hisz, hanem az a csoda, hogy valakinek a szívében megszületik Isten kegyelmére válaszul a hit.

3. Az apostol Isten irgalmának és hosszútűrésének példája – számunkra *Az, hogy Jézus Krisztus azért jött a világba, hogy a bűnösöket üdvözítse*, Pál személyes tapasztalata. Ennek a leginkább önmagának meglepetést okozó fordulat *ösztkéli* őt arra, hogy Jézus Krisztus minden bűnös felé fordul irgalmát meghirdesse, és ne mondjon kevesebbet, mint azt, hogy ő a prototípusa a kegyelmet kapott bűnösöknek. Olyan példa, amelyet sok-sok hasonló követ majd az egyházban, a bűnbocsánatból élő bűnösök közösségében.

ITTÉS JÁNOS

Tallózó

„Pál megtérésének példájából a legelveszettebbnek látszó bűnös is reménységet meríthet.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„Evangéliuma nemcsak legyőzött, hanem ráadásul annak *szolgájává* formált, amit korábban *elpusztítani* akartam (...). Pál vallomásának igazi hangsúlya tehát ebben van: nem lehetséges, hogy az evangéliumhirdetés, a Krisztus szolgálatára elhívás szempontjából nála »reménytelebber esetet«, nála alkalmatlanabb embert fel lehetne mutatni ebben a világban és ebben az életben. Így hát senki ne essék kétségbe, (...) mert Krisztus megszabadít.” (Id. Magassy Sándor: *Perikópák. Magánkiadás*)

„Pál saját megtapasztalásából illusztrálni látszik a törvény törvényszerű használatát. Számára a törvény nem a megváltás útja volt, hanem a bűnről való meggyőződés eszköze. (...) A hangsúly nem azon van, amit Tarzusi Saul tett az Úrért, hanem amit az Úr tett őérté. (...) »a bűnösök közül első« címet nem olyan ember kapta, aki bálványimádásba vagy erkölcstelenségbe merült, hanem egy mélyen vallásos ember, olyan valaki, aki ortodox zsidó otthonban nevelkedett. Bűne hitelvi jellegű volt; nem fogadta el Isten szavát az Úr Jézus személyével és művével kapcsolatosan. Isten Fiának elutasítása a legnagyobb bűn. Ezt mondja: *akik közül első vagyok – nem »voltam«, hanem vagyok.* (...) Pál esete minta lesz. A nyomdaiparban a minta kefelevonatot jelent. Mintadarabnak vagy etalonnak használják.” (William MacDonald: *Újszövetségi kommentár. Evangéliumi Kiadó*)

„...keresztyéneket kényszerített káromlásra Jézus ellen (...), mindenestől magát tartja felelősnek. Nem menetegeti tehát önmagát azzal, hogy hitelensége miatt cselekedett tudatlanul.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd.* Kálvin Kiadó)

„...a bűnösök közül ő az első (...), vajon valóban szó szerint kell-e vennünk Pál kijelentését. (...) amikor a Szentlélek meggyőz bűnösségünk felől, azon nyomban felhagyunk az efféle hasonlításokkal. Pál apostol olyannyira tisztában volt saját bűneivel, hogy nem tudta elképzelni, hogy valaki rosszabb is lehet nála.” (John Stott: *A Timóteushoz írt első levél és a Tituszhhoz írt levél.* Harmat)

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

„Őszintén bevallom, Pál apostol gondolatfűzéséhez időnként nagyon nehezen kapcsolódom. A jézusi példázatok forrásvízhez hasonló tisztasága oltja a szomjamat, ez a hőmpölygő beszéd megtorpanásra készítet.”

„A levél tartalmának, így az alapigénk megértésének szempontjából is fontos a címzett, Timóteus, akit hitben igaz fiának nevez az apostol. Sejtethető, hogy a fiatalabb mun-

katársat Pál a stafétabot átvételére, szolgálatának folytatására akarja felkészíteni. Gondolatait megerősítésnek szánja. Azért beszél önmagáról, múltjáról, saját apostolságának háttéréről, hogy kiemelve Isten cselekvését. A múltjáról azért beszél, hogy ezen a háttéren még fényesebben ragyogjon fel Isten irgalma. Ahogyan Pált új emberré formálta, »megkonfirmálta«, úgy fog cselekedni Timóteus életében is.”

„A megtéréstörténetek nagy kísértése, hogy lehorgonyzunk a nagyhatású emberi sztorinál, és Isten cselekvésének nagysága eltörlődik bennünk. Szerencsére Pál nem magát tolja előtérbe.”

„Miért fontos az apostolnak, hogy a bűnösök közt ő az első? Jézus végtelen szeretete és türelme szempontjából számít ez? Vagy arra ad példát, hogy milyen bizonyossággal kellene lennünk az irgalomról? Talán tudatosítani szeretné, hogy a Jézusba vetett hit, a szeretet és a szolgálatra való elhívás is kegyelem.”

Szenháromság ünnepe után 4. vasárnap Ézs 48,12–19

Igehirdetési előkészítő

A textusról

Komoly segítséget kaphatunk Keveházi László előkészítőjéből (*Lelekipásztor*, 2005/6.), valamint *Az Ószövetség a szószéken II.* című füzetben megjelent tanulmányból, melynek szerzője Mónus Györgyi. Ezekre a forrásokra is támaszkodva csupán néhány szempontot szeretnék kiemelni a textus megértésével kapcsolatban.

A 48. fejezetet a „Halljátok meg...” felszólítás intonálja, amely többszörösen visszacseng alapigénkben is: „Hallgass rám... hallgassatok ide... halljátok meg... bárcsak figyeltél volna...” Claus Westermann egyenesen bírósági tárgyalásra való idézéshez hasonlítja mindezt, egyfajta vádbeszéd-ként értelmezve textusunkat.

A magam részéről inkább a vigasztaló bátorítás hangját hallom ki az Ószövetség evangélistájának, Deuteró-Ézsaiásnak a szavaiból. Tény, hogy a babiloni fogságban sýnlódó nép – primitív szójátékkal élve – egyszerre lett hallás- és valláskárosult. Minden bizonnal a hallássérülés, az Isten igéjével, törvényével és ígéreteivel szemben eltompult fülek és szívek miatt zuhant a nép egyfajta reményvesztett csüggedésbe.

Az Úr ezért kénytelen a szó szoros értelmében Ádám-tól és Évától újra átismételni a szent leckét nagyothaloló, nehézfejű és -szívű népével. Eszünkbe juthat az új-szövetségi párhuzam a rest szívű emmausi tanítványok-

ról, akikkel szintén át kellett ismétetni az alapvető bibliai igazságokat, hogy kihűlőfélben lévő szívük újra áthűljen, hogy füstölög, pislákoló hitük és reménységük ismét lángra lobbanjon.

Már a megszólítás is ébresztő figyelmeztetés: „*Hallgass rám, Jákób! Izrael, akit elhívtam!*” Az Úr a csaló Jákóbból hívja el, hívja elő, teremti meg Izraelt, Isten harcosát. Hiszen ő a teremtő, akinek keze nemcsak a földnek alapját vetette meg, de „ujja” magát az embert is átformálhatja, újjáteremtheti. Bár egyházunk hagyományos rendje szerint Szentháromság ünnepétől számoljuk a vasárnapokat, de sokat mond az amerikai evangélikusok „logikája” is, akik pünkösdi ünnepéből, ünnepétől indulnak. Így nézve, a pünkösdi ünnepe utáni negyedik vasárnapon, érdemes felidézni az ősi gregorián himnusznak Luther Márton által továbbgondolt sorait: „Ó, jöjj teremtő Szentlélek... Isten uja...” (EÉ 231)

A 12. vers kinyilatkoztatása – „*Én vagyok az első, az utolsó is én vagyok!*” – izgalmas párhuzamban van a feltámadott Krisztus bemutatkozásával a Jelenések könyvében, ahol a bemutatkozást vigasztaló bátorítás keretezi: „*Ne félj, én vagyok az első és az utolsó, és az élő...*” (Jel 1,17)

Fontos, hogy a 16. versben kiemelt hangsúlyt kap a *vagyok*, a „*jelen vagyok*”. Ez lezárja azt a kettős kísértést, amelyben újra meg újra elbukunk: hol a múltba, hol pedig a jövőbe menekülünk. A hamis nosztalgia, a régi szép idők visszasírása éppúgy zsákutca, mint a futurisztikus álmok dédelgetése, ahol a megoldás mindig a jövő ígérete marad.

A mi Istenünk, a *Vagyok*, az örök jelen, aki nemcsak Úr volt és Úr lesz, hanem ma is jelen van. Ő a történelem Ura, aki aktívan jelen akar lenni egyéni és közösségi életünk mai kérdéseinek megválaszolásában és megoldásában.

Ez a válasz, ez a megoldás, hogy Isten nemcsak teremtő, hanem szabadító Úr is. Az egész szakasz címe az új protestáns fordításban erre utal: „*Eljött a szabadítás ideje*”. Ennek a szabadításnak a non plusz ultrája a 20. vers, amely ugyan már nem tartozik hivatalosan a perikópánkba, de érdemes hozzáolvasni: „*Menjete ki Babilóniából, fussatok ki a káldeusok közül! Ujjongó hangon mondjátok el, hirdessétek és terjesszétek a föld határáig! Mondjátok: Megváltotta az Úr szolgáját...*” Erre a boldog kiszabadulásra, ott és akkor, a történelem Ura Círust használta fel. Az egész világ Szabadítója viszont Jézus Krisztus. Az erről szóló evangélium hirdetésére magától a feltámadott Úrtól kaptunk mandátumot „*egészen a föld végső határáig*” (ApCsel 1,8).

Az ehhez a küldetéshez elengedhetetlenül szükséges erőforrásra is találunk utalást textusunkban. A kissé homályos 16c valószínűleg magára a prófétára vonatkozik: „*...az Úr elküldött engem, és lelkét adta nekem.*” De újszövetségi füllel hallgatva akár a kiválasztott szeretett Fiúra is gondolhatunk, akiben gyönyörködött az Atya, és akin megnyugodott a Lélek. Ezt erősíti a 42. fejezet első verse,

amely úgy mutatja be az Úr Szolgáját, mint „*választottam, akiben gyönyörködöm, Lelkimmel ajándékoztam meg...*” Így kap trinitárius fényt Deutero-Ézsaiás istenképe, amelyen felfedezhetjük, de legalábbis megsejthetjük, a Teremtő, a Szabadító és a Megszentelő Úr vonásait.

Alapigénk záróakkordja reményteli, bátorító, jövőbe mutató áldás, melynek kettős fókuszában a gazdag tartalmú *jólét és igazság* szó áll. Ez a jólét nem mérhető GDP-adatokkal. Benne rejlik a siker, a boldogság éppen úgy, mint a külső-belső békesség. Az igazság nem a mi igazságérzetünk szerinti igazságszolgáltatás eredménye, hanem Isten szabadító munkájának gyümölcse.

Szekuláris kontextus

A parlamenti választások utáni napokban írom előkészítőmet. Politikai hovatartozástól és vérmérséklettől függően az emberek a legkülönbözőbb hangnemben és hangszereléssel fogalmazzák meg reménységüket és kétségeiket a jövőt illetően. Vannak, akik szinte euforikus „messiásvárásban” élnek. Mások úgy vélik, szinte kötelező fanyalogni, hiszen különben még szervilis, „vonalas” helyezkedni tünhetünk. Csak semmi lelkesedés, semmi optimizmus, elvégre a pesszimizmus már-már hungarikumnak számít hazánkban.

Ézsaiás szava talán ebben a kissé frusztrált helyzetben is iránymutató lehet. A próféta határozottan hirdeti: Isten a történelem Ura, szabadító Úr, aki „*új eget és új földet teremt...*” (Ézs 65,17). Ahogy ott és akkor fel tudott használni szabadító tervének megvalósítására egy uralkodót, Círust, miért ne válhatna eszközévé napjaink egy-egy vezető politikusa? Még jól emlékezhetünk, milyen „messiási” várakozás övezte Obama elnök megválasztását. Tény, hogy a vezető, a vezetők személyisége, emberi kvalitása erősen kihat az adott ország sorsára. De ugyanakkor, mára a feltétel nélküli, szinte rajongó Obama-kultusz csökkenőben van. Kiderült: ő is csak emberből van, és különben is keserű igazság rejlik a bölcs közmondásban, mely szerint egy fecske nem csinál nyarat. Mire soraim megjelennek, amikor június utolsó vasárnapján szószékre állunk, előreláthatólag már hazánkban is túl leszünk a csodaváros eufórián... Ne feledjük a keményen csattanó, kijózanító prófétai figyelmeztetést: „*Átkozott az a férfi, aki emberben bízik...*” (Jer 17,5)

Mi Luther Márton nyomán valljuk és nap mint nap tapasztaljuk: a történelem „*Isten álarca*” (*larvae Dei*), melyből gyakran nehéz kiolvasni akaratát, nem könnyű megérteni a tervét. De ugyanakkor mindez nem jelenti azt, hogy nem lehet politikai, történelmi fordulatokat Isten kezéből elfogadni és reménységgel nézni a jövőbe, hiszen az előbbi idézetben Jeremiás arra is bátorít, hogy fáradozzunk a város békességén (Jer 29,7).

Mindezek után tegyük fel a legfontosabb kérdést: egy várhatóan forró nyári vasárnapon, egy farsztó tanév után, a remélt nyári szabadság küszöbén hogyan szólalhat meg frissítő evangéliumként az ézsaiási prófécia az evangélikus szószerzőken?

Akár már textusunk első sora örömmre hangolhatja az igehirdetőt és az igehallgatót egyaránt, hiszen ez az intonáció személyesen megszólító evangélium: „Hallgass rám, Jákó! Izrael, akit elhívtam!” Amint már utaltunk rá, a két név említése tapintatosan emlékeztet arra, hogy miből hívott el az Úr, hogy miből, kiből mivé, kivé akar átformálni. Kereszttségünk pillanatától kezdve választott népének név szerint elhívott tagjai vagyunk mi is. Aki megszólít, aki elhív, nem akárki: ő az első és utolsó, és mindaz, ami a kettő között van, az örökké jelenvaló Úr!

Miből kell nekünk megszabadulnunk? Miben áll Isten magyarországi evangélikus népének „babiloni fogsága”? Ne egyszerűen a külső körülmények változásától, egy kormányváltástól várjuk az igazi szabadulást, a jólétet és az igazságot. Természetesen Isten adhat a 21. században is Círusokat, akik Isten tervébe illeszkedve próbálják korrigálni egy-egy nép, egy-egy ország társadalmi fejlődésének torzulásait. De – s talán ez textusunk szíve közepe – a választott népnek mindenekelőtt Urához kell visszatalálnia, megtérnie. E nélkül hiába a szabadulás a külső fogságból. Hiába a hazatérés: az ígéret földje csak ígéret marad.

Alapigénk fényében konkretizáljuk egészen személyesre fordítva a kérdést: miből kell szabadulnom, megtérnem? Az ézsaiási diagnózis egyértelmű: szétszórt, dekoncentrált vagyok. Nem vagyok képes igazán odafigyelni az Úr szavára. Pedig ő tanítani, vezetni akar arra az útra, amely valódi jólétre és igazságra vezet.

Sok kritika éri a mai igehirdetéseket, igehirdetőket. Az egyik túl rövid, a másik túl hosszú, az egyik túl kegyes, a másik túl profán, az egyik túl általános, a másik túl konkrét, és folytathatnánk a részben jogos kritikai észrevételek hosszú sorát.

De vajon milyenek az igehallgatók? Nehogy háritásnak tűnjön ez a kérdés, ezért itt se kerüljük meg a személyes kérdésfelvetést: én mint igehirdető vajon milyen igehallgató vagyok? Tudok-e még a másokra odafigyelni? Egyáltalán meghallgatom-e még szolgatársamat? Adok-e esélyt, hogy engem is szíven találjon Isten élő és ható igéje, vagy csak másoknak osztom az igazságot? Egy-egy lelkeszkonferencia előkészítésének legnehezebb feladata: kit kérjünk fel igehirdetésre? Van-e még valaki, akit megtisztelünk figyelmünkkel, akivel kapcsolatban nincsenek előítéleteink?

Az ég és föld Teremtője is azért perel népével, mert az képtelen hallgatni, meghallgatni, figyelni. Pedig amit Ura

mond, az nemcsak számukra lenne a jólét és igazság forrása, hanem az egész világ számára. Erre utal világosan az alapigénket követő, már idézett 20. vers utolsó sora: „*hirdessétek és terjesszétek...*”

Furcsa, paradox helyzet: Isten sóként, világosságként szeretné szétszórni népét a nagyvilágban, de azok éppen figyelmetlen szétszórtságuk miatt alkalmatlanok erre.

Ezen a nyárkezdő vasárnapon meghirdethetjük az „is-teni szabadság” kezdetét is. Próbáljunk szabadulni attól a sok-sok felesleges információs tehertől, amely miatt frusztráltak, szétszórtak, dekoncentráltak vagyunk. Évről évre elmondjuk az üres lözuggá silányult frázist: „a nyár az év vasárnapja”. Vajon nem lehetnének végre igazán szabadok arra, hogy ebből valamit meg is valósítsunk, életre, aprópénzre váltsunk?

Adjunk esélyt az induló nyáron, hogy végre utolérjen minket a lelkünk... Teremtsük meg a csendes percek, órák, napok oázisát, amelyben újra meghallhatjuk a jelenlévő Úr szívdobbanását, minket kereső hangját. Éljük a számtalan lehetőséggel, amit a legkülönbözőbb egyházi közösségek, rendezvények kínálnak a testi-lelki rekreációra.

Ha valakinek minderre nincs lehetősége, nem tud elutazni, nem tud kiszabadulni a külső bezártságból (betegség...), annak is van esélye a kitörésre, a szabadulásra. Hiszen minden bizonnyal akad a keze ügyében egy Biblia, amelyen keresztül megszólíthatja Isten gyógyító igéje. Biztosan kéznél van a keze, hogy imára kulcsolva felszabaduljon a dialógusra a mindig közelünkben lévő, nemcsak örökkévaló, de jelenvaló Úrral.

Így hirdethetjük meg ezen a vasárnapon az ézsaiási igék segítségével magunknak és a reánk bízottaknak az „Úr kedves nyarát”, a szabadság és szabadulás, a nyugalom és a rekreáció áldott idejét.

GÁNC S PÉTER

Tallózó

(Tekintettel arra, hogy a textus 2005-ben Szentháromság ünnepe utáni 4. vasárnapon is alapige volt, és a Lelkipásztor 2005/6. számának 228. oldalán már olvasható egy tallózó, az ott már megjelent kommentárrészleteket mellőzöm.)

„Isten szava vita formájában hangzik el. Így akarja népét bátorítani, bizalmukat felébreszteni. Közben a bálványokkal is perel: közülük (...) senki sem jelentette meg előre a jövődőt. (...) Kyrost hívta el, akit »szeret«, 14. v. A kifejezés az ókori kelet udvari stílusából való: az uralkodó Isten »barátja«. Párhuzamos ez a »felkent« (45:1); »pásztorom« (44:28); »tanácsom végrehajtója« (46:11) kifejezésekkel. Mivel a történelem Ura »hívta el« Kyrost, eredményes lesz »útja.« (Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.)

„Jellemző DtIz-i alkotás: a prófécia és a beteljesedés

együttes jelenléte, az első és az utolsó, a teremtés, Jahve személyes, örök jelenléte. (...) Kürosz (...), [a]kárcsak Ábrahám, ő is keletről érkezik, és üdvösséget hoz a nemzeteknek.” (Jeromos Bibliakommentár. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat)

„Olyan ez a részlet, mint amikor a műszer mutatója ideoda lendül. A mélyben tektonikus feszültségek kipattanása van készülöben. Még csak a próféta érzékeli az előrengéseket, de jelzéseit tévovázás nélkül továbbítja. (...) a Círus-próféciák sorában (...) az utolsók. Bennük mindig közvetlenül az Úr veszi át a szót. Kiáll amellett, akit szeret. Círus nevét már nem ejti ki, de róla van szó (...). Jó előre kivédi az ellenvetéseket. Ha valaki berzenkedne, vegye tudomásul, hogy most is az cselekszik, aki a föld alapjait megvetette, s aki az eget kifeszítette. (...) Isten jelenléte igéjében, Lelkével és küldötteiben kétségbevonhatatlan. Ma sem késő észrevenni őt, szavát megfogadni – bár jobb lett volna hamarabb engedni neki.

Ha szűkölködöm békességben, ha igazság hiányában szenvedek, ha számokban mérhetően gyérül a fiak nemzedéke, csak magamra vethetek.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd*. Kálvin Kiadó)

„Most pedig az én Uram, az Úr elküldött engem és lelkét adta nekem.

Senki másról nem szólhat ez, csak Jézusról.” (Chuck Smith: *A Biblia lépésről lépésre. Az Ószövetség és az Újszövetség tanításai* [CD]. The Word for Today)

„Ézsaiás itt is egy olyan állapotról beszél, ami csak halála után fog bekövetkezni. [Lábjegyzet: Vö. Pál apostol az ApCsel 20,29–30; 1Tim 4,1; 2Tim 3,1–9; 4,3–4-ben.]” (Barry Webb: *Ézsaiás könyve*. Harmat Kiadó)

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Már a textus címéből kiderül, hogy a nép fogságban van. Ézsaiás próféta a fogságban lévő néphez szól, akik távol a hazától, templomuktól, még az Istentől is távol érezve magukat, reménytelennek látják a helyzetüket. Biztatja a fogságban sínylődő népet, hogy eljött a szabadulás ideje.

A próféta Istent szólaltatja meg, ő beszél a népéhez. Néha nem is teljesen érthető első hallásra, hogy éppen ki mondja kinek az üzenetet.

Isten teremtő Istenként mutatkozik be a népének. Aki teremtette az egész világot és a rajta élőket. Ő a kezdet és a vég, az egyetlen és hatalmas Úr.

Ő adja a békességet, a biztonságot, a jólétet, és a tőle való elfordulás magában hordozza a büntetést is, ezek ellentétét: a fogságot, a reménytelenséget.

A nép feladata, hogy eljusson a teremtő Istentől a szabadító Istenig. Hogy elhiggye és bízjon abban, hogy aki megteremtette a világmindenséget, az az Úr képes megszabadítani népét a külső és belső rabságból, nyomorúságból.

Fontos üzenet

A nép felé és a ma élő emberek felé a 17. versben olvasható: „...arra tanítalak, ami javadra válik, azon az úton vezetlek, amelyen járnod kell.”

Központi kérdések

Mi, mai emberek visszatálunk-e a szabadító Istenhez, aki akkor is és most is újra kinyitja a hozzá vezető kapu ajtaját? A rosszban is meg tudom-e látni Isten vezetését? Keresem-e Isten szavát? Vajon észreveszem-e Isten vezetését? Mindig jó nekem Isten vezetése? El tudom-e fogadni ezt a vezetést? Visszatál-e a nép az Isten útjára?

Erről jut eszembe

Józsefet is kútba dobják a testvérei, idegen országba, majd börtönbe is kerül, de Isten rajta keresztül mutatja meg hatalmát és szabadítását József és az egész nép életében.

Szentháromság ünnepe után 5. vasárnap Ézs 43,10–15

Igehirdetési előkészítő

Exegézis

A szakasz két részre osztható: 10–13 műfaja törvényszéki beszéd („Gerichtsrede”), 14–15 pedig Babilon elfoglalásának – torzóban maradt – próféciája.

A törvényszék előtt az Úr és más népek istenei állnak, az Úr Izrael népét hívja, hogy tanúskodjon mellette. A logika várakozásával ellentétben azonban Izrael nem is jut szóhoz. Ráadásul, ahogy az előző versekből tudjuk, Isten vaknak és süketnek tartja népét (42,18–19; 43,8) – így tehát tanúskodásra a józan ész alapján alkalmatlan. Kiderül azonban, hogy passzív tanúskodást („Zeugenschaft des passiven Gabenempfängers” – Zimmerli) vár Isten a néptől: annak nem annyira szavaival, mint inkább pusztával kell tanúskodnia. Mégpedig arról, hogy az Úr a leg-hatalmasabb, hogy neki van egyedül ereje az istenek közül.

E „passzív tanúskodás” háttere, hogy Izrael népe Isten kiválasztott szolgája is (10. vers). Következésképpen nem a nép tettei a hangsúlyosak, hanem Istenéi, hiszen ő az, aki kiválaszt, védelmez, szükséghelyzetekben segítőleg közbelép.

A törvényszéki beszéd célja nem is a bálványistenek híveinek meggyőzése, hanem Isten népéé, akik elvileg az ő tanúi. A nép már sok eseményt megélt, most már csak az hiányzik, hogy rádöbbenjen azok helyes értelmezésére, vagyis hogy a hit szemüvegén keresztül tudja nézni a múltat, a jelent és a jövőt.

A megértés (10. vers) nem a szó nyugati világban szokásos értelmében szerepel, hanem a megértésnek és megismerésnek abban az összefüggésében, aminek együttes forrása a személyes találkozás, a jelenlét. Azért ismerem és értem őt, mert találkoztam vele.

Az Urat babiloni istenektől alapjában megkülönbözteti, hogy ő nem része az istenek generációinak, őt nem nemzetek, és ő sem nemzett más isteneket. Így értendő az „*Előttem nem lett isten, és utánam sem lesz*” önmeghatározás (10. vers). Westermann szerint ez Deutero-Ézsaiás legjelentősebb, legnagyobb horderejű mondata a monoteizmusról.

Az ismételt és ünnepélyes egyes szám első személyű forma „*Én, én vagyok*” (11. vers, majd kétszer, immár duplikáció nélkül a 12. versben) nyilvánvalóan 2Móz 3,14-re, az égő csipkebokornál tett kinyilatkoztatásra utal.

Isten beszédében emlékeztet az ő történelem folyamán véghezvitt szabadító tetteire: kiderül, hogy ő végig jelen volt, és megmentője lett a népnek. Ezt már más népek is felismerték, Izrael viszont vak és süket maradt, ezért éppen ők nem ismerik fel szabadítójukat.

„*Én hirdettem, nem valamelyik idegen isten*” (12b) – ez a rész problematikus, ami abban is megmutatkozik, hogy a kommentárok különféle fordításokat javasolnak: „nem vagyok idegen közöttetek”; „nincs köztetek idegen isten”; „nincs köztetek idegen”. Egészen mást javasol Elliger: „Nincs köztetek senki, aki ne hallotta volna, amit hirdetek.” Azzal érvel, hogy az „idegen” (zár) szó az ’eltérni, távol lenni, elfordulni’ ige gyökéből származik, melléknévként tehát ’nem odavaló’, ’nem résztvevő’, ’outsider’ a jelentése. Mivel ez egy viszonyt fejez ki, jelentése a mondatban attól függ, mi állt előtte. Itt az összefüggés szerint olyan valakire utal, aki azt állítja, hogy nem hallotta, amit az Úr hirdetett. Így tehát az „idegen” szó az ige hirdetés tartalmára vonatkozik: akinek idegen az ige hirdetés tartalma. Így már érthető az is, miért lehet tanúskodásra hívni a népet, hiszen nincs köztük, aki előtt ismeretlen lenne, hogy Isten mit tett népéért. Deutero-Ézsaiás célja tehát, hogy a nép ne legyen vak és süket, hanem fedezze fel Istent a történelem Uraként és emiatt újra tudjon bizalommal tekinteni a jövő felé.

A szakasz időtlen jelentése mindenkinek szól, akivel olyan sorscsapások történtek, amelyek megrázták a hitét. Az ingadozó hitet az elmúltakra irányítja, hogy az illető visszatekintve meglássa az Urat mint az ő megmentőjét.

Deutero-Ézsaiásnál szokatlan a „ti érdeketekben”, „értetek”, „a ti kedvetekért” (14. vers) kitétel: nála általában arról van szó, hogy az Úr önmagáért cselekszik, nem pedig azért, mert népe megérdemli.

A „küldök Babilóniába” kitétel (14. vers) vélhetően utalás Kyroszra: Isten már elhatározta, mi módon segíti meg népét, és már minden el is kezdődött.

„Letörök minden zárat” (14. vers) – a világvárost meg fogja hódítani. A zár a városkapuk zárjára utalhat.

„A ti királyotok” (15. vers): az Úr az ideális király, aki vezet és gondoskodik. A történelem folyamán annyi rossz király volt, és az aktuális történelmi helyzetben épp egyáltalán nincs is, ezért emlékezteti a próféta a népet, hogy a tulajdonképpeni király mindig is Isten volt, és most is ő uralkodik. Ahogy a jó király, úgy Isten is a nép szabadságáért küzd. Deutero-Ézsaiás azt szeretné elérni, hogy ebben higgyen Izrael.

Hídverés

A szakasz üzenete talán a tanú feladatában ragadható meg. Talán még fülünkben cseng a 2010-es ökumenikus imahét mottója: „*ti vagytok erre a tanúk*” (Lk 24,48), valamint emlékeztünkbe kell idéznünk Lukács másik tudósítását Jézus menybemeneteléről: „*...tanúim lesztek Jeruzsálemben, egész Júdeában és Samáriában, sőt egészen a föld végső határáig.*” (ApCsel 1,8b)

A keresztény ember tehát tanú. Vagyis nem mi ülünk a bírói székekben. Vádlók sem vagyunk, hiszen arra a szerepre már jó előre bejelentkezett a sátán. Azt hihetnénk, hogy akkor a vádlottak padján van a helyünk. Ám az is foglalt: oda maga Jézus került. Nem marad hát más: a tanúskodást kell vállalnunk. Az igazat, a tiszta igazat, csak is az igazat vallva.

Az exegézisben vázolt „passzív tanúskodás” azt jelenti, hogy bizonyos esetben nem is szavunkkal, hanem pusztán létünkkel tanúskodunk. Néhai gyakorlati teológiai professzorunk, Groó Gyula szokott idézni egy Nagy Frigyeshez kapcsolódó anekdotát. Eszerint a császár megkérdezte valakitől, hogy van-e bizonyíték Isten léte mellett. „Felség, a zsidók!” – felelte az illető. „Számталanszor el akarták törölni őket a föld színéről, mégis megmaradtak. Ez csak arra utalhat, hogy Istennek terve van népével, illetve megfordítva is érvényes: Izrael létezése önmagában tanúságtétel Istenről.”

Az Újszövetség krisztológiai szemléletére jellemző, hogy – némi leegyszerűsítéssel – amit az Ószövetség Istennel kapcsolatban állít, az itt Jézusra érvényes. Különösen János evangéliumára jellemző ez. Egyrészt az igéknél is hangsúlyosan megfogalmazott „én vagyok” utalás ott Jézus ajkán hangzik el, másrészt a tanúságtétel is őrá, a felismert messiásra vonatkozik. A negyedik evangélium szinte minden jelentős epizódja végén ott áll egy ilyen hitvallás. Mivel Ézs 42,18 és 43,8 vakokról (és süketekről) szól, ebben az összefüggésben Jn 9,25 tanúskodására utalunk: „*Egyet tudok, bár vak voltam, most látok!*” A süketesség összefüggésében pedig Mk 7,37b hordoz fontos üzenetet: „*...süketeket is hallóvá tesz, és a némákat beszélővé.*” Lejátszódhat tehát a csoda: a néma tanú megszólal, a vak látóvá válik. Azért, hogy tanúskodásával sokaknak tudjon szólni a Megváltóról, sokak számára láttassa az Urat.

Igehirdetés-vázlat

1. Kozmikus per

Jogtörténészek mindig valóságos szakmai csemegének tartják a réges-régi periratok tanulmányozását. Az a több ezer éves törvényszéki eljárás, amibe most bekapcsolódunk, mindannyiunk számára sok izgalmat rejt. A választott népnek kell megjelennie egy nemzetközi bíróság előtt. Mint vakot és süketet vezetik az esküdtszék elé, ezért sok reményt nem lehet fűzni az ő tanúskodásához. A per tárgya, hogy kié a hatalom mennyen és földön.

Igen, a világ perben áll Istennel. Ma is vannak, akik mellette, és vannak, akik ellene tanúskodnak. Vannak vádlók és vannak védők. Színrelépése óta a sátán a fővádló. A vádlottak padján pedig – ebben a kozmikus perben – Jézus ül, hiszen ő magára vállalja a világ minden bűnét.

Jézus pere nem ért véget. A tárgyalásra folyamatosan idéznek be tanúkat. Egykor hamis tanúkat szerveztek be – kérdés, hogy velük szemben vannak-e megbízható, igaz, hiteles tanúk.

2. Tanúk vagyunk

Egy-egy Agatha Christi-krimiben egy új tanú színrelépése egy csapásra megváltoztat mindent. „Tanúim vagytok!” – mondja az Úr, és nekünk – ha becsületesek vagyunk – mellette kell tanúskodnunk. Az igazat, a tiszta igazat és csakis az igazat vallva.

Lehet, hogy alkalmatlannak tartanak minket erre a szerepre, ám ha – tanúvallomásunkat megfogalmazva – visszaemlékszünk a velünk történetekre, vallanunk kell. És alighogy megkezdjük a vallomást, megtörténik a csoda: elmúlik vakságunk és süketségünk. Elmondhatjuk mi is: „Egyet tudok: vak voltam, és most látok.” Tanúskodhatunk arról, hogy a mi Urunk a süketeket hallóvá és a némákat beszélőkké teszi. Hogy hirdessék az Úr csodálatos tetteit.

„Nem hallgathattam” – ezt a címet viseli Martin Luther King önéletrajza. Beszélt, vagyis tanú lett: *martüsz*, azaz mártír, vértanú. Lehet, hogy ez a tanúk sorsa, de nem hallgathatnak. Hiszen ott a csontjaikba rekesztett tűz, mint Jeremiás esetében. Vagy ha nem szólnak, az oldaluk fakad ki, ahogy Bornemissza Péter mondja.

3. A szabadulásról tanúskodhatunk

A választott népnek idegenben, fogságban kellett tanúskodnia Uráról. El kellett mondaniuk, dacolva a konok pogánysággal, hogy Istenükön kívül nincs senki isten. Aki aztán szabadító csodái tanúivá is teszi őket. Nem engedi, hogy kezéből bárki is kiragadja őket. Letörnek Babilon kapuinak zárjai. A félelmetes elnyomó hatalom térdre kényszerül. Megízlelik a szabadság mámorát. Egyértelművé válik, hogy az Úr az ő szentjük, teremtőjük és királyuk.

Az Újszövetség népeként arról az Úrról tanúskodunk, akit Jesúának, szabadítónak hívnak. Aki az első és az utol-

só, az alfa és az ómega. Aki letöri a bűn bilincseit. Aki mint jó pásztor tartja számon övéit.

A vasárnap témája: hívás bizonyágtételre. Vakságból látásra jutva, némaságból beszélővé válva tanúskodhatunk a mi szabadítónkról, Jézus Krisztusról.

FABINY TAMÁS

Tallózó

(Tekintettel arra, hogy a textus 2005-ben Szentháromság ünnepe utáni 4. vasárnapon is alapige volt, és a Lelkipásztor 2005/6. számának 230–231. oldalán már olvasható egy tallózó, az ott már megjelent kommentárrészleteket mellőzöm.)

„(...) én, én vagyok, Jahve: Ez az állítás egy erős, személyes istenségről tanúskodik; Isten teljhatalmát Izrael és a világ javára fordítja, azzal, hogy előre megmondja az eseményeket, megment, újjáteremt és ismertté tesz (44,6–8).” *(Jeromos Bibliakommentár. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat)*

„Izrael a sorsával tanúskodik arról (10–12), hogy nincs más Isten Jahvén kívül. Mivel nem léteznek, tanúkat sem tudnak felvonultatni.” *(Szabó Andor: Lábam előtt mécses a Te igéd. Kálvin Kiadó)*

„Ti vagytok a tanúim. Valaki egyszer azt mondta, hogy ha a Biblia bizonyítékát keressük, akkor csak a zsidókra kell nézzünk. Isten azt mondta, hogy ismét egy nemzet gyűjti össze őket, és valóban ismét egy nemzet lettek, nem lehet tagadni. Ez egy logikai képtelenség, de mégis valóság. (...) Nem volt még erre példa a történelem során.” *(Chuck Smith: A Biblia lépésről lépésre. Az Ószövetség és az Újszövetség tanításai. [CD] The Word for Today)*

„A tárgyalás légköre hirtelen megváltozik. A felperes elnémul, és az Úr ügye mellett érvek sokasága sorakozik fel. S ekkor még valami más is történik. Maguk a tanúk is változáson mennek keresztül. Vakságuk és süketségük helyébe új meggyőződés lép, és emelt fővel s határozott léptekkel hagyják el a termet (10b). (...) De hogyan tanúskodhatnak a fogságba hurcoltak? Ézsaiás egy elképzelt helyzetről írt (egy bírósági tárgyalásról), de mi köze van ennek a valósághoz? A fogságban Izrael sohasem hirdette az Úrról szóló igazságot a népeknek abban az értelemben, ahogy ma általában a tanúságtételre gondolunk. Ők – legalábbis jelentős részük –, amint Isten megnyitotta az utat, egyszerűen visszatértek Jeruzsálembe, és ott folytatták életüket, Isten népeként. Valójában azonban épp ezzel bizonyították, hogy az Úr az Isten, hiszen így teljesedett be a történelemben az az ige, amit prófétái által Isten előre megmondott. (...) Ha Izraelnek úgy kellett tanúskodnia az Úr igazságáról, hogy visszatér Jeruzsálembe, akkor azoknak, akik számára ez lehetetlennek tűnt, arra a megerősítésre volt szükségük, hogy az őket fogva tartó ellenség nem legyőzhető.” *(Barry Webb: Ézsaiás könyve. Harmat Kiadó)*

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Hitünk alapja, hogy Isten az egyedüli, mindenható Úr, rajta kívül nincs más isten. Ő teremtette a világot, ő választotta ki népét, Izraelt, akit megszabadított fogságából. Isten olyan népet választott tulajdonának, amely „nyakas” nép volt, a bőség idejében elfeledte szabadítóját, de Isten mindig megmutatta hatalmát, amikor a fogságból kiszabadította az övéit, és ellenségeit kezére adta. Isten azzal, hogy közénk küldte egyszerű Fiát, Jézust, választott népe hűtlenségére adott végleges választ. Őt adta örök Szabadítóul. Ki törölhetné el keresztáldozatát? Ki az, aki kárhozatba vihet, ha hiszem Jézus Krisztust, ha vallom, hogy ő az én Megváltóm, ha tudom, hogy általa örök életem lehet?

Isten Jézussal kiterjesztette népe fogalmát a benne hívőkre, eltörölte azt a megkülönböztető jelet, amelyet a körülmetéltség jelentett, és ezzel az Ézsaiás könyvében Izraelnek írt intelmek, feddéses tanácsok rám is érvényesek. Jézussal én is Isten tanúja lettem az emberek előtt. Nem tarthatom magamban szabadítását, amikor megszabadít testi szenvedéseimből, amikor kilátástalan helyzetben segítőt küld, amikor botrányos emberi kapcsolatokat sikerül igéje segítségével rendeznem. Tanúk vagyunk, ezért tanúságot kell tennünk az igazságról: hogy Isten örök, és Fiát azért küldte, hogy üdvözlünk.

Ha Isten kiválasztotta Izraelt, és annyiszor megszabadította, miért fordultak el mégis annyiszor az egy Igaztól? Miért volt annyira hatással az akkori emberre a más népek bálványimádása, és miért jelent napjainkban – Jézus eljövetele után – is akkora kísértést a pénz, a hatalom, a szenvedélyek?

Isten királynak mondja magát. Az akkori ember ezt hogyan érthette meg, hiszen a király trónon ül, látható, hadserege, palotája van. Hogyan nevezheti magát mégis királynak?

Akik hisznek Istenben, azok bizton számíthatnak rá lelki rabságuk felszabadításában. Babilónia lelkünk fogásának szimbóluma.

Szentháromság ünnepe után 6. vasárnap Zsolt 51,9–11

Igehirdetési előkészítő

Exegetikai megjegyzések

Amikor az 51. zsoltár alapján prédikálunk, akkor az egész zsoltár írásmagyarázatát figyelembe kell vennünk. Panaszének, a hét bűnbánati zsoltár közül spirituálisan a legmélyebb, irodalmilag a legszebb. Luther és Kálvin egyaránt

gyakran prédikált a zsoltár alapján. Az isteni kegyelem (*sola gratia*) ószövetségi csengését hallották ki a zsoltár-szövegből. Érdemes felosztására is figyelni.

1–2. vers: Felirat, amely Dávid szerzőségére utal, miután 2Sám 12 szerint Náthán prófétaival találkozott. Dávid szerzőségét kétségbe vonják. Az érvek nem meggyőzőek, a zsoltár hangulata és mondanivalója beleillik a dávidi véteksorozat történeti eseményei közé.

3–5. vers: Könyörgés bűnbocsánatért. Isten igéje nem büntelen szentekről beszél, hanem valóban bünt elkövető, esendő, sérülékeny, indulataiknak és csapongó érzelmeiknek kiszolgáltatott emberekről. Tudja a zsoltáros, hogy a bűn nem morális eltévelyedés, hanem az ember lázadása, engedetlensége Isten akaratával szemben. Tehát nem egyszeri megbotlásról van szó, hanem a vétkes személy megszakította az Istennel való kapcsolatát, szeretetközösségét. Ezt a bűnét kéri semmisnek nyilvánítani, a vétektábláról törölni s így módon tisztára mosni, hogy tabula rasával indulhasson tovább.

6–8. vers: Bűnei megvallása. Az „Egyedül ellened vétetem” mondat többféle értelmezési lehetőséget kínál. Mögötte némelyek a bálványistenekhez fordulást, majd szembehelyezkedést tételezik fel. Mások jogosan úgy látják, a minden ember ellen elkövetett vétek Isten ellen való bűn is. Az Ószövetség ezt a látást összességében is alátámasztja (1Móz 39,9; 2Sám 12,13).

De elég, ha az Isten és ember között kötött szövetségre gondolunk, amelynek megszegése – akár Istenre, akár emberre irányul – a szövetségi kapcsolat semmibe vételét jelenti.

A bűn megvallása Isten felségének és nagyságának az elfogadása. Nem mentegetőzést vár az embertől, hanem annak őszinte beismerését, hogy egész lényünkkel ellene vétettünk, amikor igéjével szembefordultunk. „Jahve jelenlétében és tekintete előtt az emberi egzisztencia végső mélysége és eredeti oka tárul fel.” (H. J. Kraus)

Az ember akkor látja és ismeri fel saját vétkeit, ha felfedezi Isten jóságát és szeretetét.

9–11. vers: A bűnök eltörléséért való kiáltás. Miután saját vétkeit felismerte, megvallotta, nincs más esélye, mint hogy bűnei eltörléséért imádkozzék. Az Ószövetségben ismert tisztulási formákat idézi fel. Az izsóp jó illatú leveles növény, belőle seprűt készítettek, és vízbe vagy áldozati állat vérébe mártva meghintették a bűnöst. Ez a büntelenítés jele volt.

Némi képzavarral a bűnös ember lelke hófehérré válik, amelynek metaforikus értelme van: a zsoltáros ezáltal egy belső, lelki folyamatot ír le. A megtévedt, elveszett bűnös megtisztul, a bűnelkövetés előtti állapotát nyeri vissza. A megbocsátás feletti öröme felszabadultságra és örvendezésre indítja.

Luther gyakran ír arról, hogy Isten előbb összetör, s aztán megelevenít. „Ne tekints szigorú szemmel tetteim-

re, mert mind bűn az, ha arcod és ítéleted világosságába állítod azokat. Ezért a zsoltáros nem azt kéri: vidd el bűnömöt a színed elől, mintha egyes cselekedeteink pedig kiállnák a próbát Isten előtt (...), hanem el kell fordítania az arcát, hogy tetteink és mi magunk megállhassunk előtte, és életben maradhassunk.”

12–15. vers: Új életért való imádság. Ha nem is tartozik a kijelölt szakaszhoz ez a rész, mégis a zsoltár szerzőjének zenitre érkezéséről tanúskodik. Amennyire szükségünk van a bocsánatra, annyira döntő, hogy Isten újjáteremtő cselekedetéért könyörögjünk. Ha az ember tudja is, hogy nem tud büntetlenül élni, de a tiszta szívért való kiáltás és az erős lélekért való imádság mégis őszinte vágya a bűnbocsánatot nyert embernek. Érdemes figyelni arra, hogy a tiszta szív teremtése (*bára*) épp oly nagy horderejű esemény, mint a világ teremtése. Nemcsak azért, mert ugyanazzal a héber igével fejezi ki a zsoltáros Isten cselekvését, hanem azért is, mert amikor valakiben Isten tiszta szívet teremt, akkor új világ, új gondolkodás, új élet részese lesz, s maga is új világot alakít ki maga körül.

„Belső kényszer hajtja a bűnösökhöz, hogy bizonyágot tegyen közöttük arról az útról, amelyen ő járt, s amelyen Isten járhatja most.” (Pálffy)

15–19. vers: Fogadalomtétel. A zsoltáros – úgy tűnik – halálos veszedelembé került. Belső félelem fogja el, pedig szeretné hirdetni Isten nagy tetteit és zengeni dicséretét. Bízunk abban, hogy Isten nem veti el őt, aki bocsánatának részese.

20–21. vers: A legtöbb írásmagyarázó szerint későbbi kiegészítés.

Vázlat

A bűn szavunk tartalma jelentős változáson ment át az elmúlt évtizedekben. Míg korábban magában foglalta az Isten ellen elkövetett vétkek mindegyikét, addig napjainkban inkább az ember ellen elkövetett bűnök halmazát jelenti. Azokat a cselekedeteket, amelyek rendszerint büntetőjogi felelősséggel és következménnyel járnak, vagy polgárjogi értelemben a bíróságra tartoznak.

Szembetűnő az a tény is, hogy jó néhány súlyosabban csengő szavunknak enyhébb jelentésű, eufemizáló változával találkozunk. Például hazugság – csúsztatás; lopás – eltulajdonítás; saját érdekérvényesítés mások kárára – lobbizás; lopás, rablás (betörés) – megélhetési bűnözés. Válás – a megszokottól eltérés. Ez a személet a bűnt megtevédt, elbotlott, netán megkísértett személynek tekinti.

A példák azt jelzik, hogy a posztmodern társadalom a bűnt igyekszik relativizálni, erkölcsi súlyát csökkenteni, esetenként szalonképessé tenni, s egyben az esetleg kiszabott büntetést csökkenteni. Az elkövetett bűn ettől még bűn marad.

A bűn problémájának megoldására, a bűn megelőzésére számtalan kezdeményezés történik napjainkban is. A közbiztonság növelése, a közösség és az egyes állampolgárok ellen elkövetett vétkek felderítése, a bűnösök törvény szerinti büntetése a mindenkori illetékes állami szervek feladata.

Ezzel azonban nem oldódik meg az egyes bűnös lelkiismereti kérdése, aki gyakran az elkövetett vétkek súlya alatt összeroppan, lelki válságba kerül, és egyedül nem talál magának kiutat megoldhatatlannak tűnő helyzetéből. Ez a vétek nem szükségszerűen esik a törvény büntető hatálya alá (például szülő betegségben való gondozásának elmulasztása, rokoni kapcsolat rendezetlensége, hatályát veszített vétek jogos büntetésének elmaradása, elkövetett vétek elhallgatása).

Mi a megoldás az elkövetett vétek rendezésére?

a) Helyzetfelismerés és az elkövetett bűn őszinte vállalása, amely lelkiismeretünket terheli. Gyakran mást okolunk, olykor a körülményeket hibáztatjuk (nehéz politikai viszonyok, a főnök kényszerített a vétkek elkövetésére, mi magunk jót akartunk, de a végkifejlet mások hibájából mégis negatívummal végződött).

Rá kell döbbernünk saját bűnünkre, előbb magunk előtt, aztán talán a lelkipásztorunknak, s az élő Istennek is be kell vallanunk. Ezt nevezhetjük a bennünk élő megtisztulás utáni vágyunk. Ez sokszor évekig tartó, lassú és nehéz folyamat. De végül a felszabadultság örömevel jár. Letettük a mázsás terhet, mintha egy nagy kő zuhant volna le szívünkről.

Istenünk a bűnt gyűlöli, a bűnt szereti és magához öleli. Rembrandt *Tékozló fiú* című festménye, amely szobánk falán függ, mindig emlékeztet az Atya szeretetére, visszafogadó ölelésére, jóságos tekintetére.

b) Egyedül ez a szeretet tisztít meg, teszi hófehérré lelkiismeretünket, s szabadít fel az újrakezdet örömeire. Nem kell világi törvényszegővé válni ahhoz, hogy lelkünket terheljék elkövetett vétkek, elmulasztott jó cselekedetek és gondolatbeli bűnök. Melyikünk nem lépett még át záróvonalon, amelyen nem lett volna szabad áthajtani, akár a szó metaforikus értelmében? Melyikünk nem hajtott gyorsabban a megengedett sebességnél? Megálltunk-e mindig, amikor a mi segítségünket is várták a bajba jutottak? Ezért emlékeztetünk minden úrvacsorai közösség ünneplésekor a bűnbocsánat Jézus Krisztus által kínált ajándékára. Ezt szabad elfogadnunk.

c) A bűnt feloldozó, megbocsátást adó Isten hálára és öröme indítja szívünket. Talán éppen a súlyos bűnt elkövetők lesznek Isten leghálásabb és örvendező gyermekei. Egy újságíró mondta: a ti szolgálatotok a legfontosabb. Hirdetni azt, hogy van a vétkekre bocsánat, lehet örülni, teher nélkül tovább menni. Soha ne felejtsetek ezt a szolgálat során!

Isten gyermekei, a keresztények nem abban különböznek másoktól, hogy nem vétkeznek, hanem hogy készek belátni s bevallani elkövetett vétkeiket, s tudnak újat kezdve örülni.

Valaki így vallott: ha tudtam volna, milyen nehéz egyedül, soha nem váltam volna el! Most már vállalnom kell a magányos élet keserűségét!

Isten eltökélte vétkeinktől, mert Krisztusra néz.

Mi pedig ajkunkra vehetjük a zsolttáros szavát: „*Tiszta szívet teremts bennem, Istenem, és az erős lelket újíts meg bennem!*”

SZEBIK IMRE

Tallózó

„(...) lehetne újszövetségi zsolttárnak nevezni, mert azon a szinten áll, mint a Római levél (7–8. v.) vagy a János evangéliuma (4. r.). (...) Bűne nem eset, nem hiba, nem gyengeség, nem félrelépés, nem jóvátehető vétkek, gyógyuló seb: a lét és nemlét kérdése a haragvó Istennel való birkózásban. (...) Rajta valóban senki sem segíthet, csak a megbántott és elárult Isten. Itt van az a mély ellentmondás és feszültség, amely a keresztyén élet minden porcikáján átremeg (...): azért kellene megölnie őt, mert Isten, s azért mentheti és tarthatja meg, mert Isten. Szentségének, igazságának és kegyelmének a feszültsége ez, a kereszt eredete és magyarázata. (...) tudja már azt az újszövetségi igazságot is, hogy a bűnbocsánat nem elég, neki *mással kell lennie*.” (Ravasz László: *Az Ó/Újszövetség magyarázata*. Kálvin Kiadó)

„Rámutatunk a zsolttár prófétai jelentésére. Ez Izráel jövőbeli bűnvallása, különösen a vérbűn miatt. (...) Dávidon vérbűn volt. Amikor a zsidók a Szentet a pogányok kezére adták, ezt kiáltották: »Az ő vére mirajtunk és a mi magzatainkon.«” (Arno C. Gaebel: *Ószövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó)

„*Engedd, hogy vidámságot és örömet halljak*. (...) a bűnvallások az összegyülekezett nép előtt hangoztak el, amely – miután a pap elmondta a bűnbocsánat vigasztaló szavait – örömkialtásban tört ki. (...) *A helyes* lelkülettel bemutatott *áldozatokra* (vö. 4,6) nem vonatkozik a 18k v.-ben levő bíráló.” (*Biblia – Magyarázó jegyzetekkel*. Magyar Bibliatársulat – Kálvin Kiadó)

„Büntörő munkája azonban nem spongya, amivel a táblát csak azért mosták le, hogy újból tele lehessen firkálni. A 12k olyan erőteljes szót használ, amellyel a Biblia első lapjain találkozunk: »teremts« tiszta szívet bennem, lelke-

det ne vedd el tőlem.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd*. Kálvin Kiadó)

„Dávidot Isten szíve szerint való embernek hívták, de nem azért, mert bűntelen volt, hanem azért, mert a szíve mindig nyitva állt Isten előtt. (...) Nincs semmi a világon, ami úgy megszabadíthat a bűntudat-komplexusotoktól, mint az Istennek való bűnvallás és utána a megtisztulás és a megbocsájtás elfogadása.” (Chuck Smith: *A Biblia lépésről lépésre. Az Ószövetség és az Újszövetség tanításai*. [CD] The Word for Today)

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

A bűn minden esetben Isten ellen is irányul. Lehet bocsánatot kérni Istentől, nála teljes bocsánat van, teljes felszabadulással, megújulással. A bűneinket be kell vallanunk, meg kell bánnunk, hogy megbocsátást kaphassunk.

Az összetöretésre szükség van, hogy megértsük: a megoldás nem a mi kezünkben van, hanem Jézus Krisztuséban. Minden „összetöretés” egy megújulás kezdete is egyben, amelyből látni kell a jövő feladatait, Isten küldésének célját.

Mit jelent az izsóp? Megkérdezném Dávidtól, hogy elkövette-e életében még egyszer ugyanazt a bűnt. Milyen – a mi életünkre vonatkozó – újszövetségi megfelelői vannak, illetve lehetnek a 18–21. verseknek? Milyen magyarázatai lehetnek a 7. versnek?

Nem adnék ukázt az Istennek, hogy mit csináljon velem ahhoz, hogy megtisztuljak. Nem sokkal szimpatikusabb a „cselekedjél velem akaratom szerint” fohász?

Istent arra kérjük, hogy rejtse el arcát vétkeink elől, és törölje el bűneinket. Ez arra tanít bennünket, hogy mi is ezt gyakoroljuk másokkal szemben. A bűn, a hűtlenség felismerése általában utólag következik be, mikor már maga a bűnbeesés megtörtént. Lelki gyötrődéssel jár, de mindenképpen építő hatása van. Nem szabad, hogy automatizmus legyen a következő: csak megvalljuk, megbánjuk a bűneinket, kérjük a bűnbocsánatot és Isten megbocsát, hanem nekünk is sokat kell tenni azért, hogy képesek legyünk nem elkövetni a bűnöket.

„Miért nyom le Isten keze oly sok embert? / Mert sokan vannak, akikre állva talál, / S csak kevesen, akikre térdelve.” (Goethe)